

TRAIAN D. LAZĂR

**ION TH. GRIGORE
ȘI
BASARAB NICOLESCU
ÎN CORESPONDENȚĂ**

O RELAȚIE DE PRIETENIE SPIRITUALĂ

TRAIAN D. LAZĂR

ION TH. GRIGORE ȘI BASARAB NICOLESCU ÎN CORESPONDENȚĂ
O RELAȚIE DE PRIETENIE SPIRITUALĂ

Carte editată de
Centrul Județean de Cultură Prahova,
cu sprijinul
Consiliului Județean Prahova

Coperte și tehnoredactare:

Mihai Vasile

Redactor:

Emilia Vasile

Ploiești, Str. Erou Călin Cătălin nr.1, cod poștal 100066

Tel., fax: 0244 545041

E-mail: centrulculturiiprahova@yahoo.com

Site: www.cjcph.ro

www.facebook.com/centruljudeteandeculturaprahova/

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LAZĂR, TRAIAN D.**

**Ion Th. Grigore și Basarab Nicolescu în corespondență :
o relație de prietenie spirituală / Traian D. Lazăr . - Ploiești :
Mythos, 2018**

ISBN 978-606-8467-40-5

821.135.1

septembrie, 200 exemplare

TRAIAN D. LAZĂR

**ION TH. GRIGORE
ȘI
BASARAB NICOLESCU
ÎN CORESPONDENȚĂ**

O RELAȚIE DE PRIETENIE SPIRITUALĂ

Ploiești, Editura Mythos, 2018

*Soției mele, profesor Sofia Lazăr,
din toată inima.*

PREFAȚĂ

Celebritatea este un termen ce descrie starea unei persoane, a unui fenomen etc., situat deasupra obișnuinței cotidiene. Ea reprezintă evoluția în sens superior a existenței persoanei, a manifestărilor fenomenului.

Din rândul sutelor de profesori și miilor de elevi ploieșteni ai ultimului secol se desprind, și pot fi calificați drept celebri, profesorul Ion Th. Grigore și elevul Basarab Nicolescu.

Profesorul Ion Th. Grigore a ieșit în evidență, s-a desprins din masa cadrelor didactice, a profesorilor de matematică, prin faptul că *a antrenat*, pe câștigătorul primei olimpiade internaționale de matematică desfășurată la Brașov, în 1959, Basarab Nicolescu, dar și prin pregătirea unei adevărate cohorte de matematicieni în deceniile șase-opt ale secolului trecut, prin activitatea în redacția *Gazetei de Matematică și Fizică*, în conducerea Societății de Științe Matematice și Fizice, prin contribuția la perfecționarea predării/învățării matematicii în România, ca unul dintre primii trei metodiști în domeniu. Și-a dezvăluit talentul literar în domeniul epigramei, devenind membru de onoare al Clubului epigramaștilor *Cincinat Pavelescu* din București.

Elevul Basarab Nicolescu și-a dovedit de timpuriu înzestrarea complexă, câștigând olimpiadele județene și naționale de limba română și matematică. În tandem cu profesorul Ion Grigore s-a afirmat mai puternic în domeniul matematicii, câștigând prima Olimpiadă internațională de matematică. Pe această temelie a absolvit, ca șef de promoție, Facultatea de fizică, a devenit asistent la Facultatea de fizică a

Universității din București, a plecat cu o bursă de studii la Paris și a rămas acolo. Și-a luat doctoratul de stat în Franța, a fost angajat la CNRS, a adus contribuții teoretice originale în fizica cuantică, a fost invitat la Berkeley și Londra. Disponibilitățile literare și le-a manifestat în Cenaclul de la Neuilly și în revistele exilului românesc. Iar înzestrarea complexă a personalității, în activitatea Comisiei de la Veneția, redactarea Declarației de la Veneția și formularea teoriei transdisciplinarității.

Cartea aceasta le este dedicată sau, mai exact, în această carte, Ion Th. Grigore și Basarab Nicolescu ni se prezintă prin intermediul corespondenței, ai cărei parteneri au fost între anii 1959-1990.

Profesorul Ion Grigore a intuit *devenirea într-un maestru* a elevului Basarab Nicolescu și a păstrat într-un dosar special toate scrisorile și materialele scrise provenite sau primite de la elevul și apoi egalul său. Doamna Văsiu Filoftia, nepoata și moștenitoarea profesorului Ion Grigore, înțelegând însemnătatea acestor materiale și necesitatea ca ele să fie cunoscute publicului a acceptat publicarea lor, binemeritând prin aceasta grațitudinea noastră și a cititorilor.

Elevul Basarab Nicolescu fascinat de reputația și de personalitatea profesorului Ion Grigore încă de la primele lecții de matematică, s-a apropiat spiritual și a urmat sfaturile dascălului într-ale științelor exacte și ale cunoașterii realității. Ajuns între vârfurile științei mondiale și reper pe calea cunoașterii, domnul Basarab Nicolescu a considerat că își face o datorie întru cinstirea memoriei dascălului său, oferind spre publicare scrisorile primite de la acesta. Domnul Basarab Nicolescu a obținut întreaga noastră recunoștință asigurând revizuirea tuturor textelor incluse în carte și, totodată, răspunzând cu amabilitate cererilor de a adnota și completa cu noi informații și materiale scrisorile publicate.

În serial, corespondența dintre profesorul Ion Grigore și Basarab Nicolescu a fost publicată, mai întâi, în revista *Atitudini* a Casei de Cultură a municipiului Ploiești. Adresăm sincere și calde mulțumiri domnului Gelu N. Ionescu, redactorul-șef al revistei *Atitudini* pentru deschiderea manifestată față de proiectul publicării corespondenței și grija constantă de a asigura apariția acesteia în condiții grafice optime.

La apariția în volum, am păstrat împărțirea corespondenței pe grupe de scrisori având o tematică apropiată și precedate de o prezentare menită să ajute la înțelegerea mai bună și completă a textului. Acolo unde a fost cazul am recurs și la note de subsol.

Suntem convinși că volumul aduce informații noi, pentru cunoașterea personalității profesorului Ion Grigore și a lui Basarab Nicolescu, a *vremurilor* și spațiului în care s-a derulat corespondența.

Traian D. Lazăr

„AM FOST FASCINAT DE PREZENȚA LUI ÎNCĂ DE LA PRIMELE LECȚII DE MATEMATICĂ”

În anul 1956, o nouă serie de elevi începea cursurile liceale, care cuprindeau clasele VIII-XI, la Școala Medie nr. 1 de băieți *Ion Luca Caragiale* din Ploiești. Cele trei clase a VIII-a, A, B și C aveau ca profesor, la matematică, pe Ion Th. Grigore.

Era un bărbat în plină maturitate, o personalitate a orașului, cunoscută de viitorii elevi din spusele părinților. Fost profesor de matematică la Școala comercială superioară din Ploiești (1934-1946), era reputat prin calitatea actului didactic, exigență și obiectivitate. Din toamna anului 1944, se afirmase și în viața publică în calitate de lider sindical, membru al ARLUS, publicist cu priză la public al ziarului *Presa* și fruntaș al organizației locale a Partidului Național Liberal – Gh. Tătărescu. A ocupat, pentru puțin timp (1945-1946), funcția de ajutor de primar al Ploieștiului, în care s-a manifestat ca *cinstit și bun român*. Dezamăgit de *practicile* politice din gruparea tătăresciană și în imposibilitate morală de a trece în *barca P. M. R.*, s-a retras din viața publică revenind la catedră. Un ecou târziu al *aventurii sale politice*, i-a adus o detenție de un an (1952-1953) la Canal, ceea ce l-a aureolat în ochii elitei ploieștene.

Reintegrat în învățământ, la același liceu, s-a remarcat pe plan profesional, prin activitatea în conducerea filialei Ploiești a Societății de Științe Matematice și Fizice prin rezultatele

obținute de elevii săi la concursurile *Gazetei de Matematică și Fizică* sau la olimpiadele de matematică.¹

Era normal, ca elevii seriei 1956-1960 să fie impresionați de o asemenea carte de vizită. Iar aceia dintre ei, care nutreau o pasiune deosebită pentru studiul matematicii, au fost captivați de la primele lecții. *Am fost fascinat de prezența lui încă de la prima lecție de matematică*, mărturisea, după mulți ani, unul dintre acești elevi, Basarab Nicolescu. *Am fost imediat entuziasmat. Am avut percepția directă a gândirii încarnate, a spectacolului rațiunii revelându-și splendoarea în demonstrațiile matematice și în estetica teoremelor*².

Între profesor și elevii filo-matematicieni s-a stabilit o relație specială, la temelia căreia stătea pasiunea comună pentru cunoașterea abstractă. Rememorând complexul faptelor și afectelor, Basarab Nicolescu scria: *M-a recunoscut imediat. Spun recunoscut pentru că am avut certitudinea interioară că Profesorul Ion Grigore vedea înăuntrul meu, îmi percepea frământările de adolescent, setea de absolut, dorința mistuitoare de cunoaștere. Relația maestru-elev era cu atât mai profundă cu cât între noi s-a instaurat rapid o relație de prietenie spirituală care s-a adâncit de-a lungul anilor petrecuți la liceu și a persistat, în ciuda vitregiei destinului*³.

Recunoașterea a fost reciprocă. Profesorul a sesizat cu ce *material* lucrează și l-a *exploatat* spre beneficiul și satisfacția ambelor părți.

În condițiile lipsei de omogenitate a claselor de elevi, de după reforma învățământului din 1948, profesorul lucra suplimentar cu elevii avansați, în afara lecțiilor obișnuite, în

¹ Ion Th. Grigore, *Memorii*, Editura Ploiești-Mileniul III, Ploiești, 2008

² Basarab Nicolescu, *De la Isarlık la Valea Uimirii*, Vol. I, Ed. Curtea Veche, București, 2011, p. 129

³ *Idem*

cadrul așa-numitelor cercuri pe obiecte. Cei ce se remarcă la cercul de matematică erau îndemnați să participe la concursurile *Gazetei de Matematică și Fizică (B)*. Chiar din clasa a VIII-a, la această *Gazetă*, au scris elevii mei Tomescu Ion și Basarab Nicolescu⁴.

Tratarea individuală a elevilor a fost una dintre cheile succeselor didactice ale profesorului Ion Grigore. Cunoașterea personalității elevilor și adecvarea demersului didactic la specificul fiecărui elev era o practică obișnuită a profesorului. Memoriile profesorului conțin observații punctuale asupra elevilor seriei 1956-1960, pe care, *din punct de vedere matematic*, obiectul ce era atunci *testul pentru performanțe deosebite*, o consideră drept *seria cea mai strălucită din întreaga istorie a liceului*⁵.

Despre doi dintre cei mai buni elevi ai acestei serii, profesorul scrie: *Fiecare era bun în felul său. De altfel se și manifestau cu totul diferit în clasă. În timp ce Basarab (din clasa a X-a) intervenea când cineva greșea la tablă, fără să mai ridice mâna, Tomescu de la clasa C nu ridica niciodată mâna decât când nimeni din clasă nu răspundea și toate răspunsurile lui erau cele exacte. Ambii țineau la mine, dar Basarab era mai concret în manifestare. Îmi scria des și ca elev din excursii, și din facultate și apoi cu regret din Franța*⁶.

Prin amabilitatea d-lui Basarab Nicolescu, căruia îi mulțumim și în acest context, avem posibilitatea să publicăm întreaga sa corespondență cu profesorul Ion Grigore. Primele scrisori fac trimitere la evenimente ale anului școlar 1958-1959, când Basarab Nicolescu s-a numărat printre câștigătorii

⁴ Ion Th. Grigore, op. cit., p. 118

⁵ *Ibidem*, p. 117

⁶ *Ibidem*, p.123

Olimpiadei naționale la matematică și limba română. A câștigat de asemenea concursul de cultură generală *Drumeții veseli*, fiind răsplătit cu un voiaj – excursie cu vaporul pe litoralul rusesc al Mării Negre.

DOCUMENTE

1) Scrisoare adresată de către elevul Basarab Nicolescu profesorului Ion Grigore la 5 iulie 1959. Elevul se afla în vacanță, în stațiunea Vasile Roaită (Eforie). Aici a primit, de la profesorul său, o scrisoare prin care era anunțat că făcea parte din echipa (grupul de elevi) reprezentativă a României la prima Olimpiadă internațională de matematică, programată să se desfășoare la Brașov, în septembrie 1959. Elevii respectivi urmau să se prezinte la București pentru un stagiul special de pregătire.

Stimate d-le profesor,

Incendiara dvs. scrisoare a însemnat o veritabilă reconfortare în scurgerea monotonă a timpului, aici, trei zile consecutive de ploaie, o ploaie mărunță, continuă, obsedantă. În scurtele răstimpuri de vreme bună, mulți aleargă să prindă o fărâmă de soare, ca să se înnegrească superficial.

Perspectiva unui concurs de asemenea anvergură, ca cel de la Brașov, este deosebit de atrăgătoare implicând un grad apreciabil de dificultate. De altfel, acum câteva zile am și început să acționez – e drept, indirect – în spiritul celor anunțate de dvs., citind o bună prezentare, deși pe alocuri naivă, a vieții și muncii lui Gh. Țițeica scrisă de Mihail Botez.

Aici, din lipsă de material corespunzător, sunt nevoit oarecum să vegetez (din punct de vedere matematic) și de aceea sunt nerăbdător să mă întorc.

*Este interesant că Olimpiada internațională, prima de acest gen, se ține în România. Probabil fiindcă la noi mișcarea matematică de tineret este mai intensă. Când am fost în croazieră, am cerut la un chioșc la Odesa o revistă matematică sau fizică și mi s-a răspuns că nu există o revistă de felul acesta. Problemele de matematică, la nivelul celor distractive din **Magazin** sau **Știință și tehnică**, se înserează în cadrul unor rubrici în reviste de polivalență științifică.*

Deocamdată mă distrez jucând interminabile partide de șah, a căror longevitate este favorizată de capriciile vremii.

Închei mulțumindu-vă mult pentru cele scrise.

Vă rog să transmiteți doamnei cele cuvenite.

Cu respectuoase salutări,

Nicolescu Basarab

V. Roaită, 5 VII 1959

2) Scrisoare adresată de către elevul Basarab Nicolescu profesorului Ion Grigore – 17 iulie 1959.

Stimate d-le profesor,

Vă scriu la câteva zile de la sosirea noastră în București pentru a reuși să vă dau o imagine cât mai detaliată a celor ce se petrec aici.

*Suntem cazați la o școală profesională, un veritabil complex școlar bine organizat și întreținut. Activitatea fiecărei zile se desfășoară conform unui program. În fiecare dimineață, între orele 8-10 avem consultații cu profesorii de la Universitate și din redacția **Gazetei Matematice**. Astfel, până acum au venit O. Sacter, care a rezolvat împreună cu noi probleme din cartea recent apărută **Olimpiade matematice** insistând asupra chestiunilor de teoria numerelor (îndeosebi rezolvarea ecuațiilor în numere întregi prin mijloacele elementare), apoi*

C. Ionescu-Țiu cu care am lucrat probleme de trigonometrie și reprezentări grafice și Tiberiu Roman care a rezolvat și propus probleme privind progresele aritmetice și geometrice.

*Astăzi de dimineață am ascultat o atractivă expunere a d-lui prof. Hollinger privind noțiuni introductive în **Logica matematică**. Deși expunerea nu a servit direct scopului imediat urmărit (concursul) ea a fost de un real folos în lărgirea orizontului matematic prin inițierea într-un domeniu poate dintre cele mai interesante ale matematicii.*

*Într-o după amiază, am înregistrat vizita unui profesor care, pe mine cel puțin m-a entuziasmat prin modul elegant de tratare a chestiunilor de geometrie în spațiu. La urmă ne-a spus că va răspunde diverselor întrebări pe care eventual le vom pune. Am întrebat, ce se înțelege prin eleganța demonstrațiilor matematice. Răspunsul a fost detaliat, exemplificat printre altele prin demonstrația dată de Hilbert formulei lui Euler $v+f=m+2$, unde v , f , m sunt vârfurile, fețele și muchiile unui poliedru (demonstrație pe care de altfel o cunoașteam din cartea lui George Gamow, **Unu, doi, trei, infinit**). Din păcate nu sunt în măsură să vă relatez numele său, deoarece nici unul dintre noi nu îl cunoaște.*

În restul zilei, studiem individual sau ne consultăm cu prof. Morogan și Smaranda (recenți absolvenți ai Facultății de Matematică și Fizică), care majoritatea orelor zilei stau împreună cu noi.

Au fost chemați la cantonament 23 elevi din cl. a X-a și a XI-a, dar nu s-au prezentat decât 17. Selecționarea în lotul de 8 se va face în urma a câtorva lucrări de control și a comportamentului general. Până acum pot spune (în limbaj sportiv) că în tabăra ploșteană domnește optimismul.

În rândul celor chemați la cantonament există o adevărată diversitate de figuri din rândul cărora se detașează cea a lui

Vrăjitoru Mihai. Sunt prezenți printre alții: Brișcă Virgil, Berghaler Cristian, Oiță Petre, Barbu Viorel, Ilioi Const., Moflic Ene, Gheorghe Cezar, Ioachim Alex., Oproiu E., Grosescu R. etc.

Pe aici se zvonește că sovieticii nu vor participa la Olimpiadă. Încă nu se știe sigur.

Noi căutăm să îmbinăm în mod cât mai fericit odihna și studiul. După amiaza ni se acordă câteva ore libere pe care ne străduim să le întrebuițăm cât mai potrivit.

În următoarea scrisoare vă voi relata noi amănunte.

Cu respectuoase salutări,

Nicolescu Basarab

17 VII 1959, București

3) Articol din *Gazeta de Matematică și Fizică*, seria A, nr. 7/1960 privind sărbătorirea a 10 ani de activitate a Societății de Științe Matematice și Fizice.

SĂRBĂTORIREA A 10 ANI DE ACTIVITATE A S.S.M.F.

*În ziua de 14 februarie, în sala de festivități a Casei universitarilor din București a avut loc o ședință închinată sărbătoririi a 10 ani de la reorganizarea Societății de științe matematice și fizice, rezultată din transformarea Societății **Gazeta matematică**, a secțiilor de matematică și fizică ale Societății române de științe, prin lărgirea profilului lor și considerabila dezvoltare a numărului celor atrași în jurul noii Societăți.*

În prezența delegaților și invitaților din cele 52 filiale și subfiliale ale Societății, ai instituțiilor centrale cu care

Societatea are legături, ai Ministerului Învățământului și Culturii, s-a deschis ședința festivă condusă de următorul Prezidiu: acad. Eugen Bădărău, directorul Institutului de fizică al Academiei R.P.R., prof. Florica Bucurescu, președinta subfilialei Arad, Miron Constantinescu, director general al M.I.C., prof. Petre Drăgoescu, președintele Consiliului superior al școlilor din M.I.C., prof. univ. Ionescu Bujor, director general în M.I.C., acad. Gr. C. Moisil, președintele S.S.M.F., prof. univ. Tiberiu Popoviciu, m.c. al Academiei R.P.R., președintele filialei Cluj.

Au luat cuvântul cu această ocazie: prof. Petre Drăgoescu din partea Ministerului, acad. Eugen Bădărău, prof. univ. Caius Iacob, m.c. al Academiei R.P.R., vice președinte al S.S.M.F., prof. univ. Tiberiu Popoviciu, m.c. al Academiei R.P.R., prof. univ. Constantin Mihul (Iași), conf. univ. Ion Bîte (Timișoara), prof. Florica Bucurescu, prof. Ion Grigore (Ploiești), prof. Stelian Mărculescu (Or. Stalin), elevul Basarab Nicolescu (Ploiești), premiat la olimpiada internațională de matematică. Vorbitorii au scos în relief unele din realizările obținute de S.S.M.F. în anii regimului de democrație populară cu sprijinul și îndrumarea Partidului Muncitoresc Român, atât pe plan central, cât și în cadrul diferitelor filiale și subfiliale. S-a subliniat lărgirea bazei de masă a activiștilor Societății, antrenarea în munca științifică și de studiu a unor categorii noi, neglijate în trecut, larga răspândire a publicațiilor Societății, interesul stârnit de numeroase acțiuni în rândurile profesorilor și elevilor, aportul dat înfloririi învățământului de specialitate, rezultatele bune obținute prin publicații, olimpiade etc.

*Pe baza hotărârii biroului consiliului S.S.M.F. s-a acordat unor tovarăși care s-au evidențiat în activitatea depusă în cadrul Societății, insigna **10 ani de activitate S.S.M.F.** Tov. prof. univ. N. Teodorescu, membru corespondent al Academiei*

R.P.R., a citit lista celor 79 de membri ai S.S.M.F. din București și toate regiunile țării care formează prima serie de tovarăși cărora li s-a înmănat această insignă. Totodată, anunță că această insignă va continua să se distribuie membrilor Societății care se vor distinge prin activitatea depusă, această distribuție rămânând o sarcină a noului birou al Societății.

DOI ADEPTI AI ȘTIINȚELOR EXACTE, ÎN IPOSTAZĂ LITERARĂ

Evocând relația sa cu arta literară, profesorul Ion Th. Grigore scrie: *Ca elev și ca student, n-am avut nicidecum răgazul și deci și tendința de a face madrigale vreunei fete, deși poate aș fi fost capabil. Și apoi, nici în primii 15-20 de ani de carieră n-am făcut așa ceva. Ulterior am făcut unele versificări... acestea au fost realizate îndeosebi în cadrul activității mele profesionale extrașcolare, cum ar fi consfăturile republicane ale matematicienilor, la cursurile de vară ale acestora și la unele serate matematice în cadrul ministerului sau S.S.M. (Societății de Științe Matematice)⁷. După cât se vede, lirismul lui Ion Th. Grigore, sensibilitatea sa poetică era declanșată de matematică. Era normal deci, ca succesele elevului său, Basarab Nicolescu la Olimpiadele naționale și internaționale de matematică din 1959 și 1960, să provoace în sufletul dascălului emoții exprimate în versuri. S-au păstrat, din fericire, două terține dedicate de magistru, ucenicului (de magician, ucenicului vrăjitor) (Vezi Document 1).*

Basarab Nicolescu nu a urmat, așa cum poate ne-am fi așteptat, ținând seama de laurii obținuți în liceu la matematică și literatură, nici facultatea de matematică, nici pe cea de filologie. Prima i se părea *prea îndepărtată de viață, de natură*, iar cea de a doua era indezirabilă pentru că impunea promovarea

⁷ Ion Th. Grigore, *op.cit.*, p.218

realismului socialist.⁸ *Profesorul Ion Grigore nu a încercat, în nici un fel, să mă influențeze în alegerea mea. El ghicise în mine două trăsături interioare definitorii. Profesorul Ion Grigore era perfect conștient... că am o structură de om al Renașterii, în sensul multitudinii domeniilor de abordare. El știa că nu e vorba de enciclopedism, ci de căutarea legăturilor dintre diverse domenii*⁹.

Devenind student la Facultatea de fizică a Universității București, Basarab Nicolescu a continuat legăturile epistolare cu profesorul Ion Th. Grigore. Corespondența ni-i prezintă pe cei doi adepți ai științelor exacte, în ipostază literară. Afinitatea dintre ei se întemeia nu doar pe pasiunea pentru matematică și fizică (ca student la Facultatea de științe, Ion Th. Grigore urmasa concomitent secțiile de matematică și fizică-chimie), ci pe o structură spirituală asemănătoare. Am arătat că profesorul-matematician versifica. La rândul său, studentul, fizician în devenire, fost premiant la Olimpiada de literatură, etapa națională, își arată-folosește-dezvăluie disponibilitățile literare. Începutul scrisorii sale (vezi Documentul 2), este un adevărat poem în proză din care se remarcă valorificarea stilistică a repetiției și referirile la fapte, mediu, împrejurări necunoscute cititorului, care dau poemului sens ermetic. Basarab Nicolescu era preocupat de exprimarea în cuvinte care să exprime adevărul, simțirile ce-l animau – complexe de senzații – nu în simboluri matematice.

Constatăm că amândoi corespondenții folosesc un limbaj impregnat de matematică: *poate părea absurd, legătură bine determinată, considerente de număr* (la Basarab Nicolescu), *spații vaste* (la Ion Grigore).

⁸ Basarab Nicolescu, *op. cit.*, vol. I, Ed. Curtea Veche, 2011, p.131

⁹ *Ibidem*, p. 131-132

Corespondența ne dezvăluie concepția și practica lui Basarab Nicolescu privind formarea propriei personalități, un adevărat model pentru tinerii de azi.

Cititorii sunt invitați să ia aminte la drămuirea timpului, valorificarea timpului de formare a personalității și la concepția formării multilaterale a personalității (*îngustimea stârnește silă*), la concepția și programul-calcul, care l-a dus pe Basarab Nicolescu acolo unde îl știm, în vârful ierarhiei și la transdisciplinaritate. În mentalitatea sa, chiar și eșecurile temporare sunt respinse cu violență. Lucrul independent, a nu te lăsa purtat de valul vieții-lumii, a te preocupa de propria formare, erau reguli ferme pentru tânărul student de anul I. Totodată, scrisoarea constituie o sursă istorică valoroasă pentru cunoașterea situației învățământului superior, vieții studentești în deceniul al șaptelea al secolului trecut.

DOCUMENTE

1) Versuri dedicate de către prof. I. Grigore elevului Basarab Nicolescu. Versurile sunt semnate cu pseudonimul literar al prof. Ion Th. Grigore.

*Premiantului, de atâtea ori, la Olimpiade Nicolescu
Basarab cu o caldă afecțiune aceste două terține.*

Chemare

*Atât de tânăr ești și porți atâția lauri –
E semnul unui har ce nu ne minte,
Că porți în sufletul curat atâtea zăcăminte.*

Îndemn

De vrei să fii un Basarab cu-adevărat

*Olimpiadele te urcă-n spre Olimp
Dar-nalță sborul tău în spațiile vaste și în timp.*

*Emil Vora
Ploiești 23/VI 1960*

2) Scrisoare a studentului Basarab Nicolescu adresată prof. Ion Grigore.

*3 aprilie 1961
București*

Am încercat, de atâtea ori, să vă scriu. Mă îndemnau amintiri (ce straniu sună cuvântul când ai 19 ani!) mai vechi sau mai noi. În minte se învolburau imaginile dintr-un oraș plin cu țiței peste tot, mereu dezagreabil dar care, după un timp și de departe, se învâluie nostalgic într-o urmă de tristețe. Imagini din viața unui licean care a existat patru ani într-o școală onorabilă. Crâmpeie de discuții, de gesturi, de priviri care rămân peste vreme. Și mai ales acea mereu obsedantă zi, petrecută în liniște frământată de munte, când cuvinte zbuciumate sfidau minciuna mirajului trăirii din jur, când se ridicau, din prea mare dragoste de viață, împotriva vieții însăși.

Am încercat, de câteva ori, să vă scriu. Gândul neexprimat în cuvinte (poate părea absurd, dar cred că există și gânduri fără cuvinte, un fel de complexe de senzații aflate într-o legătură bine determinată) se afla clar, încărcat, așteptând să irumpă. Dar, vorbele, vorbele adevărate, se ivesc greu, într-un alambicat proces de creație. Și apoi, activitatea cotidiană, obligatorie social, uzează, iar eroziunea mă indispuie întotdeauna. Așa că prefer, cu orice risc, să aștept clipa când mă pot regăsi pe mine însumi. (De altfel, atunci când

am suferit, aparent exagerat de intens, în urma unor insuccese, a fost poate fiindcă, știindu-mă, trebuia să apar totuși altfel, silit de cauze întâmplătoare).

Lucrez intens, dar simt că timpul este foarte, foarte redus. Datorită unui regulament sever bazat pe considerente de număr, trebuie să particip la aproape toate cursurile, seminariile, lucrările de laborator, orele de atelier (plus ședințe și altele).

*Astfel, obligațiile sociale îmi răpesc o considerabilă parte a zilei: în medie 7 ore propriu-zise, plus – tot în medie – o oră de transport, inerente discuții etc., deci în total 8 ore. Socotind că unei zile îi revine aproximativ și o oră ½ de alte obligații (ședințe, activități de interes obștesc, muncă-voluntar-patriotică), rezultă că s-au scurs 9 ½, la care se mai adaugă 9 ore impuse de specie (7 ½ ore de somn + o oră mesele + ½ activități mărunte) și ½ oră spațiu de siguranță (o întârziere de tramvai, o vizită etc). Rezultă că din 24 ore ale unei zile, 19 ore sunt consumate. Rămân 5 ore active în care trebuie incluse: activitatea suplimentară de specializare, activitatea pe tărâm multilateral (literatură, muzică) de care un om nu se poate lipsi – îngustimea stârnește silă, și eventual – odihna (o plimbare de pildă). Rezultatul este trist: socotind câți ani dintr-o viață sunt într-adevăr trăiți ... Fapt este că oamenii de acum 50-100 ani, aveau mult mai mult timp de trăit. E un fel de contracție (inevitabil **obiectivă**) a timpului, pe măsură ce cuceririle științifice sau artistice ale omului se acumulează (Boleslav Nușici deplânge undeva pe liceenii de peste câteva sute de ani, care vor avea atât de mult de învățat la istorie...).*

Încerc să tai cât mai mult, cu orice risc, din timpii morți și să ajung, în această perioadă, la 8-9 ore de lucru independent intens.

*Sunt și cursuri bune, chiar excepționale (de pildă cel de Matematici superioare, unde predă conf. R. Cristescu, într-o manieră deosebit de riguroasă). La Mecanică Fizică predă un profesor care îl are ca idol pe Newton, într-o manieră prea clasică (ne-a spus o dată că, citez ...**Einstein a fost totuși, o somitate**), iar la Fizică Moleculară, un om cu necontestate calități de tragedian.*

V-am mai spus-o, dar ideea îmi revine insistent: regretul de a nu vă ști aici, la Universitate.

Basarab

„DISCUȚIILE CU DUMNEAVOASTRĂ NE-AU FOST ÎNTOTDEAUNA SPRIJIN ȘI IMPULS”

Două expresii, din documentele pe care le reproducem mai jos, definesc momentul 1963-1964 al prieteniei spirituale dintre studentul Basarab Nicolescu și fostul său profesor din liceu, Ion Grigore: *scrisoarea mea aș dori să fie, ca de obicei, o confesiune, un refugiu și o ocazie de echilibru și discuțiile cu dumneavoastră mi-au fost întotdeauna sprijin și impuls.*

În asemenea confesiuni *gândul se îndreaptă firesc, dornic de perspectivă, spre trecut și anume, între altele, spre momentul alegerii facultății de urmat. Era o alegere dificilă pentru un elev frământat de idealul unui om multilateral, al unui umanist de tipul Renașterii. Un elev ce detesta specializările înguste, specifice științelor și didacticii epocii în care jocul rațiunii în sine era separat de jocul gratuit și plin de miraje al imaginației. Un elev care detesta și jocul rațiunii în sine și jocul gratuit și plin de miraje al imaginației. Motiv de îndepărtare a elevului față de profesorul pe care îl admira. Neconcordanța era provocată de faptul că profesorul acționa conform orientării școlii pregătind *matematicieni-matematicieni* și nu *matematicieni-poeți, matematicieni-medici*, oameni multilaterali, cum visa elevul. Iată exprimate în rândurile scrisorii din 24 august 1964, citate mai sus, premisele ideii transdisciplinarității, formulate de Basarab Nicolescu peste două decenii.*

Faptul că acele confesiuni luau uneori *o turnură personală, intimă*, demonstrează încrederea elevului în profesorul pe care îl considera *părintele meu spiritual*. Peste ani, Basarab Nicolescu ne-a dezvăluit că, într-un anumit moment,

i-a apropiat *nefericirea*: el a greșit la tabla înmulțirii în teza de aritmetică-algebră dată la Olimpiada internațională de matematică de la Sinaia-1960¹⁰, nedormind în noaptea dinaintea tezei după o discuție tulburătoare cu profesorul Ion Grigore, care i-a mărturisit că era afectat, ca un adolescent, de o dragoste neîmpărtășită¹¹.

O aluzie la această discuție este făcută în scrisoarea din 24 august 1964.

În final Basarab Nicolescu a ales Facultatea de Fizică și, la terminarea celui de al doilea an de studii, își exprimă satisfacția față de această opțiune. A fost o alegere *printr-un impuls intuitiv*, confirmată de informațiile acumulate în doi ani de studenție, care l-au convins *că în fizică se pun acum și se vor pune cu maximă pregnanță în viitorul apropiat, probleme care depășesc cu mult cadrul convențional al unei științe, care afectează esențe vitale pentru oameni, probleme fundamentale dincolo de formalismul inerent, care pot fi cât de cât rezolvate printr-un studiu sintetic, unificat*. Avem aici un prim elogiul dedicat științei fizicii, căreia Basarab Nicolescu i-a consacrat toate disponibilitățile. Completat cu cea mai timpurie mărturisire a sa privind preferințele speciale din fizică: *Mă atrage acum Mecanica Cuantică*. Preferință încununată prin cariera la CNRS (Centrul Național de Cercetări Științifice din Franța) și numeroase lucrări științifice și volumul *Nous, la particule et le monde*, 1985, premiat de Academia Franceză.

Admirator dintotdeauna al efervescentei creatoare a prof. Ion Grigore, studentul Basarab Nicolescu aprecia elogios publicarea de către acesta a unui articol în *Gazeta de Matematică și Fizică* seria A, în anul 1963. În 1964, prof Ion Grigore a primit

¹⁰ Ion Th. Grigore, *op. cit.*, p.122

¹¹ Basarab Nicolescu, *op. cit.*, vol. I, p. 131

titlul de Profesor Emerit. *Eroul principal* în această saga era, chiar după spusele profesorului, Basarab Nicolescu¹². Iar acesta își exprima bucuria *recunoașterii depline, neechivoce a valorii adevărate*, a fostului său profesor.

Insistăm iarăși asupra multiplelor valențe documentare și formative ale dialogului epistolar Basarab Nicolescu – Ion Grigore. Cei interesați de propria construcție a personalității pot afla aici un model de urmat și mijloacele de folosit. În afară de aceasta, cititorii vârstnici își vor aminti, iar cei tineri se vor informa din sursă directă asupra: obiectelor studiate, pe vremuri, în facultatea de fizică, posibilității studenților de a se documenta, inclusiv din lucrări științifice străine, faptului că studenții făceau serviciul militar în vacanța de vară etc.

Invităm cititorii să *guste* și formulările literar-estetice din epistole. Aflat pe calea rațiunii pure din facultate, studentul Basarab Nicolescu a cultivat nativ și jocul estetic (al imaginației creatoare). Visa la multilateralitate și o practică. Nu ne va surprinde faptul că realizările sale științifice vor fi însoțite de cele literare, de genul *Cosmologiei Jocului secund*.

Pentru înțelegerea și interpretarea corectă a documentelor pe care le prezentăm în acest serial, ca și pentru adnotarea lor judicioasă și consistentă, beneficiem de informațiile suplimentare oferite cu generozitate de domnul

¹² La începutul anului 1964, Miron Constantinescu (1917-1974), care era pe atunci Ministrul Învățământului, a ținut să îl cunoască pe Basarab Nicolescu și pe profesorul său Ion Grigore, și i-a primit în biroul său de la Minister. Miron Constantinescu l-a întrebat pe Basarab Nicolescu ce și-ar dori. Fără nici o ezitare, Basarab Nicolescu i-a răspuns că dorește ca Profesorul Ion Grigore să devină Profesor Emerit. Puțină vreme după aceea, Profesorul Ion Grigore a primit acest titlu, meritat cu prisosință. (A se vedea Basarab Nicolescu, *Un dascăl de altădată: Ion Grigore (1907-1990)*, Convorbiri literare nr. 6, 2014).

Basarab Nicolescu. Îi exprimăm și în acest mod întreaga noastră
gratitudine.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a studentului Basarab Nicolescu adresată
profesorului Ion Grigore.

19 ianuarie 1963

București

*Acum câteva minute am citit articolul din G[azeta de]
M[atematică și] F[izică] [seria] A. Îl socotesc ca un articol
omagial, un preambul al încununării unei cariere îndelungate și
fructuoase (și, pentru mine, un **crepuscul** poate egala în măreție
splendoarea unui **răsărit**. Și de altfel se presupun).*

*Ca unul ce am trăit **pe viu** atâtea și atâtea lucruri, pot
spune că mai sunt multe fapte care pot și trebuie să fie spuse. Și
când va veni momentul, eu sau altcineva o va face.*

Cu respectuoase salutări,

Basarab

2) Scrisoare a studentului Basarab Nicolescu adresată
profesorului Ion Grigore.

28 august 1963

Izvorul Mureșului

Stimate domnule profesor,

*După o sesiune destul de complicată, dar interesantă, cu
examene la câteva materii de bază (Electrodinamică, Fizică
Atomică, un semestru de Mecanică Cuantică) care au mai
înviorat atmosfera școlară pașnică, a urmat o lună și jumătate*

de trudă fizică (prin abundență) și intelectuală (prin lipsă), adică de armată.

Esențial este că urmează acum câteva zile de răgaz, în atmosfera de liniște a munților, departe de zgomotul civilizației, atmosferă ideală (și deci, bineînțeles utopică) pentru un cabinet de lucru. Și în aceste clipe de răgaz am găsit în sfârșit prilejul să rup o îndelungată perioadă de tăcere, pe care, poate, mi-o veți scuza și de data aceasta.

Timpul când am stat acasă anul acesta se limitează la câteva zile și din nefericire, într-o zi nu v-am putut găsi. Spun din nefericire pentru că discuțiile cu dvs. mi-au fost întotdeauna sprijin și impuls.

Anul care a trecut a fost mai dens ca ceilalți doi și mai clar, deși nu am început efectiv lucrul, în deplinul sens pe care îl concep.

Acum, când sunt întrucâtva departe de publicitate și aplauze, de comentarii și deformări, pot judeca cu maximum de luciditate situația. Problema care m-a frământat de mult mi-e acum, în mare parte, rezolvată.

Am detestat dintotdeauna, mai mult sau mai puțin explicit, jocul rațiunii în sine și jocul gratuit și plin de miraje al imaginației. Ar fi fost firesc să aleg matematica sau filologia. Și am nimerit mai mult printr-un impuls intuitiv la fizică. Sunt perfect mulțumit de alegere și aceasta nu pentru a-mi face concesii sau dintr-un simț de adaptare, ci pentru că în timpul care a trecut, am putut diseca și judeca o mulțime de argumente pro și contra, care m-au convins, în cele din urmă că în fizică se pun acum și se vor pune cu maximă pregnanță în viitorul apropiat, probleme care depășesc în mult cadrul convențional al unei științe, care afectează esențe vitale pentru oameni, probleme fundamentale dincolo de formalismul inerent, care pot fi cât de cât rezolvate printr-un studiu sintetic, unificat.

M-am convins că fizica e un fel de religie. Pornești la început entuziast, pasionat, poate chiar fanatic, dar pe măsură ce citești mai mult, pe măsură ce știi ce au gândit și ce gândesc specialiștii, îți dai seama că știi într-adevăr din ce în ce mai puține lucruri și ajungi să te îndoiești de adevăruri consacrate, așa-zise fundamentale.

E o stare de neliniște, de erezie din care poți ieși doar prin extreme – ratându-te sau lucrând. Și entuziasmul pierde latura lui zgomotoasă, exterioară, dar câștigă în profunzime, în anvergură.

Vă obolesc poate cu aceste gânduri intime ale mele, dar am simțit nevoia unei confesiuni pe care, oricât de rar s-ar petrece, m-am obișnuit să v-o fac.

Mă atrage acum Mecanica Cuantică. La Universitate se predă un foarte bun curs, mai mult prin probitate științifică decât prin avânt al ideilor (și în definitiv, nici nu e acesta primul scop al unui curs)¹³. Am găsit și un bun tratat, o carte în limba franceză care contrar așteptărilor mele, n-a fost considerată carte subversivă la armată, astfel că am putut citi și acolo și continui să o citesc și aici, o carte de sinteză, scrisă cu mult talent de cuprindere al sistemului de idei actuale.

Sper ca rândurile mele să vă găsească în deplină efervescentă creatoare, pentru care v-am admirat dintotdeauna.

Cu salutări respectuoase,

Basarab.

3) Scrisoare a studentului Basarab Nicolescu adresată prof. Ion Grigore.

¹³ Cursul era predat de profesorul Mihai Gavrilă, născut în 1929 și ales membru corespondent al Academiei Române în 1974. S-a căsătorit în anul 1951 cu Dorli Blaga, fiica poetului Lucian Blaga, dar căsătoria s-a destrămat după trei ani. Mihai Gavrilă părăsește România în toamna anului 1974.

24 august 1964
Ploiești

Stimate domnule profesor,

Cuvintele mele de felicitare și de bucurie a recunoașterii depline, neechivoce a valorii adevărate, indiferent de oscilațiile și ezitățile unui moment sau ale altuia, vin – e drept – târziu. Mă veți ierta poate aflând că am fost frământat de împrejurări de cele mai multe ori exterioare și n-am putut dobândi astfel liniștea necesară unei discuții, cel puțin de acest fel, în scris. Dar gândurile mele s-au îndreptat deseori, uneori în momente grele pentru mine, spre dv., cu recunoștința pașilor dintâi. De altfel, o discuție mai detaliată ar clarifica multe lucruri. În orice caz, sper că ultimul oaspete al dv. să nu fie cel din urmă.

În aceste momente de încununare, de apogeu gândul se îndreaptă firesc dornic de perspectivă spre trecut.

Rândurile mele nu vor să fie festive. Ocaziile zgomotoase m-au deranjat întotdeauna punând parcă în umbră nuanțele, detaliul. Scrisoarea mea aș dori să fie, ca de obicei, o confesiune, un refugiu și o ocazie de echilibru, echilibru întotdeauna adus de discuțiile mele cu dv., devenind astfel un fel de necesitate organică.

Cu riscul îndrăznelii aprecierii unui profesor de către elevul său, afirm totuși ceea ce am gândit și am spus de atâtea ori, sunteți profesorul pe care și l-ar dori orice elev, dacă ar putea judeca nu cu ochii copilului, ci cu aceia ai omului trecut prin filtrul experienței de viață. Aceasta dacă ar fi să argumentez numai ca spectator obiectiv, de departe. Participarea mea directă, ca erou principal, cum ați binevoit atât de măgulitor să apreciați prezența mea în unii ani de activitate ai dv., de visu și de facto, îmi conferă oarecum o

poziție privilegiată, în sensul că pot vedea ceea ce, în persoana dv., majorității celor din jur le este inaccesibil.

Sunt lucruri pe care, direct sau indirect, le-am mai mărturisit și pe care le cunoașteți sau le bănușiți. Și inevitabil, ferindu-mă de formulele oricât de abile dar fariseice, ca și de rigiditatea și anchilozarea formulelor stereotipe, rândurile tind să ia o turnură personală, intimă.

Sunteți omul care a avut contribuția hotărâtoare în alegerea drumului meu. Faptul nu-l voi putea uita niciodată. Și apoi la mine lucrurile nu au fost deloc ușoare. Alegerea nu a fost imediată, ci a survenit în urma unor solilocvii chinuitoare. Încă de pe băncile liceului am fost frământat de idealul unui om multilateral, al unui umanist de tipul Renașterii, frământare ce nu m-a părăsit nici un moment, chinuindu-mă și acum. Știința contemporană, cu specializările ei înguste, dădea acestui gând grotescul unui act de donquijotism. Științele umaniste, artele mă pasionau deopotrivă cu matematica și cu fizica. Și apoi citeam de la cinci ani literatură română. Alfabetul algebrei și geometriei l-am descoperit mult mai târziu.

Mi-amintesc cât m-a durut la un cerc de matematică când, cu un prilej al cărui pretext nu-l mai știu, ați afirmat: ***Avem la noi în școală matematicieni-poeți, matematicieni medici. Aș dori și un matematician-matematician.***

Am fost surprins de ceea ce pe atunci, îndrăznesc s-o mărturisesc am considerat-o ca o exagerată unilateralizare și, pentru moment, în forul meu intim, m-am îndepărtat de dv. Cu atât mai mare a fost bucuria mea, o adevărată sărbătoare a spiritului, când în împrejurări și pentru dv. și pentru mine întunecate, am descoperit, în atmosfera de izolare și de meditație a Sinaiei, omul din dv., frământările care vă confereau o mare frumusețe spirituală. Poate atunci m-am apropiat într-adevăr de dv.

Cetatea și-a cinstit dintotdeauna profesorii. Mă veți ierta că cu ocazia acestei sărbători a unei distincții mari și pe deplin meritate am ales un amănunt intim, de confesiune și de sfat, din partea celui ce mereu l-am considerat părintele meu spiritual.

Basarab

„MĂ AFLU DIN NOU LA UN CAPĂT DE DRUM”

Documentele pe care le reproducem în acest episod al corespondenței dintre Basarab Nicolescu și Ion Grigore oferă cititorului două deschideri interpretative.

Una dintre ele marchează momentul corespondenței. Până în octombrie 1965, corespondența a fost direcționată *într-un singur sens*, de la elevul, apoi studentul Basarab Nicolescu spre profesorul Ion Grigore. Deși marcate de tradiție, raporturile și comunicarea Ion Grigore-Basarab Nicolescu nu au avut o formă rigidă întrucât, după cum scrie prof. Ion Grigore, *ne-am plasat, în mod firesc, pe o anumită poziție, în sens superior*. Era o comunicare între doi oameni superiori. Profesorul fusese împiedicat de împrejurări să-și materializeze pe deplin superioritatea, dar spera și dorea ca fostul său elev să aibă această șansă, să beneficieze *de condiții cât mai favorabile dezvoltării*.

Cea de a doua direcție se referă la *privirea înapoi* a proaspătului licențiat Basarab Nicolescu, asupra ultimului an și jumătate de studii în care a avut *revelația* contrastului dintre principiile nobile afișate de anumite persoane, cadre didactice ale Facultății de Fizică și acțiunile lor practice, unele *culpabile juridic*, vizând *distrugerea* lui. Rezistându-le, Basarab Nicolescu a avut satisfacții la examenul de stat, fiind repartizat ca asistent la Facultatea de Fizică a Universității București. Basarab Nicolescu a promis profesorului să-i furnizeze detalii asupra *încercărilor* la care a fost supus, dar nu le-am aflat în arhiva rămasă după decesul prof Ion Grigore. La solicitarea

noastră, dl Basarab Nicolescu ne-a scris, cu toată discreția necesară, că este vorba de un profesor care se îndrăgostise de o frumoasă colegă de an a lui Basarab Nicolescu și a dorit să o propulseze, prin toate mijloacele cu putință, ca șefă de promoție în locul lui Basarab Nicolescu.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a asistentului universitar Basarab Nicolescu către prof. Ion Grigore.

17 septembrie 1965, Bacău

Stimate domnule profesor,

Mă aflu din nou la un capăt de drum. Firul s-a derulat cam repede, dar sunt anumite forțe care nu pot fi dominate. Sunt departe de a fi mulțumit. Învățămintele ultimilor cinci ani sunt mai mult de ordin moral, cu toată stupiditatea ce o conține această constatare. Nu știu dacă e bine că am văzut, cu o luciditate aproape jenantă, anumite amănunte ale atmosferei determinante ale mediului în care voi lucra de acum înainte. Sunt o mie și una de fapte, de constatări, de gânduri pe care aș vrea să vi le comunic, sub imperiul unui impuls aproape organic. Căci, la acest capăt de drum, care, cel puțin din punct de vedere social și exterior este judecat ca o reușită, pot afirma că dv ați contribuit, în cea mai mare măsură, la alegerea drumului meu. Faptul s-ar cere consemnat nu atât de rece și protocolar, în scris, ci în atmosfera boemă a locuinței dv, în prezența dv a cărei necesitate spirituală o resimt cu pregnanță.

Dv. ați simți nuanțele, atâtea hiaturi ce nu pot fi suplinite cu cuvinte și pe care aceste câteva rânduri mai mult le adâncesc.

Din nefericire, evenimentele s-au succedat cu mare repeziciune: imediat după examenul de stat , la numai câteva zile, a urmat anunțarea repartizărilor la Cluj și imediat după repartizare am plecat la armată (unde voi rămâne până în decembrie), astfel încât n-am reușit să vă întâlnesc, neșansa urmărindu-mă atunci când v-am căutat acasă.

Apoi, în atmosfera cazonă, unde gândul și sufletul se obturează inevitabil, reușind cu greu să evadeze dintre zidurile cazărmii, am ezitat să vă scriu, cu sentimentul supărător că rândurile mele ar ciopârți mulțimea de gânduri și fapte ce s-ar vrea transmise.

S-a întâmplat, în ultimul an și jumătate, o avalanșă de fapte ce m-ar fi putut duce la dezagregare. V-o mărturisesc cu calmul întâmplărilor deja consumate. A fost un veritabil complot al câtorva oameni acum puternici ce au vizat, fără putință de tăgadă, distrugerea. Nu știu cum s-a întâmplat că am rezistat. A fost un element de calcul neluat în seamă de forțele adverse. Și de ce toate acestea? Pentru că am vorbit și am încercat să acționez într-un sens care n-ar fi lezat ideile, ci anumiți oameni pentru care puritatea științei e un jalnic balon dezumflat, un paravan pentru ascensiuni personale foarte terestre și care înlocuiesc onestitatea științei cu manevrele de culise, probitatea cu plagiatul, rolul de maestru cu blazarea, manifestată în frânarea sau indiferența față de cei ce vin.

Am comis desigur o greșeală fundamentală atunci când am acționat înainte de a avea putere, trezindu-mă singur, înconjurat aproape din toate părțile. Dar experiența nu am putut-o dobândi decât în acțiune. S-a mers până la acțiuni culpabile juridic: falsificare de examen și înlocuire de ultim moment de programă și examinator.

Pentru înțelegerea deplină a celor întâmplate ar trebui să vă scriu o mulțime de amănunte, unele aparent separate de

*altele, o odisee balcanică, ce ar ocupa, concret și fără comentarii, câteva zeci de pagini. Am reușit să descurc firul la început încâlcit al acțiunilor și dorința mea este să consemnez totul în scris, totul, cel puțin pentru mine, pentru ca să nu uit nici un amănunt al acestei perioade a **revelațiilor**. Și primul lector al acestor note veți fi, de drept, dv.*

*Până la urmă se pare că totuși n-am fost înfrânt, deși simt un gust amar ce mă părăsește cu greu. Examenul de stat mi-a recompensat multe din cele suferite. Sunt acum asistent la catedra de Fizică Teoretică. Și este poate suficient să vă spun că omul nr. 1 care a acționat pe față împotriva mea (dar nu cel mai important) mi-a oferit în final o masă **de împăcare** la Athenee-Palace. O încheiere mai frățească a spectacolului nu putea fi găsită.*

Nemulțumirea transparentă a acestor rânduri n-aș vrea să vă lase impresia blazării. Sunt hotărât să încep totul din nou, cu toată forța de care voi fi capabil. Dar nu pot să mă mai mulțumesc cu gânduri adolescentin-romantice. Comparativ cu situația colegilor de generație nu aș avea motive de nemulțumire sau reproș. Dar judecând în raport cu ceea ce ar fi putut fi deja cristalizat la acești 23 de ani, sunt profund nemulțumit. Locul și timpul exercită, din păcate uneori, o influență covârșitoare asupra omului. Mi-am permis să vă scriu deschis frământările prin care trec, după un vechi obicei. Sper ca rândurile mele să vă găsească în plină activitate creatoare și în deplină robustețe spirituală care ne-a încântat și ne va încânta pe cei ce am avut fericirea de a vă fi fost elevi.

*Cu respectuoase salutări,
Basarab Nicolescu*

P[ost].S[criptum]. Adresa prefer să v-o scriu în interiorul scrisorii: U[nitatea].M[ilitară]. 01184/H-Bacău

2) Scrisoare a prof. Ion Grigore către asistentul universitar Basarab Nicolescu.

Dragul meu,

S-ar putea ca odată să-ți dau să recitești scrisorile – mari, mici – pe care le-am păstrat, cred, fără să pierd vreuna.

La niciuna nu ți-am răspuns (nu știu, poate la felicitările ocazionale s-o fi făcut).

Nu-mi dau seama bine de ce corespondența – scrisă – între noi fost într-un singur sens. Nu cred să fie numai din cauză că am păstrat pozițiile profesor-elev. De altfel, nici n-au fost păstrate; mai mult această poziție nici n-a existat rigidă, niciodată între noi. (Poate tocmai pentru că ne-am plasat în mod firesc pe o anume poziție în sens superior, legătura dintre elev și profesor este atât de excelentă). Cred că nu ți-am răspuns, mai degrabă pentru că n-am avut răgazul necesar unui răspuns la înălțimea scrisorii tale.

Evident, nu vreau să clarific acum problema, de altfel neesențială. (Și totuși nu mi-ar fi plăcut ca în mâna ta să existe cele mai bune scrisori ale mele, în măsura în care ele pot fi scrise...)

Nici acum nu va fi o scrisoare în acest sens. Adresa din interiorul scrisorii mă invită să fac tocmai acum ceea ce n-am făcut nici când erau condiții bune pentru a scrie cât mai multe lucruri.

Scrisoarea ta m-a liniștit într-un fel. Ea lămurește tăcerea – nu știam că m-ai căutat, deși parcă îmi spunea taică-tău ceva – de luni de zile. E drept, sunt lucruri care apar deformate, înghesuit prezentate în câteva pagini. Totuși scrisoarea e clară și din ea rețin numai partea care mă bucură. Urându-ți succes în cariera aproape total determinată.

Cu mulți ani înainte, am nădejdea că avertizările ce ai primit îți vor fi dat suficientă pregătire, pentru a evita surprize dureroase și pentru a-ți asigura condiții cât mai favorabile dezvoltării.

Sper că tu până la urmă vei beneficia de ceea ce – spuneai tu – Goethe credea că se cuvine unor oameni superiori. Eu aș vrea să trăiesc mult, ca să te pot urmări în ascensiune, chiar dacă în urcușul tău ai vedea tot mai bine proporțiile modeste în realitate, ale influenței mele asupra ta – influență mereu înfrumusețată în scrisorile tale.

Îmi pare rău că trebuie să-ți spun, dar vara asta nu m-am odihnit și acum sunt îngrozitor de obosit.

Aștept, oricând e posibil, vești de la tine. Cu drag,

I. Grigore

1 oct[ombrie]1965

3) Scrisoare a asistentului universitar Basarab Nicolescu adresată prof. Ion Grigore.

18 octombrie 1965

Bacău

Stimate domnule profesor,

Am primit rândurile dv, care mi-au produs o reală bucurie, prin reactualizarea, și în acest fel, a unei legături spirituale ce nu mai are nevoie de declarații sau ocaționări, ea existând în sine prin profunditate și sudura ei repetată, depășind astfel comunul și platitudinea legăturilor convenționale.

Am fost îngrijorat de exprimarea – e drept – deosebit de reținută a unei oboseli, care și-ar găsi explicație în cei peste 30 de ani de strălucită carieră (și îmi aduc aminte de celebrarea

intimă a celor 30 de ani în imagini dense, la miez de noapte, prin discuțiile purtate), în anii de activitate intensă, de depășire a unor piedici morale ținând de reacția vulgară a conjuncturii sau a invidiei, explicabilă deci, dar inacceptabilă raportată la continua dv. tinerețe. Sunt oameni care ard, gășind suprema plăcere în această ardere, deși, inevitabil, astfel se consumă. Dar, cel puțin, astfel viața își dobândește un sens.

*Vă scriu oarecum expeditiv aceste câteva rânduri înclinând să vă adresez o rugămintă. Anume, în **Scânteia** de ieri am citit un articol al acad. N. Teodorescu despre celebrarea a 70 de ani de la apariția **Gazetei Matematice**. Țin în mod deosebit la amintiri, la semnele concrete, materiale, prin care vremea se condensează și prin care te poți ancora de trecut.*

Pe de altă parte, mă simt, într-un fel, legat de Gazetă prin activitatea modestă, dar care pentru mine a însemnat un început. Cu ocazia celebrării am văzut că s-a emis o insignă. V-aș ruga mult, dacă este posibil (mă adresez dv. ca membru al colegiului de redacție al Gazetei) să mi se rețină, într-un fel sau într-altul o insignă. Sper că dv. nu mă veți judeca prin prisma maniei unui colecționar. Sunt însă anumite simboluri care concentrează în ele o întreagă perioadă de timp și care, esențializând, dau un sens drumului parcurs.

Vă mulțumesc în mod deosebit, urându-vă multă sănătate și liniște.

Basarab

„ÎN BĂNCILE ȘCOLII S-AU ÎNFIRIPAT MULTE DIN DORINȚELE ȘI VISURILE NOASTRE”

La 29 noiembrie 1964, Școala Medie nr. 1 *Ion Luca Caragiale* din Ploiești a sărbătorit un secol de existență¹⁴. Adunarea festivă desfășurată în sala cinemascopului Ploiești a întrunit aproximativ 1000 de persoane: reprezentanți ai Ministerului Învățământului, autoritățile locale, cadre didactice și elevi ai școlii. În numele foștilor elevi a vorbit, emoționant, exprimând recunoștința față de cadrele didactice îndrumătoare, studentul Basarab Nicolescu. Reproducem o relatare din presa locală relativ la cuvântul acestuia.

Celebrarea Centenarului școlii se situa în continuarea acțiunilor de desovietizare a societății românești, impulsionată prin Declarația P.M.R. din aprilie 1964. Organizatorii festivității proiectaseră și apariția unui volum omagial. Printre absolvenții invitați să contribuie cu materiale s-a numărat și Basarab Nicolescu. Volumul nu a apărut. În același spirit al desovietizării și restabilirii tradițiilor românești, s-a renunțat la denumirea de școală medie, revenindu-se la aceea de liceu. De asemenea a fost posibilă revenirea la tradiția existenței unei publicații *personalizate* a școlii, revista *Curierul Liceului* în serie nouă.

Colectivul de redacție al revistei, condus de prof. Cristel Tănăsescu, cuprindea cinci elevi și patru profesori, între care și

¹⁴ Marina Răduș, Paul D. Popescu, *Între aspirații și împliniri*, Ploiești, 1989, p.14

Ion Grigore¹⁵. Solicitat din nou să-și aducă aportul, Basarab Nicolescu trimite articolul intitulat *La început de drum*, pe care îl reproducem în continuare. Prof. I. Grigore propusese lui Basarab Nicolescu să elaboreze, pentru numerele următoare ale *Curierului liceului, materiale tratând probleme ale sintezei știință artă*. În consecință, Basarab Nicolescu a imprimat primul său articol din revista liceului, un caracter omagial, dar a pledat și pentru formarea multilaterală a personalității. Nu este acesta un semn premonitoriu al drumului spre transdisciplinaritate?

DOCUMENTE

1) Cuvântul studentului Basarab Nicolescu¹⁶ la solemnitatea Centenarului școlii.

În numele foștilor elevi ai acestei școli, a luat cuvântul studentul Basarab Nicolescu.

În cuvântul său, el a arătat că în aceste momente solemne, gândurile foștilor elevi se îndreaptă cu emoție spre profesorii care au îndrumat cu atenție și delicatețe înclinațiile lor.

În băncile școlii s-au înfiripat multe din dorurile și visurile noastre. Dorința de a descoperi și a cunoaște orizonturi noi, dorință caracteristică adolescenței, a fost stimulată în anii de școală de lecțiile bune ce ne-au fost predate, de experiențele reușite de laborator, de aplicațiile practice la care am luat parte cu viu interes. Atmosfera de preocupări multilaterale din școală ne făcea să descoperim, de

¹⁵ *Ibidem*, p.141

¹⁶ *Flamura Prahovei*, 1 decembrie 1964

fiecare dată, uimiți trecutul naturii umane. În anii de școală s-a format și s-a dezvoltat sentimentul responsabilității sociale prin perseverența cadrelor didactice și a organizațiilor de tineret. Anii de școală au însemnat pentru noi perioada de cristalizare, de definire a noastră ca oameni prin munca migăloasă de zi cu zi a dascălilor noștri. Pentru majoritatea dintre noi, începutul realizării aptitudinilor, talentelor, caracterelor se leagă indisolubil de centenara noastră școală. Pentru noi, foștii elevi ai Școlii medii nr. 1 I. L. Caragiale, școala rămâne un lăcaș de cultură la care ne vom întoarce oricând cu emoționanta aducere aminte a începuturilor.

2) Scrisoare a lui Basarab Nicolescu adresată prof. Ion Grigore¹⁷.

19 decembrie 1965

București

Stimate domnule profesor,

*Din păcate, nereușind să mă desprind de obligațiile noi de aici, nu am putut veni la Ploiești așa cum am promis, pentru a vă înmâna cele câteva rânduri pentru gazeta liceului. Rugându-vă să mă scuzați, mă grăbesc să vă trimit **materialul**.*

Nu știu dacă am reușit să îmbin caracterul omagial cu dorința de a prevesti eventuala apariție a materialelor tratând probleme ale sintezei știință artă, lucru pe care am căutat să-l realizez prin abordarea, deocamdată frugală, a multilateralității, ca semnificație și caracteristică a școlii noastre.

M-aș bucura, desigur, ca articolul să apară în structura lui actuală. Dacă totuși, după tăieturile inevitabile și vămile

¹⁷ Arhiva personală Basarab Nicolescu

succesive de diferite ordine, va rămâne material insuficient, mă gândesc că la doamna directoare se află un material al meu destinat inițial pentru a apare în volumul festiv închinat Centenarului liceului. Cum acest volum mi s-a spus că nu va mai apare, și deci pericolul penibil al repetării ar fi evitat, acele însemnări ar putea fi folosite.

*În orice caz, pentru eventualele corecturi urgente, vă rog să vă adresați tatălui meu (tel. 15140), care are posibilitatea de a mă anunța imediat. Pentru orice eventualitate, vă dau și adresa de aici: **Căminul Carpați**, etaj III, cam. 30, str. Academiei.*

*Mai este o anumită problemă. Desigur titulatura de asistent universitar este, cel puțin formal, falsă. Dar mi se pare deosebit de vulgar și inexpressiv numele de **preparator**, cu rezonanță apropiată de **laborant**, **merceolog** sau **tehnician**.*

Desigur rezolvarea finală a acestei probleme este la latitudinea dv.

Am să vă comunic multe și variate impresii din aceste prime zile de carieră universitară. În orice caz, este pentru prima dată când am senzația libertății, când pot lucra relaxat și din plin. Șeful de catedră este foarte comod și binevoitor. Am destul timp de lucru. De obicei dimineața lucrez la Institut, iar după amiaza la catedră.

Pe ziua de 4 ianuarie, când voi lua leafa (mai mult simbolică) de preparator II, cat. 8, îmi va face o deosebită plăcere să vă întâlnesc pentru o convorbire mai substanțială.

Cu respectuoase salutări,

Nicolescu Basarab

3) Articolul lui Basarab Nicolescu propus pentru publicare în nr. 1 al Revistei *Curierul liceului*, serie nouă din 1966¹⁸.

LA ÎNCEPUT DE DRUM

Apariția unei gazete a liceului, la scurtă vreme după strălucitoarea, dar totodată sobra celebrare a centenarului școlii, ne însuflă tuturor celor a căror ființă este într-un fel sau altul, legată indisolubil de existența Școlii Medii nr. 1 I.L. Caragiale din Ploiești, o firească mândrie. Căci acțiunile noastre, când se clădesc pe solul unei tradiții puternice și viguroase, când au rădăcinile adânc împlântate într-un trecut de valoare capătă o mai mare consistență și o sporită profunditate.

Gândul se întoarce dornic de a reconstitui atmosfera în care personalitatea noastră a căpătat contur și s-a definitivat. Era vremea căutărilor și a clarificărilor. Vâlvătăile inevitabile vârstei cercetau un fâgaș și o realizare. Este meritul fundamental al școlii noastre, al dascălilor și profesorilor noștri, faptul că ni s-a favorizat descătușarea forțelor prin cunoașterea de noi înșine, prin cristalizarea lentă și de profunzime a personalității noastre. Constrângerea și asprimea au fost atribute inexistente vieții de elev. Liceul cimitir cu lungi coridoare era doar o ciudățenie a cărților. O spunem cu toată luciditatea și fără dorința de a idealiza. Vor trebui scrise probabil multe pagini și întreprinse minuțioase analize pentru a releva rolul important pe care liceul nostru l-a jucat în dezvoltarea materială și spirituală a regiunii și chiar a țării.

¹⁸ Arhiva personală Basarab Nicolescu

Faptul se impune cu tot mai multă pregnanță, odată cu trecerea vremii.

Aceste rânduri omagiale sunt inevitabil prea sărace pentru a putea exprima deplin gândurile și sentimentele unui fost elev când privește retrospectiv anii petrecuți în școală. Aș dori însă să subliniez o anumită trăsătură, care mi se pare a explica, într-o măsură dominantă, realizările școlii: conlucrarea unanimă pentru statornicirea unei atmosfere favorabile dezvoltării multilaterale a elevilor, a intelectului și afectului lor.

Într-o perioadă de prim contact cu tezaurul culturii universale, cu ideile fundamentale din diferite domenii științifice și artistice, orice exagerare în sensul specializării și al formării spirituale înguste, ar fi fost nefastă. Și totuși sunt bine cunoscute succesele de ansamblu pe care școala le-a obținut și le obține în concursurile de matematică sau de literatură. Și este interesant că mulți dintre elevi manifestau și manifestă o vădită pasiune pentru domenii dintre cele mai diferite.

În definitiv, este chiar util ca un latinist să cunoască ideile fundamentale ale matematicii, ca un fizician să poată vibra la audiția unei sonate sau la lectura unui poem.

Formarea strict îngustă de la bun început, a unui om, oricât de capabil în profesiunea sa, este dăunătoare atât omului respectiv, cât și colectivității. Viața pune inevitabil probleme de ansamblu a căror rezolvare implică luarea în considerare a unei game deosebit de variate de parametri de ordin profesional dar și social, etic, moral. O cultură generală bogată stă la baza formării unei colectivități armonioase și fructuoase. Ignoranța a născut aproape întotdeauna monștri, fie ei și geniali. Și nu numai atât. Chiar unui specialist într-un domeniu aparent foarte îngust, să spunem – fizica particulelor elementare –, îi sunt necesare profunde cunoștințe umaniste. Deseori, într-un vers

din Lucretius se află mai multă fizică decât în câteva tomuri savante. Există, de altfel – credem – o conexiune intimă, de profunzime între știință și artă, un domeniu originar comun, uneori metode comune și chiar o intercondiționare care determină o evoluție paralelă.

Omul acestui frământat secol XX este, în mod necesar, un om al multilateralității. Omul modern, pus în fața unei surpări rapide a unor concepții în domeniul artei sau științei și a unei afirmări spectaculoase a noului, fie că este vorba de teoria relativității, muzica serială sau experimente poetice, vrea să înțeleagă ceva din toate, să îmbrățișeze lumea în toată complexitatea ei.

Dacă curiozitatea noastră se menține continuu vie, dacă devenind specialiști nu rămânem opaci problemelor pasionante pe care umanitatea le ridică în zilele noastre, aceasta se întâmplă și fiindcă, în vremea când eram elevi, am primit o îndrumare atentă și competentă.

La acest început de drum, foștii elevi ai școlii fac revistei liceului urarea de a continua tradiția de multilateralitate și formare armonioasă a minții, sufletului și caracterului adolescentului, de a deveni o tribună a căutărilor și a rezolvării problemelor pe care și le pun profesorii și elevii școlii.

DEBUTUL LUI BASARAB NICOLESCU ÎN PUBLICISTICA ȘTIINȚIFICĂ

Terminarea studiilor universitare a reprezentat, pentru Basarab Nicolescu, după cum mărturisea în scrisoarea din 19 decembrie 1965 către fostul său profesor din liceu, dobândirea libertății de manifestare pe plan cultural-științific: *este pentru prima dată când am senzația libertății, când pot lucra relaxat și din plin*. Ca elev și student, se implicase, ca să folosim un termen de comparație împrumutat din competițiile de gimnastică și patinaj artistic, în concursuri cu *exerciții impuse: Drumeții veseli, Tinere condeie*, olimpiadele școlare, cercurile științifice studențești etc. Venise timpul, considera el, să se manifeste în competiția cultural-științifică cu/la *exerciții liber alese*. A formulat și redactat propuneri pentru *editarea unui manual de fizică cu destinația specială pentru bacalaureat și admitere la facultate, care să cuprindă o reconsiderare a noțiunilor de fizică predate în cl. VIII-XI pe baza elementelor de calcul diferențial și integral însușite în clasa a XI-a*. Pentru publicarea articolului respectiv în *Gazeta de Matematică și Fizică*, seria A, s-a adresat prof. Ion Grigore, membru al redacției revistei.

Am cercetat colecția *Gazetei* donată de către doamna Filofteia Vășii, nepoata și moștenitoarea prof. Ion Grigore, Liceului *Jean Monnet* (pedagogic) din Ploiești, dar nu am constatat publicarea articolului. Era, după cum știm din proprie experiență, greu să inovezi învățământul românesc, în epocă; acțiunea se făcea numai de sus în jos, de către conducerea PCR.

Apelând la domnul Basarab Nicolescu am obținut din menționata colecție un articol publicat în *Gazeta de Matematică și Fizică*, serie A, nr. 2/1961, în colaborare cu colegul său Nicolae Viorel, probând că a exersat exercițiile liber alese înainte de absolvirea facultății. Reproducem acest articol, ce marchează debutul lui Basarab Nicolescu în publicistica științifică.

Remarcat prin premiul obținut la Olimpiada Internațională de matematică din 1959, elevul Basarab Nicolescu, considerat un matematician sau fizician de perspectivă și pregătit (orientat) în acest sens, a fost invitat și a luat cuvântul la festivitatea de sărbătorire a 10 ani de activitate a Societății de Științe Matematice și Fizice - februarie 1960.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a lui Basarab Nicolescu adresată prof. Ion Grigore

18 iulie 1966

București

Stimate domnule profesor,

*Vă trimit un scurt material cu rugămintea de a vedea dacă prezintă vreo atenție ideea cuprinsă în el, pentru eventuala publicare în **Gazeta Matematică**.*

Anume, propun editarea unui manual de fizică cu destinația specială pentru bacalaureat și admitere la facultate, care să cuprindă o reconsiderare a noțiunilor de fizică predate în cl. VIII-XI pe baza elementelor de calcul diferențial și integral însușite în clasa a XI-a. Motivația o expun în articol. Experiența

practică a aplicării acestei idei am efectuat-o cu unicul băiat pe care îl meditez și rezultatele le consider revelatoare.

Însăși ideea alcătuirii unui astfel de manual este tentantă și, bineînțeles, ideal ar fi ca el să fie rodul colaborării între un fizician (teoretician, desigur!) și un matematician. Dar aceasta este o problemă de perspectivă.

Adoptarea ideii ar permite totodată o restructurare a materiei predată la facultate, mare parte din cele predate în anul I la Institutele tehnice sau la Facultatea de Fizică și la cea de Matematică devenind inutile. Accesibilitatea poate fi asigurată cu ușurință tocmai prin rigurozitate.

Vă mulțumesc anticipat, rugându-vă să mă iertați că vă deranjez cu o eventuală himeră.

Soția mea vă transmite respectuoase salutări, deosebit de impresionată de personalitatea dv. atât de pregnant, și totodată atât de elegant relevată într-o circumstanță decisivă a vieții mele. Cuvintele pe care le-ați rostit nu puteau fi rostite decât de dv.

*Cu respectuoase salutări,
Basarab.*

2) Articol publicat de către Basarab Nicolescu, în colaborare cu Viorel Nicolae, în *Gazeta de Matematică și Fizică* nr. 2/1961.

*O EXTINDERE A NOȚIUNILOR
DE ANALIZĂ COMBINATORIE
SUME REMARCABILE DE PRODUSE*

N. BASARAB și V. NICOLAE, studenți, București

Ne propunem să calculăm suma produselor formate din k factori luați din primele n numere naturale, astfel că niciunul din produse să nu conțină doi factori egali. Notăm această sumă cu $\sum P_A^n$.

Stabilirea formulei de recurență

Avem

$$\mathbf{S}_1 \cdot \sum P_k^n = (k+1) \cdot \sum P_{k+1}^n + \sum i \cdot P_k^n$$

Unde $\sum i \cdot P_k^n$ reprezintă suma produselor formate din $(k+1)$ factori luați din primele n numere naturale, astfel că fiecare din produse să conțină doi factori egali.

Într-adevăr, un anumit termen din $\sum P_{k+1}^n$ se poate obține înmulțind termenul din $\sum P_k^n$ conținând aceleași k elemente cu el cu elementul care îi lipsește. Însă, un același termen din $\sum P_{k+1}^n$ se poate obține din $(k+1)$ termeni din $\sum P_k^n$ adică $\sum P_{k+1}^n$ se reproduce de $(k+1)$ ori din produsul $\mathbf{S}_1 \sum P_k^n$, obținându-se și toți termenii de forma $i \cdot P_k^n$.

Printr-un raționament analog cu cel de mai sus, folosind notații analoge și înțelegând prin $\mathbf{S}_1, \mathbf{S}_2, \dots, \mathbf{S}_k$ suma puterilor asemenea ale primelor n numere naturale, obținem:

$$(1) \quad \mathbf{S}_1 \cdot \sum P_k^n = (k+1) \cdot \sum P_{k+1}^n + \sum i \cdot P_k^n$$

$$(2) \quad \mathbf{S}_2 \cdot \sum P_{k-1}^n = \sum i \cdot P_k^n + \sum i^2 \cdot P_{k-1}^n$$

⋮

⋮

$$(j) \quad \mathbf{S}_j \cdot \sum P_{k-j+1}^n = \sum i^{j-1} \cdot P_{k-j+2}^n + \sum i^j \cdot P_{k-j+1}^n$$

⋮

⋮

$$(k-1) \quad \mathbf{S}_{k-1} \cdot \sum P_2^n = \sum i^{k-2} \cdot P_3^n + \sum i^{k-1} \cdot P_2^n$$

$$(k) \quad \mathbf{S}_k \cdot \sum P_1^n = \sum i^{k-1} \cdot P_2^n + \sum i^k \cdot P_1^n .$$

Ținând seama că $\sum i^k \cdot P_1^n = \mathbf{S}_{k+1}$, din relația (k) se obține:

$$(k)' \quad \sum i^k \cdot P_1^n = \mathbf{S}_k \cdot \sum P_i^n - \mathbf{S}_{k+1}.$$

Din relațiile (k-1) și (k)', obținem:

$$(k-1)' \quad \sum i^{k-2} \cdot P_3^n = \mathbf{S}_{k-1} \cdot \sum P_2^n - \mathbf{S}_k \cdot \sum P_i^n - \mathbf{S}_{k+1}.$$

În mod analog, din relațiile (i) și (i+1)', obținem:

$$(j)' \quad \sum i^{j-1} \cdot P_{k-j+2}^n = \mathbf{S}_j \cdot \sum P_{k-j+1}^n - \mathbf{S}_{j+1} \cdot \sum P_{k-j}^n + \mathbf{S}_{j+2} \cdot \sum P_{k-j-1}^n - \dots + (-1)^{k-j+1} \cdot \mathbf{S}_{k+1}.$$

În fine, din relațiile (1) și (2)', obținem:

$$(1)' \quad (k+1) \sum P_{k+1}^n = \mathbf{S}_1 \cdot \sum P_k^n - \mathbf{S}_2 \cdot \sum P_{k-1}^n + \dots + (-1)^{j-1} \cdot \mathbf{S}_j \cdot \sum P_{k-j+1}^n + \dots + (-1)^k \cdot \mathbf{S}_{k+1}.$$

Înlocuind (k+1) prin k, relația (1)' devine:

$$k \sum P_k^n = \sum_{j=1}^k [(-1)^{i-1} \mathbf{S}_j \sum P_{k-j}^n]$$

de unde, cu $\sum P_0^n = 1$, rezultă

$$\sum P_k^n = \frac{1}{k} \sum_{j=1}^k [(-1)^{i-1} \cdot \mathbf{S}_j \cdot \sum P_{k-j}^n]$$

Cazuri particulare

Pentru $k=1$, avem $\sum P_1^n = \mathbf{S}_1$.

Pentru $k=2$, avem $\sum P_2^n = \frac{\mathbf{S}_1^2 - \mathbf{S}_2}{2}$.

Pentru $k=3$, avem $\sum P_3^n = \frac{S_1^3 - 3S_1 \cdot S_3 + S_3}{2}$

Aplicații

1. Să se afle coeficientul C_{n-k} al termenului de gradul $(n-k)$ al ecuației canonice de gradul n care are ca rădăcini primele n numere naturale.

Soluție. Fie ecuația de gradul n considerata sub forma:

$$(x-1)(x-2)(x-3)\dots(x-n) = 0.$$

Dezvoltând, obținem:

$$x^n - \sum P_1^n \cdot x^{n-1} + \sum P_2^n \cdot x^{n-2} - \sum P_3^n \cdot x^{n-3} + \dots + (-1)^k \cdot \sum P_k^n \cdot x^{n-k} + \dots + (-1)^n 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n = 0.$$

Coeficientul termenului de gradul $(n-k)$ este:

$$C_{n-k} = (-1)^k \cdot \sum P_k^n = \frac{(-1)^k}{k} \cdot \sum_{j=1}^k [(-1)^{j-1} S_j \cdot \sum P_{k-1}^n].$$

2. Să se demonstreze că :

$$\sum_{k=1}^n \left\{ (-1)^k \cdot \frac{n^{n-k}}{k} \cdot \sum_{j=1}^k [(-1)^{j-1} \cdot S_j \cdot \sum P_{k-1}^n] \right\} = n^n.$$

Soluție : Fie egalitatea $0.1.2.3 \dots (n-1) = 0$

sau

$$(n-1)(n-2)\dots(n-k)\dots(n-n) = 0$$

Adică

$$n^n - \sum P_1^n \cdot n^{n-2} + \sum P_2^n \cdot n^{n-2} - \dots + (-1)^k \cdot \sum P_k^n \cdot n^{n-k} + \dots + (-1)^n \cdot \sum P_n^n = 0.$$

care se mai scrie :

$$n^n - \sum_{k=1}^n \left[(-1)^{k-1} \cdot n^{n-k} \cdot \sum P_k^n \right] = 0$$

sau, înlocuind $\sum P_k^n$:

$$\sum_{k=1}^n \left\{ (-1)^{k-1} \cdot \frac{n^{n-k}}{k} \cdot \sum_{j=1}^k [(-1)^{j-1} \cdot S_j \cdot \sum P_{k-j}^n] \right\} = n^n.$$

3. Să se stabileasca relația :

$$1 + \sum P_2^n + \sum P_4^n + \dots = \sum P_1^n + \sum P_3^n + \sum P_5^n + \dots$$

3) Articol privind activitatea cercului de matematică din Liceul *Ion Luca Caragiale* Ploiești publicat de prof. Ion Grigore în ziarul *România liberă* din 15 aprilie 1964.

MATEMATICA – O PASIUNE COMUNĂ

*Pentru cineva neavizat, care ar veni pentru prima dată în școala noastră, s-ar părea că aici s-au înscris toți elevii cu aptitudini deosebite pentru matematică. Într-adevăr, în școală domnește o atmosferă de activitate matematică susținută. Fiecare clasă este, ca să zic așa, un **laborator de matematică**. Se studiază manuale, culegeri, reviste. Se rezolvă probleme și se propun probleme.*

Lucrurile, însă, n-au fost dintotdeauna așa. Mi-aduc aminte cum am pornit noi, animați de pasiunea pentru această știință exactă. Sunt vreo 14-15 ani de atunci. Primul cerc atrăgea câțiva elevi pasionați și un profesor. Treptat, printr-o muncă permanentă și disciplinată, am început să obținem succese. Cel mai mare succes, însă, a fost (și este) pătrunderea spiritului muncii din cerc în clase, atragerea a cât mai mulți elevi la activitatea cercului. Încet, dar sigur, cercul căpăta

tradiție. Astăzi avem câteva realizări cu care ne mândrim. Din 1955 încoace, cercul nostru a ocupat câțiva ani la rând locul I pe țară. La olimpiadele de matematică elevii noștri au primit, din 1955 până în 1963, aproximativ a opta parte din evidențierile (premiu și mențiuni) acordate pe întreaga țară. La prima Olimpiadă internațională din 1959, Nicolescu Basarab, elev al școlii noastre, a obținut premiul I. Și lista succeselor rămâne încă deschisă. Cel mai de seamă, însă, rămâne, așa cum am mai amintit, atragerea unui număr cât mai mare de elevi la studierea acestei științe, obișnuirea lor cu disciplina și exigențele unei asemenea activități. Aceasta rămâne, totodată și sarcina noastră permanentă. În prezent, cercul numără 13 colective, pe grupe de clase paralele, în fiecare activând 25-35 de elevi. Scopul principal al cercului îl constituie aprofundarea cunoștințelor predate la ore, îmbogățirea lor. Iată câteva asemenea teme ținute la cerc: metode de geometrie (clasa a VIII-a), secțiuni în poliedre; teoreme și probleme clasice de geometrie în spațiu (clasa a X-a), noțiunea de limită, regula lui Hopital, teorema lui Guidin, centre de greutate (clasa a XI-a). Fiecare temă este prezentată mai întâi teoretic de către profesorul conducător de cerc sau un elev, și ilustrată, apoi, cu probleme. Uneori se perfecționează unele metode de lucru. Așa, de pildă, la calcularea simetriei față de o dreaptă, pornindu-se de la exemple numerice din culegerea lui Cosmin, au fost stabilite formule care scutesc elevii de calcul lung. (Datorită acestui fapt, Nicolae Silvia din clasa a XI-a C a reușit să facă o lucrare foarte bună la faza regională a olimpiadei și s-o termine și cu o oră și jumătate mai devreme.

Activitatea desfășurată în cadrul cercului îi ajută pe elevi să înțeleagă mai bine noțiunile predate la ore, să rezolve problemele mai ușor, să execute calcule rapide și precise. Totodată le creează deprinderea de a munci personal,

disciplinat și perseverent, întărindu-le neconținut spiritul de autocontrol, autoexigență.

Munca din cerc se face simțită tot mai mult în rândul celorlalți elevi. Membrii cercului își iau ca sarcină să acționeze în așa fel încât în clasa fiecăruia dintre ei să nu existe elev care să nu știe să rezolve ecuația de gradul II (clasa a VIII-a), sistemul de gradul II sau calculul logaritmă (clasa a IX-a), binomul lui Newton, derivarea, adică chestiunile de bază ale matematicii. În felul acesta se creează un climat favorabil de muncă, se creează o rezervă permanentă de cadre pentru viitoarea dezvoltare a cercului. O muncă susținută depun membrii cercului (și nu numai ei) în rezolvarea problemelor propuse în Gazeta de matematică. În școală există peste 350 de rezolvitori permanenți de probleme. Mulți dintre ei propun, prin intermediul revistei, probleme originale. Etapa regională a actualei Olimpiade a confirmat încă o dată seriozitatea muncii depuse în cerc. Foarte mulți elevi din școala noastră (la clasa a VIII-a, 7 din totalul de 18, la clasa a XI-a, 3 din totalul de 5) au câștigat această etapă. Elevi ca Nicolae Silvia, Nica Vasile, Enescu Sorin, clasa a XI-a, State Adrian, Zamfir Cristian, clasa a VIII-a, au devenit deja cunoscuți printre colegii lor din acele școli din țară, care au îndrăgit matematica.

*prof. Ion Grigore
conducătorul cercului de matematică
de la Școala medie nr. 1 Ploiești*

„ȘTIU CĂ ORICE BUCURIE A MEA VĂ BUCURĂ ȘI PE DUMNEAVOASTRĂ”

Examineate retrospectiv, unele evenimente dezvăluie o logică și o semnificație ascunsă înțelegerii în momentul desfășurării lor.

Anul 1968 a marcat, prin unele fapte, zenitul activității didactice a profesorului Ion Grigore. Reputația sa de îndrumător al elevilor spre performanță în studierea matematicii, de autor al unor manuale școlare, de metodist în matematică i-au adus numirea în delegația ce a reprezentat țara noastră la Congresul UNESCO privind învățământul de cultură generală desfășurat la București între 24 septembrie-1 octombrie 1968. Cuvântul său la congres a fost bine apreciat de participanți. L-a cunoscut, cu acest prilej, pe șeful delegației franceze, André Revuz¹⁹, care îi va trimite câteva volume din colecția APM²⁰. Pentru a compensa acest gest, prof. Ion Grigore se va adresa fostului său elev, Basarab Nicolescu.

În același an 1968, la 24 noiembrie, Basarab Nicolescu, asistent la Facultatea de Fizică a Universității București, care obținuse o bursă de studii de 6 luni a guvernului francez, a plecat la Paris. Era începutul unei strălucitoare cariere științifice internaționale. Obținând o nouă bursă din partea Comisariatului francez pentru energia atomică, Basarab Nicolescu a devenit

¹⁹ André Revuz (1914-2008), matematician francez, profesor la Facultatea de Științe din Paris.

²⁰ Association des Professeurs de Mathématiques.

cercetător asociat al Universității *Pierre et Marie Curie*. La terminarea stagiului, în 1970, a fost angajat ca fizician teoretician la Laboratorul de Fizică Nucleară și Energii Înalte de la Orsay, al CNRS (Centrului Național de Cercetare Științifică) și s-a stabilit în Franța. În septembrie 1972 și-a luat doctoratul de stat cu teza *Contribution a l'étude théorique de la diffusion pion-nucleon*, iar în 1973, împreună cu fizicianul polonez Leszek Lukaszuk, a elaborat un studiu în care a introdus conceptul de Odderon, ce a deschis un nou domeniu în fizica interacțiunilor tari.

În acest timp, situație comparabilă relației V. Alecsandri-M. Eminescu, (*La răsăritu-i falnic se-nclin-al meu apus*), prof. Ion Grigore își continua activitatea didactică apropiindu-se de vârsta pensionării. Având în vedere meritele sale excepționale, ministrul Învățământului i-a acordat privilegiul de a-și continua munca școlară cu normă întreagă (1970-1973) și apoi cu normă redusă (1973-1977). Profesorul a continuat să facă parte din Consiliul Central al Societății de Matematică, din redacțiile *Gazetei de Matematică* seria A și B și din Consiliul Învățământului de cultură generală aducându-și contribuția la perfecționarea învățământului.

Relația epistolară dintre Basarab Nicolescu s-a adaptat noilor condiții. Marcată de necesitatea *discreției* impusă de regimul politic, doar unele dintre preocupările și succesele corespondenților, schițate sumar mai sus, sunt consemnate.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a lui Basarab Nicolescu adresată prof. Ion Grigore – 19 ianuarie 1968

Paris, 19 ianuarie 1968

Iubite domnule Profesor,

*Ca de obicei, ați intuit și rezumat, în câteva cuvinte, o întreagă stare de spirit. Este pentru prima dată când lucrez, cu o mare plăcere, **fizică**. Mi s-au pus la dispoziție condiții egale cu ale oricărui cercetător din laborator. În domeniul meu, foarte specializat, pot discuta oricând cu cineva care se pricepe efectiv. Apoi sunt ședințele de comunicări, susținute de nume dintre cele mai celebre. Într-o lună și jumătate (inclusă fiind perioada de vacanță, când orice activitate este întreruptă) am avut ocazia să cunosc mai multe **nume mari** decât cred că aș fi avut posibilitatea în 10 ani **normali**. Pe unii i-am ascultat, cu alții am discutat, în sfârșit, cu un profesor celebru de la Oxford am avut ocazia să iau și masa. Sunt deci suficiente motive de satisfacție. În plus, informația este **la zi**, revistele și **preprinturile** venind cu rapiditate maximă, ceea ce în concurența extraordinară din fizica teoretică (mă refer la munca de creație efectivă, când trebuie să fii și **la modă**, dar să lucrezi totodată și la ceva cu șanse de a rămâne) contează enorm. Contaminat de această febrilitate, am realizat deja o lucrare care, pentru rapiditate, s-a tipărit intern, sub formă de extrase (preprinturi), care s-au trimis la toate centrele importante de fizică din lume. Între redactarea lucrării și trimiterea ei s-a scurs exact o zi și jumătate ...*

Bine înțeles, ca peste tot unde există oameni există și probleme, fricțiuni, slăbiciuni, dar nu se poate neglija scara de proporție ...

De asemenea, am fost invitat la un colocviu ce se va ține în primăvară, în munți, la granița italiană, ceea ce este desigur agreabil.

Cu banii stau cam prost, pentru că bursa cu care am venit (în cadrul acordului cultural româno-francez) este una

de **student**. Mă descurc totuși onorabil, deoarece ni se fac o serie de facilități în ceea ce privește masa și unele spectacole. Totuși, spectacolele și – mai ales – cărțile sunt aproape inaccesibile. Cel puțin deocamdată, deoarece mi s-a anunțat o mărire a bursei, în urma înscrierii mele la **Doctoratul de Stat**. Aici există trei feluri de doctorate: doctoratul de 3eme cycle (un fel de licență), cel de Universitate și – cel mai dificil de obținut – cel de Stat.

Știu că joc pe **o carte mare**, dar merită oricum jucată, profesorul care m-a acceptat în laboratorul său (are 37 de ani), și care este deja **un nume**, primind să-mi conducă doctoratul. În termenii utilizați aici, am devenit deci cu adevărat **student** al Universității din Paris.

Despre Paris mi-e greu să vă vorbesc. Marile dragoste se pot trăi, și nu povesti. Fiecare zi echivalează cu o nouă descoperire și, mai ales, vechile cartiere, neatinse de inevitabilul cosmopolitism, sunt de un farmec inexprimabil.

V-am dat toate aceste detalii pentru că simt, pentru că știu că orice bucurie a mea vă bucură și pe dv., după cum și reciprocă este cu totul adevărată. Aș fi fericit să am vești de la dv. Vă urez în noul an aceeași tinerețe debordantă dintotdeauna. Vă îmbrățișează, Basarab.

2) Carte poștală ilustrată adresată de prof. Ion Grigore lui Basarab Nicolescu – 7 ianuarie 1969.

Mulți prieteni ai mei au ținut în mână ilustrata ta, căci bucuria mea este de așa calitate, că poate să fie împărtășită, și prin aceasta să crească. Mă amuz spunând că în momentul de față lucrăm la ... același nivel: tu la facultatea de Științe din Paris, eu la ... examenul fără frecvență – e sezonul!

O veste dureroasă este aceea că bunul meu prieten, prof[esorul] Preda, n-a mai rezistat bolii. La înmormântarea lui din ajunul Bobotezii, unchiul Iorgu²¹ (care a vorbit și el, ca fost elev) mi-a dat și amănunte în ce privește prezența ta la Paris. Nădăjduesc că, prin rude măcar, voi afla cât mai des vești. La Simpozionul Unesco (UNESCO, n.n.) din sept[embrie] am cunoscut și câțiva profesori din Paris. Pe câțiva din ei i-am avut mai aproape la o masă dată de un prieten, Cornel Popescu. Șeful delegației, Andre Revuz, f[oaarte] amabil mi-a trimis de urgență vol[umele] II și III din lucrarea sa renumită și nu mi iert că nu i-am mulțumit până acum.

Lucrează la Sorbona, de altfel, am adresa: 15 rue de Rome, I, 28 les Essarts le Roi. Poate ai ocazia să-l vezi. Te sărut cu drag. I. Grigore – Pl[oiești] 7 ian[uarie] 1969

Adresa mea oficială: în loc de cvartal Eminescu – ceea ce a fost suficient – este Eminescu 22 (de fapt cvartal).

3) Carte poștală ilustrată adresată de prof. Ion Grigore lui Basarab Nicolescu – 15 ianuarie 1970.

*Sosit după atâta așteptare, mesajul din Lugano este mai mult decât felicitarea anuală **obișnuită** (pentru că, față de altele, firește, nu este).*

Ce-i drept, în acest timp m-am simțit și eu vinovat.

Mă bucur că, totodată, felicitarea este și ... o scrisoare de amenințare!

Aștept cu nerăbdare. Aș vrea să am confirmarea speranțelor mele că totul merge bine. Din păcate, pe altă cale,

²¹ Gheorghe (Iorgu) Anastasiade (1925-1981), fratele mamei lui Basarab Nicolescu și fost elev al profesorului Ion Grigore.

nu mai am alte informații, poate și din cauză că una din serie – I[orgu] A[nastasiade] a secat, din proprie voință, față de mine (cum poate vei fi aflat).

Am un an profesional – al 40-lea! – foarte greu, aproape inuman. Șandramaua fizică încă mai lucrează deocamdată.

Cele mai bune urări, I. Grigore

Ploiești, 15 ian[uarie] 1970

4) Scrisoare a lui Basarab Nicolescu adresată prof. Ion Grigore – 24 ianuarie 1970.

Paris, 24 ianuarie 1970

Iubite Domnule Profesor,

Am fost fericit regăsind în rândurile Dv. aceeași vivacitate incomparabilă, aceeași apropiere umană care m-a bucurat întotdeauna. Vă scriu deci cu convingerea că acel hiatus în corespondența cu Dv. este doar accidental.

*Vă mărturisesc că, în mod paradoxal poate, Parisul înseamnă pentru mine, în primul rând, redescoperirea freneziei muncii. Muncesc cu o plăcere incomparabilă, cu o încrâncenare ca și cum tot ceea ce viața obișnuită mi-a refuzat sau îmi va refuza cu maximă intensitate se află concentrat în fizică. Am realizat până acum (de când sunt la Paris) trei lucrări, prima singur, iar ultima în colaborare cu profesorul, care este directorul laboratorului și conducătorul tezei mele, am prezentat o comunicare la Congresul Internațional de Particule Elementare de la Lund și am participat la un Congres în Italia. Acum câteva zile am primit vestea că mi s-a atribuit una dintre cele mai importante burse științifice franceze **Joliot-Curie**. Sunt deci fericit.*

*Cum v-am mai spus, cred, în Franța există trei tipuri de doctorate: de 3e cycle, de Universitate și ès **Sciences**. Ultimul, cel mai dificil, cere minimum cinci-șase ani pentru realizarea tezei, constând din expunerea exclusivă de rezultate originale, care au fost recunoscute pe plan internațional și au determinat o direcție în domeniul respectiv.*

Cum vedeți, va mai trebui să stau multă vreme aici. Miza este însă minunată, deoarece titlul este recunoscut în toată lumea și este relativ rar chiar în Franța.

Deși munca îmi ia aproape tot timpul, desigur că găsesc vremea să mă bucur de deosebita atmosferă intelectuală a Parisului. Deși prima aparență este de haos, trebuie recunoscut că Parisul rămâne centrul spiritual al lumii, prin bogăția inimaginabilă a experiențelor artistice, prin libertatea totală a mijloacelor estetice. Când voi fi mai liniștit, năzuiesc să realizez un eseu, pe linia preocupărilor de sinteză din cartea despre Barbu și înglobând experiența muzeelor și manifestărilor pariziene.

*Cu un alt amănunt concret, pot să vă spun că am devenit membru al unei interesante asociații numite **Asociația Prietenilor Republicii Franceze**, în urma unei expuneri pe care am susținut-o în vară într-o minunată localitate, Bergerac, la o întrunire universitară internațională. Se pare că activitatea mea acolo a fost apreciată, fiind ales totodată membru al Consiliului Central al acestei asociații (din care fac parte René Cassin²², Maurice Schumann²³ etc.)*

²² René Cassin (1887-1976), unul dintre autorii Declarației universale a drepturilor omului, Premiul Nobel pentru Pace, membru al Academiei de științe morale și politice.

²³ Maurice Schumann (1911-1998), membru al Academiei Franceze, fost Ministru al Afacerilor Străine.

Îmi scrieți că una dintre sursele noutăților despre mine, I.A., a secat. Sunt convins că din vina sa. Nu știam nimic.

*Aș fi fericit să-mi dați vești despre Dv. Când am citit **al 40-lea an de activitate** am avut un sentiment de amețeală. Vă admir pentru tot ceea ce ați construit și care va rămâne.*

Vă îmbrățișează,

Basarab

P.S. Vă trimit un buletin editat de Ministerul de Externe, care conține niște felicitări ...

„NU MULȚI OAMENI SE POT MÂNDRI, CA MINE”

La 25 ianuarie 1970, Basarab Nicolescu a comunicat profesorului Ion Grigore că a fost angajat, ca fizician teoretician, la CNRS (Consiliul Național al Cercetării Științifice din Franța). Profesorul mândru de succesul fostului său elev, îi scria: *nu mulți oameni se pot mândri ca mine* și comenta diversele zvonuri care circulau în Ploiești pe această temă. Trece apoi la *unele lucruri care mă privesc și pe mine* despre care, constatase, că Basarab Nicolescu nu le cunoștea din corespondența primită din țară.

Rareori, pe parcursul corespondenței, îl putem vedea pe prof. Grigore într-o asemenea vervă ca în scrisoarea din 5-11 martie 1970. Dimensiunile scrisorii, 4 pagini scrise mărunt și adnotate pe margine, sublinierile, tonul, denotă dezlănțuirea pasională, trădează, dă glas, grijii dascălului pentru prestigiul său, pentru soarta elevilor săi, pentru prestigiul școlii unde muncea, satisfacția de a-și putea împărtăși preocupările unui om care-l înțelege, fostul său elev, Basarab Nicolescu. Scrisoarea ne dezvăluie spiritul competitiv și justițiar al prof. Grigore, manifestat și în domeniul epigramei. Sobrul matematician era de fapt un pasional, sau avea asemenea momente. Iar unele aspecte sentimentale, după cum veți citi, erau legate tocmai de afrontul suferit din partea unui unchi al lui Basarab Nicolescu! O scrisoare-confesiune din care desprindem structura intimă a profesorului Ion Grigore, sensibilitatea și mândria de dascăl, precum și posibilitatea de a înțelege trăirile unui cadru didactic strâns legate de activitatea sa cu elevii.

Scrisoarea constituie un document revelator privind atmosfera existentă în școli, la sfârșitul deceniului al șaselea al secolului trecut, unde *îndrumărilor* autorităților li se adăugau și suprapuneau *răutățile* unor mici satrapi locali, care aplicau legea după cum le dictau interesele. Se pot deduce și unele aspecte privind structura și funcționarea învățământului în acei ani, în care la Liceul nr. 1, actualul Colegiu Național *Ion Luca Caragiale* existau, din septembrie 1967, clase speciale de fizică, iar la Liceul nr. 2, actualmente Colegiul Național *Mihai Viteazul*, clase speciale de matematică.

Notă: pentru a înlesni lectura am completat tacit numeroasele prescurtări folosite de profesorul Ion Grigore precum *matem, cl, cl X, sept, oct, lic, pt, ns, gl, înv, et*, în loc de *matematică, clasă, clasa/clasele a X-a, septembrie, octombrie, liceul, pentru, nostru, general, învățământ, etapa* etc.

DOCUMENT

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu, 5-11 martie 1970.

Ploiești, 5-11 martie 1970

Dragă Basarab

Văd că trebuie să renunț la ideea de a-ți scrie numai când voi avea puțin răgaz, fiindcă așa ceva, mereu sperat de multă vreme – și în particular de la 25 ianuarie, data primirii ultimului mesagiu – nu-l văd curând.

Mă condamn că n-am scris de îndată câteva rânduri măcar, ca să-ți comunic bucuria pe care mi-au dat-o veștile tale. O presupuneai, deci nu pentru tine ar fi fost mai necesar, ci pentru mine.

Bravo, te felicit; nu mulți oameni se pot mândri ca mine.

*Bănuiești că apropiații mei au aflat și ei, direct prin vorbele tale, atâtea lucruri bune. [Mai trebuie să spun că unora le-a înlăturat – poate altora, provocat – puțină confuzie. Nu știi dacă în Franța îți pot parveni ușor legende de autenticitatea celei care în primul tău an de studenție, în legătură cu starea sănătății tale, înviorase puțin bursa de senzații a **intelectualității** ploieștene... Firește acum e vorba de altă legendă, față de care nu iau – ca atunci – poziție ...]*

Spun că acolo este mai greu să afli ce se petrece pe aici, plecând și de la faptul că văd că nu știi nimic, nici măcar de la corespondența curentă de aici, unele lucruri care mă privesc și pe mine. (Asta în legătură cu dorința de a avea vești despre mine).

Acest al 40-lea an de activitate este (mi se pare că mă repet) cel mai greu an al carierei mele. Am parcurs exact 2/3 din el. Fac prima oară în viață acest calcul cu mențiunea că din nefericire (în ciuda faptului că cu fiecare zi depășită, ceea ce e o victorie, pierd o zi importantă din depozitul, din ce în ce mai restrâns al zilelor hărăzite) mă bucur să câștig, ceea ce de fapt pierd. Căci iată cum stau lucrurile. Multă vreme (și pe vremea ta) activitatea mea era concentrată la, în mare, două rânduri de clase paralele. Munca suplimentară (căci cealaltă nu e o problemă, deși azi fluctuația este istovitoare) o poți face bine la un cerc-două de clase.

Anul acesta am pornit la 15 septembrie cu 3 serii de clase, 2 a IX-a, câte una a X-a și a XI-a speciale de fizică.

Acceptabil, deși nu ușor. Dar pe la începutul lui octombrie directoarea, alarmată de plecarea în masă a elevilor buni din clasele a X-a – și așa destul de puțini la noi –, după manevrele din 1969 încoace, la clasa specială de matematică de la liceul 2 (plecare determinată de faptul că elevii și-au dat

seama că în cadrul clasei speciale de fizică, impuse de autorii manevrelor cunoscute școlii noastre, nu se pot dezvolta bine – căci ingerința a mers până acolo încât elevilor de la clasa actuală a XI-a de fizică – clasă reală totuși – li se interzice încă de la început din cls. a X-a munca suplimentară la matematică, aceasta din cauză că în 1968 unii din elevii mei – acum clasa a XII-a – din clasa de fizică au optat pentru concursul de matematică și au reușit mai bine decât ar fi dorit unii, și anul acesta premiul I la clasa a XII-a pe oraș n-a fost obținut de clasa specială de matematică de la liceul 2, ci de un fiu de țaran din clasa mea de fizică (ori nu poți face fizică în sensul actual fără o serioasă pregătire în liceu la matematică), abia atunci a făcut ceea ce trebuia să facă devreme, demersuri pentru transformarea clasei a X-a speciale în clasă de matematică neavând amatori pentru clasa de fizică. Precizez că Ministerul promisese dinainte repararea greșelii – nedreptate făcute cu liceul nostru, așa că mai rămânea numai îndeplinirea unor formalități. Nu s-au făcut, repet din vreme, măcar în august, măcar până la 15 septembrie.

Așa că deja la 15 septembrie, 5-6 elevi din clasele actuale a X-a au trecut **dincolo** la clasa de matematică. Eu eram străin de chestiune, nu avusesem clase a IX-a anul trecut și nu știam ce intenții au elevii în pragul clasei a X-a. Am aflat abia pe la 1-2 octombrie că exemplul celor plecați a fost urmat de alții în jur de 10, care au cerut și ei transfer la liceul 2: un proces de scurgere a calității și așa slăbită, a elevilor acestei serii. (Trebuie explicat de ce acest exod numai anul acesta. În septembrie 1967, directoarea noastră a aflat din ziare că în școala ei va fi o clasă de fizică – necerută, neașteptată, nejustificată prin rezultate la acest obiect).

S-a aflat că hotărârea fusese luată în iunie 1967 de Minister, în urma demersurilor locale, în care arbitri sunt și

parte în proces ca să închidă gura alor noștri, că s-a aprobat o clasă specială de matematică, element de atracție pentru elevii buni – la o școală care n-o merita, liceul 2. Dar hotărârea a fost ascunsă directoarei noastre de către cei interesați pentru a nu mai avea timp de ripostă. A fost o lovitură. Elevii buni au voit și atunci să plece – nici atunci nu eram legat direct de aceste clase, dar directoarea a fost abilă. A oprit elevii cu angajamentul că vor avea diriginte și profesor la matematică pe subsemnatul și că vor putea concura la olimpiada de matematică. Elevii au rămas, iar secția de învățământ – arbitru, parte în proces, prin oameni... nu s-a temut că elevii mei de la clasa de fizică, înhămați la programul greu de fizică, vor avea șansă să facă ceva la matematică. Dar au făcut și ... Subliniez că în acea primă clasă de fizică – cea a XII-a de azi – erau elevi din toate școlile din oraș. Văzând rezultatul la matematică al clasei mele de fizică, inspectorul general al învățământului în județ – fostul și actualul director al liceului 2 – a anunțat în septembrie 1968, adică pentru a II a serie că elevii de la clasa de fizică nu vor mai putea participa la concursul de matematică. Atunci elevii s-au abținut să se înscrie, preferând să rămână la celelalte clase a X-a, nespeciale, unde puteau concura la matematică. Dar autoritatea școlară i-a somat, i-a înscris din oficiu pe toți elevii buni ai fostelor clase a IX-a (1967/68), toți concurenți la olimpiada de matematică, scutindu-i la condiția de medie 9 respectiv 8, și numai elevi din școala noastră. Abia așa au constituit o clasă de 22 elevi – ilegal – anul trecut, clasă care nu avea alt obiectiv decât ca noi să nu mai avem nici un concurent la matematică. Iată deci ce-i aștepta anul acesta pe elevii noștri, iată de ce plecau în masă.

Voi scurta povestea, deși va fi mai greu de înțeles ce s-a întâmplat.

Cu mare greutate s-a înjghebat o clasă a X-a de matematică la noi – aprobarea legală abia în 1 decembrie s-a obținut – o clasă caricatură căci în ea au rămas numeroși elevi silitori. Dintre cei plecați la liceul 2, care conform deciziei unei comisii trebuiau automat să revină la liceul 1 dacă se face o clasă de matematică n-au mai venit decât cei ce nu aveau condiții legale pentru o clasă specială de matematică (media 9 în clasa a IX-a la matematică). Nouă ni s-a aprobat o clasă cu dispensă – media între 8-9. Cei mai buni elevi ai noștri nu s-au mai întors. Acțiunile de ademenire folosind mijloace urâte, au reușit cu cei mai buni elevi ai noștri. Printre ei și Anastasiade Jordan, prieten cu un elev deosebit al nostru, Breazu Valeriu plecat și el, ce-i drept cu unele motive (Nu găsisese suficientă ocrotire din partea direcției față de șicanele unui profesor care-l persecuta la concursuri, fiindcă nu era elevul lui, ci al unei profesoare rivale). Ceea ce a fost dureros pentru mine, a fost faptul că direcția școlii noastre, trecând peste hotărârea inițială ca această clasă să fie dată colegului Vasilescu, a forțat lucrurile, ca să impună Ministerului înființarea clasei speciale la noi, propunându-mă pe mine. Asta a avut unele efecte. Ministerul a aprobat clasa specială la noi, iar Inspectorul general Comănicu s-a opus, ca fiind o clasă de elevi mediocri; alt efect, clasa s-a putut constitui prin elevi rămași și prin elevi întorși. Am acceptat sperând că se vor întoarce și ceilalți, măcar Anastasiade. Și iată-mă aruncat ca miză într-o luptă nedorită de mine, miză care a fost pierdută tocmai acolo unde nu mă așteptam. Anastasiade tatăl n-a vrut să-și aducă copilul la clasa unde predam eu, profesorul lui, la școala unde învățaseși tu. Lăsând la o parte aspectul sentimental, rămân faptele. Eram încărcat cu o clasă în plus, a X-a, și specială de matematică – deci a IV-a – câte ore de muncă în concurență cu o clasă autentică de matematică de la liceul 2, în care se strânseseră

elevii deosebiți ai școlii mai mulți ca în școala noastră plus cei plecați de la noi – crema seriei. Iar profesorul de acolo are o singură serie: toate clasele a X-a reale ale liceului 2.

Vezi dar în ce situație am fost: riscul de a mă discredită într-o luptă, în care au dorit să se angajeze atâția, numai eu nu. La 22 ianuarie (etapa I) primele rezultate. Din cei 220 elevi ai liceului, 75 erau ai mei (cls. IX-XII). Dintre cei evidențiați, 46 merg la etapa a II-a: 32 ai mei.

La clasa mult visată (știi filmul tragic: casa mult visată), a X-a specială din 24, 18 sunt evidențiați, iar dincolo, din 30, tot 18 evidențiați, în frunte cei 5 de la liceul 1). Etapa a II-a. Din cei 46 ai liceului, propozabili pe țară 20 (Toți elevii mei de rândul ăsta). La clasa specială 8 propozabili; la liceul 2, 10 propozabili, în care 5 foștii noștri furați, sau ademeniți, sau transfugi. Vezi marea decepție pe care mi-au provocat-o, mai ales că ele nu-și dau seama că, ceea ce au făcut, putea duce la pierderea dreptului meu de a mai fi mândru de ceea ce am făcut în profesiune. Iartă-mă că faptele, atât de complicate și confuze, se răsfrâng cu efecte corespunzătoare – în aceste rânduri.

I. Grigore

Aș dori să înțelegi că mi-a fost greu să spun lor (rudelor lui Basarab Nicolescu, n.n.) despre problema Anastasiade. Mi-e imposibil mie să înțeleg ce s-a petrecut. Așa că te rog să respecti un elementar simț de mândrie pe care-l am totuși și să nu destăinui rudelor tale de aici deci, care sunt tristele mele satisfacții, subliniind prețul pe care trebuie să-l plătesc pentru alții. Poate mi-ar fi și rușine să știi ce existență mi-a impus această nevoită postură. Că nu mai ascult radio cu lunile, că vin istovit de la un cerc al clasei a IX-a, și mă așez să pregătesc cercul de a II-a zi la a X-a

„AȘ VREA SĂ TE MAI VĂD, SĂ MAI VORBIM CA ODINIOARĂ”

După 1970, din motive care se vor detalia în episodul următor, corespondența dintre Basarab Nicolescu și prof. Ion Grigore s-a redus numeric și ca volum la o felicitare cuprinzând câteva rânduri de Anul Nou. Un timp, prof. Ion Grigore a continuat corespondența pe un ton neschimbat comunicând partenerului său de corespondență informații referitoare la activitatea școlară din Liceul *Ion Luca Caragiale* și la succesele curriculare ale colegilor de promoție ai lui Basarab Nicolescu. Prelungirea situației a rănit sensibilitatea prof. Ion Grigore afectată de vârstă și de starea sănătății.

În 1974, cu afecțiune și fină ironie, el atrage atenția asupra nefirescului acestei situații: *solidă trebuie să fie o legătură alimentată numai prin câteva cuvinte la 365 zile; ar putea fi un adaus de încă două-trei rânduri din care să aflu ce lucrezi acum. Este o dorință legitimă pentru profesorul al cărui cel mai strălucit elev ai fost, scrie el.*

Presimțindu-și sfârșitul din cauza bolii cardiace, neavând pe nimeni foarte apropiat sufletului său, prof. Ion Grigore dezvăluia celui față de care își mai deschisese și altă dată inima: *aș dori mult să trăiesc, fiindcă îmi place viața și câte altele. Dar mai ales avea nevoie, ca orice om în vârstă, să retrăiască momentele plăcute ale existenței, trecutul: în primul rând aș vrea să te mai văd, să mai vorbim ca odinioară, acum de la alt nivel, să-ți mai văd ochii râzând luminos, în momente în care gândurile noastre coincideau.*

DOCUMENTE

1) Scrisoarea prof. Ion Grigore către Basarab Nicolescu
din 3 ianuarie 1973

Dragă Basarab

*Sunt fericit că mă ții în continuare pe agenda folosită cu prilejul anului nou. Îți mulțumesc că nu mă uiți. Mesajul tău simbolic potolește nițel setea de a ști mai multe despre tine, altceva decât **știe**, sub atâtea variante, lumea de pe aici.*

Ținând să lămuresc noua ta adresă, am aflat de la rude vești minunate – oricât de previzibile – despre încununarea studiilor.

La scara noastră, cred că te interesează faptul că Tomescu I. și-a luat doctoratul anul trecut, așa că poate știi deja; Ene D^{tru}, acum câteva săptămâni. Fiind invitat și de el, ca și de Tomescu, la susținerea tezei, fiindcă fusesem citat de el în cuvântul său, am spus câteva cuvinte: n-am alt merit decât că am ajutat pe elevii deosebiți să mă întrecă, să mă depășească din plin, fără ca eu să scad nici în mândria mea, nici în stima lor. Îi aveam pe toți în minte, fiecare la locul cuvenit. Ar fi fost prea strălucitor ca aceste cuvinte să le spun la Paris!

În ce mă privește, în primul rând, cum vezi, mă aflu în viață, fapt remarcabil dacă se ține seama de eforturile ce mi se cer (dacă am acceptat să continui activitatea integrală, după o semipensionare), nu țin deloc seama de vârsta mea respectabilă.

*Este al treilea an școlar, în care mă aflu în această situație; dar greul, având elevi departe de cei din vremea ta, cu clase speciale numai cu numele. Chiar faptul că trebuie să predau cursuri speciale, între care nu **Informatica** mă agasează mai mult, este destul de împovărător.*

*Este sigur că anul viitor nu voi mai face atâtea eforturi
– dacă l-oi apuca.*

*Înțeleg toate dificultățile, totuși continui să sper că voi
afla mai multe despre tine – și numai de bine.*

Cu toată dragostea

Prof. I. Grigore

Ploiești, 3 ian[uarie] [1]973

2) Scrisoare a prof. Ion Grigore adresată lui Basarab
Nicolescu – 11 ianuarie 1974

Dragul meu Basarab,

*Cât pe ce să pierd speranța că voi primi ceva din partea
ta. Dar iată că alaltăieri a sosit și plicul atât de ușor de
cunoscut.*

*Faptul că semnul de prietenie din Franța vine numai la
un an o dată capătă, la incorigibilul optimist care sunt, o
interpretare corespunzătoare: solidă trebuie să fie o legătură
alimentată numai prin câteva cuvinte la 365 zile, cuvinte pornite
dintr-o forță inepuizabilă, de vreme ce timpul n-o poate slăbi. Îți
mulțumesc ție și mă felicit pe mine pentru această demonstrație.*

*Desigur că între cele câteva rânduri primite și o carte
există atâtea nuanțe. Deși îți respect **tăcerea voluntară**, aş spera
că una din aceste nuanțe ar putea fi un adaus de încă două-trei
rânduri din care să aflu ce lucrezi acum.*

*Este o dorință legitimă pentru profesorul al cărui cel mai
strălucit elev nu poate avea decât succese menite să sporească
prestigiul țării al cărui fiu se socotește atât de mândru a fi.*

*În ce mă privește, oricât aş vrea să fiu mai econom,
trebuie să spun câteva lucruri, care cred că te interesează.*

*După trei ani de situație de pensionar cu normă întregă
la catedră, în acest an școlar (1973-74) am trecut la o normă*

redușă, predând la ultimul an al unei clase speciale de matematică.

Norma redusă se referă la aspectul bănesc (1/3 din salariu); de fapt e cam o normă întreagă, fiindcă în contul celor 6 ore plătite, fac 9, care adunate cu cele 20 pentru pregătirea unor obiecte cu totul noi justifică ideea de mai sus. Oricum însă, este totuși o tranziție necesară spre odihnă. Situația prezentă ar putea continua, dacă aș fi sănătos, căci toată lumea, mai mult decât mine, crede că aș fi util.

Un cuvânt deci despre sănătate. Deși lumea se miră la energia mea – la 66 ani împliniți în 4 XI – organismul meu fizic cred că se conformă acestei vârste. Deocamdată nu, dar doctorii mi-au găsit tensiunea cam mare și la inimă – unde electrocardiograma e f[oarte] bună, ar fi un ventricul hipertrofiat – tutunul! Pericolul cel mare este acela că... nu sunt atât de speriat de acest pericol.

Aș dori mult să trăiesc, fiindcă îmi place viața și câte altele, în primul rând aș vrea să te mai văd, să mai vorbim ca odinioară, acum de la alt nivel, să-ți mai văd ochii răsând luminos, în momente în care gândurile noastre coincideau.

Te recunosc și în alegerea formei concrete în care îți transmiți mesajul. În aceeași zi, mâine, când expediez scrisoarea mă duc să pun în ramă celebra pictură a lui Camille Pissarro. După 77 ani, trăsurile de pe Montmartre pot redeveni actuale, cu criza de combustibil.

Cu dragoste

Prof. I. Grigore

Ploiești, 11 ian[uarie] – 12 ian[uarie]

„SINGURUL DASCĂL
PE CARE MI-L RECUNOSC
ȘI MI-L VOI RECUNOAȘTE,
SUNTEȚI DUMNEAVOASTRĂ”

Am promis în episodul precedent al serialului, clarificarea motivelor *rarefierii* corespondenței primite de prof. Ion Grigore de la fostul său elev, Basarab Nicolescu. Nu vom formula noi aceste clarificări. Cine ar putea s-o facă mai bine decât *împricinatul*? Să-i dăm cuvântul, reproducând epistola adresată prof. Ion Grigore.

DOCUMENT

1) Scrisoarea lui Basarab Nicolescu adresată profesorului Ion Grigore – 14 februarie 1974

Paris, 14 februarie 1974

Iubite domnule Grigore,

*Ultimele Dv. rânduri mi-au produs o satisfacție sufletească nemaiîncercată de multă vreme. Vă recunosc în întregime în strălucita **demonstrație** a conexiunii dintre soliditatea legăturii noastre intelectuale și afective și cele câteva biete cuvinte pe care vi le scriu odată în 365 de zile.*

*Efectul acestei **demonstrații**: înțeleg fără ambiguitate că tăcerea mea **voluntară** este absurdă, deoarece este fără obiect. Sunt fericit de această concluzie și, ca un corolar, vă propun*

instaurarea unei serioase corespondențe, pentru a umple vidul impardonabil de câțiva ani.

*Încep printr-o confidență ce nu este nici circumstanțială, nici înecată în nimbul idealizării prin îndepărtare în timp și spațiu. Am resimțit dintotdeauna, probabil ca orice tânăr intelectual din generația mea, o absolută nevoie de **dascăli**.*

*La Facultate dezamăgirea a fost mare, mediocritatea și aparențele înșelătoare substituindu-se realei valori. Pe de o parte, **bătrâni** terminați, pe de alta tineri, ca mine, ce resimțeau ca o penibilă cruce necesitatea de a-și fi proprii lor **dascăli**. Șansa a făcut ca apoi să pot cunoaște, încă tânăr, o mulțime de **valori** mai mult sau mai puțin **consacrate**, cu poziții sociale mai mult sau mai puțin **înalte**, chiar unul sau doi laureați ai premiului Nobel, intelectuali de toate națiile. Dar acei **dascăli** pe care îi căutam nu i-am găsit niciodată. Singurul **dascăl** pe care mi-l recunosc sunteți Dv. O spun nu pentru a vă măguli, nu pentru a vă **forța** sentimentele sau sentimentalismul, ci într-un fel de diagnostic lucid, calm, bazat pe o experiență pe care nu mulți colegi din generația mea au avut ocazia să o aibă. Este un fel de miracol, cu nuanțe de paradox, la care mă gândesc de multă vreme, încercând să deslușesc **de ce** s-a întâmplat așa. Desigur, personalitatea Dv. în afară de comun, a jucat un mare rol în producerea acestui miracol. Desigur, vremea adolescenței, prin infinita disponibilitate pe care o implică, prin materia maleabilă și pură ce se vrea modelată în absolut și nu în contingent (precum se întâmplă mai târziu în viață), a jucat și ea un mare rol. Dar cred că explicația este și mai profundă, necesitând analiza unui anume **context** favorabil acestui gen de miracole paradoxale. Dar nu pot epuiza aici o problemă pasionantă, a cărei elucidare ar trece prin numeroase discuții directe, cu voce vie, între noi și a căror necesitate o resimt ca o datorie.*

Singurul fapt de a vă scrie ceea ce v-am scris mă eliberează de o veche obsesie prin formularea în câteva cuvinte căpătând caracter de teoremă: singurul **dascăl** pe care eu mi-l recunosc și mi-l voi recunoaște sunteți Dv.

Rândurile de mai sus le consider ca fiind prefața reală (cealaltă, oficială, având o realitate numai relativă) care a trebuit să figureze în fruntea tezei mele de Doctorat ès Sciences, susținută în septembrie 1972. Pe cel ce mi-a condus teza (un vietnamez de origină, Vinh Mau²⁴) l-am resimțit mai mult ca pe un **coleg** decât ca pe un **profesor**.

Am lucrat mult la această teză, uneori nopți în șir, cu conștiința destul de ciudată că trebuie să **plătesc** ceva, nu pentru a obține ceva. De altfel este sentimentul care mă domină dintotdeauna – acela că am o teribilă **datorie**, că inițial mi s-a **dăruit** ceva și că scopul vieții mele este de a arăta că am meritat acel **dar**. În particular, pentru teză, aprecierile juriului mi-au depășit așteptările. Președintele juriului, M. Lévy²⁵ (cunoscut pentru severitatea și ironia sa, celebru prin lucrările sale și cu care contactele mele precedente erau destul de reduse) a vorbit despre lucrările mele ca fiind **importante**, că ele demonstrează o întinsă cultură matematică, că expunerea tezei a fost o **strălucită** dovadă a calităților mele profesionale și alte asemenea lucruri pe care îmi este aproape jenă să le pomenesc. Am fost de asemenea măgulit că am avut în juriu pe unul dintre cei mai

²⁴ Robert Vinh Mau (1931, Hué, Vietnam - 2014, Paris). Este cunoscut prin lucrările sale privind *potențialul din Paris nucléon-nucléon*, fiind recompensat cu Premiul *Petit d'Ormy* al Academiei de Științe în 1983.

²⁵ Maurice Lévy, născut în 1922, este unul dintre cei mai mari fizicieni francezi. Este fondatorul și primul președinte al celebrului muzeu *Cité des Sciences et de l'Industrie* din Paris. A fost, de asemenea, președintele Centrului Național de Studii Spațiale.

*mari fizicieni actuali, un american numit G. F. Chew²⁶ (de la Universitatea din Berkeley) care a avut și el aprecieri similare. Chew este un fel de **profet** al fizicii contemporane. Discuțiile cu el au fost memorabile.*

Lucrez în continuare la Facultatea de Științe din Paris, ca cercetător la Centrul Național de Cercetare Științifică. Dar intenționez ca într-un viitor nu prea îndepărtat să revin în învățământ, care rămâne marea mea pasiune.

Anul trecut am fost invitat să țin un curs la Universitatea din Strasbourg, pentru studenți din ultimul an și cercetători. Plăcerea a fost mare.

Mă cam neliniștește acel stupid ventricul hipertrofiat... Bănuiesc că vă este greu să reduceți tutunul (eu însumi sunt acum un mare fumător de pipă și, deci, vă înțeleg ...). Ați avea nevoie de vreun medicament francez? V-aș ruga mult să îmi scrieți.

Vă îmbrățișez,

Basarab

²⁶ Geoffrey F. Chew, născut în 1924, este fondatorul teoriei bootstrap-ului. A primit numeroase premii: Hughes Prize, Lawrence Prize, Majorana Prize. Basarab Nicolescu a efectuat, sub conducerea sa, un stagiul post-doctoral la Lawrence Berkeley Laboratory în 1976-1977. Din 1977, timp de două decenii, Basarab Nicolescu a revenit deseori la Berkeley. El a publicat, în colaborare cu Geoffrey Chew și cu matematicianul francez de origine română Valentin Poenaru (născut în 1932), mai multe lucrări științifice.

„VOI AVEA POSIBILITATEA SĂ-MI SPORESC BUCURIILE ATÂT DE SCUMPE ȘI RARE”

Spirit sistematic, profesorul Ion Grigore face, în scrisoarea din 2 martie 1974, un adevărat istoric/bilanț al corespondenței cu Basarab Nicolescu, subliniindu-i momentele semnificative și valoarea. Sunt indicate numărul și categoriile corespondenței din perioada în care Basarab Nicolescu se afla în țară și, apoi, în Franța. Avem astfel posibilitatea să verificăm cât anume din această corespondență a ajuns până la noi și a fost publicată.

Bun cunoscător al personalității lui Basarab Nicolescu, profesorul Ion Grigore intuia/întrevedea perspectivele de ascensiune științifică/culturală ale acestuia și *valoarea inestimabilă* a corespondenței, care pentru moment era valoroasă *numai pentru mine*. Mândru de fostul său elev, profesorul Ion Grigore îi arhivează corespondența și alte materiale scrise din timpul școlii (caietul de teze la matematică), rememorează împrejurările în care s-a desfășurat, semnificațiile rezultând din conținut sau frecvență și o citește intimilor săi.

Scrisoarea este importantă și prin faptul că oferă informații asupra activității lui Basarab Nicolescu și trimite la surse informative, care nu ne-au parvenit.

Gândul că se află în crepusculul existenței își pune amprenta asupra tonului acestei retrairi, de către profesor, a prieteniei spirituale cu elevul său preferat.

Textul scrisorii conține informații inedite privind CV-ul profesorului Ion Grigore (participarea la concursul de literatură

al *Tinerimii Române*, invitația de a deveni asistent universitar de fizică, la terminarea facultății), precum și precizări ale poziției profesorului față de orientarea elevului Basarab Nicolescu spre facultatea de fizică.

Sensibil față de propriile succese profesionale și sociale, profesorul le împărtășește partenerului de corespondență, poate și cu speranța, exprimată și în scrisorile precedente, că acesta va proceda la fel. Nu ținea seama de faptul că acesta nu-i putea scrie prea detaliat despre activitățile sale, spectrul Securității fiind atotprezent în exil.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 2 martie 1974.

Dragă Basarab,

*Am avut inspirația – parcă ți-am spus sau nu – să păstrez tot ce mi-ai trimis, din 1957 – iulie – (după un an împreună) până azi, scrisori și câteva felicitări din țară – 28 la număr – și din străinătate – 11 la număr; se află acum într-un respectabil dosar, de valoare inestimabilă, deocamdată numai pentru mine. Mai este aci și caietul de teze pentru **cl XI AR SMILC** (Clasa a XI-a Real, Școala Medie **Ion Luca Caragiale**, n.n.) [Este interesant să copiez că scrii pe copertă Caiet de /F/i/z/i/c/ă/ teze la Matematică. (Ștersătura îți aparține!) Bineînțeles că este în caiet și scrisul meu, care consemnează numai cele 30 puncte acordate].*

Printre picături, am citit zilele acestea câteva din aceste scrisori. Cred că și un străin – de noi – de le-ar citi, ar putea avea o idee destul de clară despre relația dintre noi (nu mă refer și la ultima scrisoare, deocamdată), dar, mai mult, ar putea

să-și dea seama de personalitatea ta, în toată complexitatea. Bineînțeles că pe unele le-am citit intimilor mei, chiar și pe acelea cu perioade de un an, care corespund acelei tăceri. Ultima scrisoare propriu-zisă a fost cea din 24 I [1]1970 în care mă informai de primele succese, dintre care unele publice, cum rezultă și din buletinul în care se menționa comunicarea de la Lund. Tot acolo vorbești și de condițiile doctoratului **ès Sciences** și înțeleg că, oricum, ai scurtat ceva din durata obișnuită, necesară unui asemenea doctorat – terminat în sept[embrie] 1972.

A urmat mesajul din Ravenna – în 29 iulie [19]70 și apoi perioada de tăcere.

Am lăsat de o parte ultima scrisoare, cea din 14 II 1974, care aș zice că marchează un moment în viața mea – și în relațiile noastre – dacă nu m-aș gândi mereu (dar nu obsedant, chinuitor, ci cât se poate de degajat) că partea care mi-a mai rămas din ea se poate încheia foarte repede. Oricum va fi, e de sperat că după acest moment voi avea posibilitatea să-mi sporesc bucuriile atât de scumpe și rare în orice crepuscul.

Această scrisoare întrece în proporții metrice pe toate cele dinainte. Chiar și pe aceea din primii ani de studenție: **Părintelui meu spiritual**, cu titlul **Confesiunea unui pocăit**, în care motivezi de ce ai ales fizica, după ce descoperiseși – spre norocul tău – destul de târziu frumusețea matematicii. [După câte știu eu, am fost de acord cu tot ce-ai făcut în alegerea profesiei. Aș fi fost de acord cu literatura și nu puteam să nu fie cel care în copilărie participa la vestitele concursuri literare **Tinerimea Română**. Am fost de acord cu fizica, nu numai pentru că eu eram și fizico-chimist (iar invitația de a rămâne în facultate la terminare mi-au făcut-o fizicienii, invitație neacceptată din cauze personale, de familie), ci și pentru că, așa cum am spus mereu, matematicieni mari avem, dar fizicieni nu

și nu putem avea câtă vreme n-avem un fizician mare matematician. Și văd că am avut dreptate și eu, pe lângă tine].

În această lungă scrisoare, ultima, aflu direct câte ceva despre cele ce faci acolo, deși nu alegi decât acele fapte care să-ți illustreze teza fundamentală a scrisorii. Despre aceasta n-aș putea, cred, niciodată spune ce simt. **Teorema** aceea cu concluzia că ai avut un singur **dascăl** este copleșitoare. În fond, chiar dacă, matematic, ar exista unele fisuri în rigoarea demonstrării acestui gen de teoremă, hotărâtor este subiectivul – esențial este ce simte, iar valoarea teoremei este sporită.

N-am să spun despre această scrisoare, în această preocupare fundamentală a ei, decât atât: că tot ce am dobândit oficial ca satisfacție personală pălește în fața ei. Am citit-o câtorva prieteni, vechi și noi, adică aceia care nu te cunosc. Am simțit ce efect electrizant a produs. Natural, faptele reale nu permit s-o fac cu totul publică. Asta înseamnă că o am și mai mult pentru mine.

Pe aici, lucrurile merg cum am scris data trecută. E posibil – de fapt chiar hotărât – să mi se publice unele încercări hazlii, epigrame, satire în diverse periodice. Cea mai reușită din texte, nu știu încă ce se va face cu ea, este o satiră – a **nădufului meu** și e îndreptată contra antipoeziei – dar reușita ei constă în faptul că este o istorie sintetică a spiritului uman – tot o teoremă am numit-o și eu:

Că-n soarta omenească făcură casă bună

Și adevăru-n parte și-o leacă de minciună.

Are 108 strofe și motto: **Mundus vult decipi: ergo decipiatur** (Franck 1533) – lumea vrea să fie mințită, deci s-o mințim. Într-o săptămână trebuie să dau un articol pentru G[azeta] M[atematică], care scoate un număr omagial pentru Gr[igore] Moisil. Din partea profesorilor de liceu, am fost socotit indicat să scriu eu.

Când mai ai răgaz, știi bine că doresc să-mi mai trimiți vești.

*Cu tot dragul,
I. Grigore*

Ploiești, 2 III [1]1974.

2) Scrisoarea doamnei Viorica Moisil, soția matematicianului Grigore Moisil adresată profesorului Ion Grigore – 12 iunie 1974.

București, 12 iunie 1974

Dragă Doamnă Grigore,

*Acum, după apariția **Gazetei Matematice**, țin să-ți mulțumesc pentru articolul ce l-ai scris. În afară că l-ai scris cu dragoste și că ai făcut un portret atât de adevărat, i-ai dat și un titlu care m-a emoționat nemaipomenit de mult.*

Păcat că acest număr al Gazetei, care mie mi se pare tare frumos, nu a putut fi citit decât de abonați. Încolo nimeni nu l-a putut cumpăra. Vom fi la vară la Breaza aproape tot timpul. Poate odată treci pe acolo.

*Cu prietenie,
Viorica Moisil*

**„DOUĂ-TREI FAPTE
DINTRE CELE CE FACI ÎN FRANȚA
M-AR INTERESA ÎN CEL MAI ÎNALT GRAD”**

Coincidența de a primi pe 7 ianuarie 1975, când sărbătorea Soborul Sf. proroc Ioan Botezătorul și ziua sa onomastică, o scrisoare datată de Basarab Nicolescu 25 decembrie 1974 – Nașterea Domnului (Crăciunul) îl determină pe profesorul Ion Grigore, în scrisoarea de răspuns, să-i împărtășească acestuia o întâmplare din copilărie și efectul ei asupra concepției lui religioase.

Scrisoarea de răspuns, pe care o reproducem în continuare, devine astfel un document însemnat pentru cunoașterea personalității profesorului Ion Grigore, a detaliilor biografice și a filosofiei sale de viață. Profesorul Ion Grigore ocupă un loc de prim plan în istoria învățământului matematic prahovean și național. Scrisoarea ne oferă informații asupra preocupărilor sale în acest domeniu, din perioada de apus a carierei didactice. Totodată, aflăm opinia profesorului asupra unui nou domeniu în care se implicase *din amuzament*, dar cu succes și în care se va remarca puternic, epigrama și poezia satirică.

Interesat constant în cunoașterea activității științifice desfășurate de elevul său preferat, profesorul este încântat la aflarea unor informații din *Le Monde* și de la rudele lui Basarab Nicolescu, dar nu uită să-i reamintească: *poți presupune că două trei fapte dintre cele ce faci în Franța m-ar interesa în cel mai înalt grad.*

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 23 ianuarie 1975.

Dragă Basarab,

A pus ceva timp până a ajuns la mine – în 7 ianuarie 1975 – scrisoarea datată de tine 25 decembrie 1974.

Dar din complexa acțiune a factorilor, nu numai a factorilor, care intervin în sistemul poștal, a ieșit un lucru foarte plăcut pentru mine.

*Sunt cât se poate de puțin mistic de la 10 ani, când rugăciunile mele n-au salvat viața unei surioare minunate, s-a produs o ruptură între mine și un Dumnezeu, care există într-o viziune aș zice proprie dacă nu mi-aș aminti că, sub presiunea familiei lărgite, până la 5-6 ani, la întrebarea: ce te faci? răspundeam, popă, funcție ce urma să devină liberă la vreme potrivită, prin plecarea, într-un fel sau altul, a unei figuri venerabile, care, prețuindu-mă, atunci când nu se întrezărea că **nu calc a popă**, își făcuse un testament din a-i fi succesor. Cu timpul, desigur acest conflict pueril cu divinitatea intra în preistoria unei poziții-concepție. Chiar acum, când, referindu-mă și la paranteză, mă apropii de celălalt capăt al drumului și ar trebui **să iau calea bisericii** sunt încă pe aceeași poziție.*

*Nu înseamnă totuși, că om fiind și chiar om **luminat**, lucrând cu științele exacte, în care chiar stele de mărimea întâia ajung la întrebări insolubile n-aș avea ceva sfânt, sau, mai degrabă, n-aș simți nevoia să am ceva **sfânt**.*

Am făcut aceste divagații pe terenul între materialism și idealism (fără să iau vreo parte în disputa provocată de predecesorul tău, Heisenberg) pentru că, fără să analizez de ce,

mi-a făcut mare plăcere apariția în scrisoarea ta a datelor de 25 decembrie și 7 ianuarie. Ele sunt niște zile mari pentru mine. Deși, repet, nu analizez, cred că reminiscentele copilăriei rămân uneori puternice: Crăciunul mă emoționează ca un simbol al umanității, iar acele amintiri proprii din vremea în care încă nu începusem să **umblu cu steaua** nu sunt decât câteva din miliardele de ilustrări individuale, care, ca și experimentele care au dus la maxime, întăresc simbolul. Iar Sf. Ioan era o sărbătoare sfântă în familia mea, care de peste 150 ani – atât s-a știut documentar – a avut în permanență un omonim al Botezătorului.

Anul acesta am ținut să fiu singur de această zi. Firește au fost mulți oameni care și-au adus aminte de mine, folosind telefonul mai ales.

Între aceștia a fost și Iorgu Anastasiade, care mi-a spus că abia terminase convorbirea cu Strasbourg... Altă coincidență fericită.

Și cu aceasta se ivește ocazia să mă plâng că știu atât de puțin despre tine. El mi-a spus de niște cursuri în acest oraș – în **Le Monde** de azi citesc ceva despre primarul Pflimlin – adică despre continuarea unei activități. Și câteva cuvinte despre statutul de care te bucuri, **problemă** în care chiar de-aș vrea, n-am pretenții să știu mai mult.

Dar cred că poți presupune că două trei fapte dintre cele ce faci în Franța m-ar interesa în cel mai înalt grad.

Îmi dau seama cât ești de ocupat, ca să aștept o corespondență cu perioadă mai mică. Eu însumi n-am prea mult timp de scrisori, dar tu! Totuși odată **răcorit**, îți mulțumesc în fine pentru mesajul tău tradițional (care și anul acesta este concretizat printr-un desen splendid, gravura Institutului) și împărtășesc regretul că nu putem ciocni **un** pahar, sector în care încă mai cred că am putea rivaliza.

Continui scrisoarea la școală unde mă aflu pentru două din cele șapte ore de curs săptămânal. Duminică 26 avem prima etapă de olimpiadă și lumea speră să facem ceva cu clasa mai bunicică pe care o am la anul I (clasa a IX-a). Dar eu, care știu ce am avut în trecut ...

Față de sănătate, duc un fel de politică a struțului; nu mi s-a urât cu viața, dar nici nu pot ține seama de atâtea opreliști sugerate de doctori.

Lumea zice că arăt bine și chiar așa este. Dar, fără să fiu obsedat de asta, știu că într-o zi dintr-o parte sau alta va sări iepurele.

Nu sunt îngrijorat nici de faptul că aproape jumătate din oamenii apropiați au căzut unul câte unul.

În ce privește amuzamentul pe mi-l permit cu câte o epigramă sau satiră, am impresia că-mi folosește.

Mi se fac sugestii să public ceva în volum – sporadic s-au publicat unele epigrame – dar n-am vreo tragere de inimă.

Pentru moment, nu am curajul să-ți trimit acea satiră de 108 strofe. Este o șarjă împotriva poeziei noi, la care s-au angajat pe lângă câțiva, o seamă de nechemați.

Cu speranța că voi avea vești mai departe, te salut și te îmbrățișez.

I. Grigore

Ploiești, 23 I [1]975

„ULTIMA ANTOLOGIE
A EPIGRAMEI CONTEMPORANE
MĂ INCLUDE ȘI PE MINE”

*În formulări diferite ideea **aștept neconținut vești despre tine**, revine ca un leitmotiv în scrisorile adresate de profesorul Ion Grigore fostului său elev, Basarab Nicolescu.*

*În 1975-1976, acesta îi anunțase profesorului două evenimente însemnate din viața sa: căsătoria cu Michelle și nașterea fiicei sale, Daria Solange. Viața de familie și faptul că se afla în plin boom al carierei sale științifice, după obținerea doctoratului de stat la Sorbona, nu-i ofereau lui Basarab Nicolescu timpul necesar pentru a satisface **pofta epistolară** a profesorului.*

De altfel, nici profesorul nu se dovedea mai prompt în menținerea unui ritm rapid al corespondenței deși, începând din 1973, lucra cu normă didactică redusă. Era, în continuare, angajat în pregătirea elevilor olimpici la matematică și în perfecționarea cadrelor didactice. În afară de aceasta, se implicase treptat în redactarea de epigrame, fusese acceptat în Clubul epigramiștilor, iar compozițiile sale au fost incluse în antologia epigramei contemporane. Își anunța, cu modestie, succesele și se amuza de evoluția sa în câmpul literar.

*Sentimentele generate de înaintarea în vârstă și singurătatea – nu avea familie și copii – răzbat printre informațiile abundente privind succesele didactice și literare sub forma nemulțumirii de a avea prea puține știri despre fostul său elev și a exprimării speranței **să ne mai vedem vreodată în viață**.*

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 21 iunie 1975

Dragă Basarab,

*Ce să mai zic, sunt vinovat rău, că n-am reacționat imediat – așa cum se cădea și mai ales – cum am dorit – la vestea atât de plăcută privind nașterea micuței Daria Solange. Iartă-mă și gata. Nu mă mai pierd în explicații, deși acestea s-ar găsi destule, privind fapte reale. Primește acum urările și felicitările cuvenite **pentru tine și pentru D[foam]na Michelle** (pe care regret că n-am văzut-o atunci când a fost în România) și, bineînțeles pentru copilul vostru.*

Acum, am oarecare grijă, că m-am trezit prea târziu și scrisoarea nu te mai găsește în Paris.

Mi-a spus mama lui Tomescu că v-ați văzut la Paris, de câteva ori, și m-am bucurat mult.

Din păcate, până astăzi nu m-am văzut cu el. Aștept să aflu de la el multe lucruri despre tine, fiindcă, oricât de puțin v-ați comunicat, tot este foarte mult, față de cât de puțin știu.

Sper să mă văd cu el în iulie la Predeal, unde este și el chemat să conferențieze în cadrul cursurilor de reciclare a profesorilor de matematică – la care eu sunt invitat permanent.

Ajungând la mine, iată că am încheiat al 45-lea an de carieră (cu normă redusă de doi ani). L-am încheiat destul de bine, fiindcă liceul nostru a reușit din nou, după o pauză lungă de trei ani, să aibă un premiu pe țară la matematică. (Știi destul de bine ce manevre au fost aici contra acestui liceu, pe care unii îl doreau îngenunchiat. Am luptat cât am putut, am prelungit activitatea pentru a nu ajunge la un dezastru. Se pare că pericolul a trecut, deși răul e de lungă durată).

Pentru anul viitor, mi se cere să fac efortul de a lua ore mai multe.

Am promis, cu rezerva sănătății, care în toamnă nu poate fi chiar atât de indiferentă la numărul de 68 ani...

Nu mă plictisesc deloc. Sunt solicitat la fel de fel de acțiuni, nu numai ca element decorativ.

Din febr[uarie] 1975 sunt – fără să cer – ales în Clubul epigraמיștilor din România, unde, pe lângă talente consacrate pe merit, am și eu succes.

Ultima antologie a epigramei contemporane, mă include și pe mine.

La Ploiești s-a epuizat într-o zi. Nu te amuză? Ce să fac și eu? Deocamdată, refuz pe cei care ar dori să scot un volum. Mi-e teamă că ar fi nișel ... neserios.

Oricum eu nu pot fi în alt sector ce-am fost în învățământ și nici n-aș vrea, de-aș putea. Nu regret nici măcar cariera universitară, cu atât mai puțin pe cea politică, pentru care, totuși, nu am aptitudini.

Alte divertismente – dar de mare importanță – sunt derivate tocmai din meseria mea de profesor de liceu. Anul acesta am fost prezent la cinci reuniuni de promoții de foști elevi – 10 la 40 ani – și încă una pe 29 VI, câteva în toamnă. În aceste ocazii, îmi dau mai bine seama ce-am făcut, din atașamentul sincer manifestat de elevi, dintre care unii au avut de suferit de pe urma exigenței mele. La sfârșit de drum, asta contează cel mai mult.

Aștept mereu, cât de puțin măcar, vești de la Paris. Sper să ne mai vedem vreodată în viață.

Cu toată dragostea,

I. Grigore

Ploiești, 21 VI [I]975

2) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 12 ianuarie 1976

Dragă Basarab,

Îți mulțumesc din inimă pentru recenta urare de sărbători și formula scurtă, dar cuprinzătoare, în care e exprimată.

De rândul acesta, urarea este întovărășită de știrea împlinirii unui eveniment deosebit în viața ta. Pe 27 dec[embrie] am fost cu gândul la Paris, alături de voi, tu, soția și copilul.

Vă fac urarea ca unirea pe care ați realizat-o să fie o bază solidă pentru a vă bucura și mai mult de ceea ce meritați de la viață și societate.

Ar fi un vis prea frumos pentru mine să trăiesc ca să te văd direct în sânul familiei pe care ai întemeiat-o.

M-aș mulțumi cu mai puțin și anume să știu mai mult din ceea ce faci acolo, pe drumul atât de înalt al realizării profesionale.

În replicile mele, eu am făcut aceasta, în ce mă privește, dar nu e tot atât de interesant.

Totuși o fac și acum.

În al 46-lea an de carieră, am o normă redusă la 8 ore de curs la două clase selecționate în vederea unei mai înalte activități matematice. Pretenții mari, răspundere și muncă adecvate. Merge totuși; doctorul care mă vede lunar, de când cu accidentul de hipertensiune din iulie [1]975, e de părere că se poate continua – ceea ce simt și eu.

*O preocupare suplimentară **serioasă** este cea de epigramist (fără ghilimele!).*

În febr[uarie], împlinesc un an de când, fiind cooptat membru în Clubul epigramiștilor din România, am pornit oficial

pe acest drum, marcat de concursuri lunare, în care am satisfacția de neofit, de a avea permanent realizări onorabile.

Din această conjunctură, rezultă și unele apariții în reviste, culegeri.

Am superioritate față de alții – unii mai productivi și mai talentați – că în privința publicității, menținându-mă în rezervă, nu am decepții pe care le au cei ce bat la porțile redacțiilor și editurilor.

Mulțumesc lui Dumnezeu că la vârsta mea mai pot avea interes pentru astfel de chestii.

*Dacă nu mi-ar fi teamă că râzi, poate aș încerca să-ți trimit câteva din acest gen **minor**.*

Aștept neconținut vești despre tine.

Omagii Doamnei Michelle.

Cu tot dragul,

I. Grigore

Ploiești, 12 ian[uarie] 1976

„SĂ-ȚI FAC EU UN RAPORT ANUAL SUMAR ÎN CE MĂ PRIVEȘTE”

De Anul Nou 1977, Basarab Nicolescu aflat la Berkeley – California trimite profesorului Ion Grigore o scurtă scrisoare de felicitare și promite una *lungă*, pe viitor. Răspunsul profesorului este, după cum însuși precizează, *un raport anual sumar*. Nu era prima dată când profesorul răspundea cu asemenea *ample* rapoarte scurtelor mesaje primite de la Basarab Nicolescu.

Epistola etalează talentul literar al profesorului, care, de doi ani, se manifesta abundant în domeniul epigramei, ceea ce avea reflex și în domeniul epistolar. Cei ce vor studia stilul literar al profesorului, vor observa inserțiile de termeni preluați din limbajul matematic (apud predecesorul său Ion Barbu) și nota ușor satirică/sarcastică/ironică. Partea a doua a epistolei constituie o mostră de stil birocratic.

Diversitatea stilistică denotă vioiciunea spirituală a profesorului, în pofida invocatei bătrâneți, și acuitatea observației dovedite și prin succesele obținute în cultivarea epigramei.

Din această scrisoare-raport, ca și din alte epistole, chiar dacă n-am avea *Memoriile* profesorului publicate la Editura Ploiești-Mileniul III în 2008, un cercetător interesat ar putea, lesne, contura viața, înfăptuirile didactice și opera epigramistică a reputatului dascăl ploieștean, adăugând chiar noi informații privind evoluția învățământului ploieștean și național de matematică ori completând monografia Colegiului Național *Ion*

Luca Caragiale. Relevând cu insistență că epistolele profesorului Ion Grigore constituie o sursă bogată pentru istoria persoanei (profesorului și elevilor), instituției și sistemului, sperăm că semnalul nostru va avea ecou.

Epistola aduce în discuție problema modelului în relațiile interumane. *Oamenii au avut întotdeauna nevoie de modele. Iar modele bune au fost date mereu de elitele autentice*, spunea acad. Ioan-Aurel Pop la celebrarea centenarului Academiei Române. Profesorul Ion Grigore și fostul său elev Basarab Nicolescu ofereau asemenea modele. O spuneau, în 1977, *unii dascăli mai vechi* din țară referindu-se la succesele olimpicilor români din 1959. Și o confirmă *raportul anual* al profesorului Ion Grigore din această epistolă, prin trimerile la preocupările sale de profesor cvasi pensionar pentru asigurarea perspectivelor de succes elevilor-matematicieni, la afirmarea sa în domeniul epigramei, la inițiativa instituirii premiului ce se acorda *celor mai buni elevi la matematică*. Calitatea de model includea nu doar *satisfacția* personală ci și *creșterea prestigiului numelui de român* pe care profesorul îl aștepta de la fostul său elev.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 10 ian[uarie] 1977.

Dragă Basarab,

E în adevăr foarte departe California: chiar scrisoarea ta a sosit abia în 5 ian[uarie], când în fine mi-am dat seama că firul n-a fost întrerupt.

Mă mulțumesc cu aceste mesaje scurte și de perioadă egală cu durata revoluției pământului. Din aceasta din urmă deduc că faci un alt pas spre afirmare și acolo.

*Dacă-mi pare rău că îmbătrânesc este și pentru că am prea puține șanse să văd cât de departe va duce drumul tău spre satisfacția ta și spre creșterea prestigiului de român. De aceea tânjesc după știri actuale despre cele ce faci și ai mai făcut între timp. Îmi pun toată nădejdea în scrisoarea **lungă** pe care mi-o promiți.*

Rămâne să-ți fac eu un raport anual sumar în ce mă privește.

În al 70-lea an de viață – născut 1907 octombrie – mă aflu în al 46-lea an de activitate.

*De câțiva ani (1974) norma e redusă la două clase, de regulă **speciale** sau selecționate. Clasele fiind – deși nu mai avem ce aveam odinioară – cât de cât – mai bune decât altele, ele implică multă responsabilitate. Elevi de performanță sunt puțini, doi-trei, încă mai avem ceva satisfacții. Și în [1]975 liceul nostru a avut un succes la olimpiada finală – un premiu și selecționarea în echipa națională pentru olimpiada internațională. Fiind rezervă (era numai în anul II) n-a participat efectiv (la Viena). De altfel, de curând s-a ivit posibilitatea să se vorbească de tine pe aici. Motivul a fost slaba performanță a olimpicilor români în 1976, țara noastră fiind clasată pe ultimul loc. (O explicație parțială ar fi: majoritatea țărilor participante pun accentul în școli pe matematica elementară – de aci și majoritatea subiectelor de concurs, pe când la noi în ultimii ani se pune accent pe matematicile superioare). O analiză serioasă, la scară republicană, a oferit posibilitatea unor dascăli mai vechi din țară să amintească de cei trei-patru români cu premiul I de-a lungul anilor, începând cu premiantul din 1959.*

Așadar, am încă destul de lucru în sectorul principal de activitate.

Divertismentul în care m-am lansat de aproape doi ani, epigrama, mi-aduce și el destule satisfacții. De acum, mă număr printre epigamiștii țării, apar în culegeri, reviste, antologii, almanahuri... Nu râzi?

Mai adaug un detaliu: de dragul epigramei, am subvenționat cu ceva bani (5300 lei) pe un foarte talentat epigramist, sărac de tot, să-și tipărească un volum excelent. Faptul n-a rămas secret, cum am dorit eu: beneficiarul a făcut public gestul meu.

Ajungând la filantropie, revin la rolul meu de dascăl de matematici. Deși nu-s nici bogat, nici econom, am ceva rezerve materiale. Fără copii și fără alte obligații de familie, începând cu [1]976 am instituit un premiu anual, care-mi poartă numele, fără să cer eu firește, pentru cei mai buni elevi la matematică ai liceului nostru.

Suma nu e mare, dar nici mică – 3000 lei anual – fiind maxima posibilităților mele.

Repet că în vremea școlii tale nu eram în măsură să fac așa ceva. Atunci beneficiarii ar fi adus prestigiu actului meu.

Cred că am spus destule despre o existență a unui om modest, care încă se mai ține deasupra liniei de plutire.

De aceea, de la tine, în plină creștere și cu atâta perspectivă în față, ar fi atâtea de aflat.

Te rog să știi că aștept cu nerăbdare! Noi, bătrânii suntem grăbiți ...

Cu tot dragul,

I. Grigore

Ploiești, 10 ian[uarie][1]977

„PROFESORULUI ÎI PLĂCEA FRUMOSUL”

Scriam, în prezentarea episodului anterior al serialului corespondenței dintre profesorul Ion Grigore și Basarab Nicolescu, despre însemnătatea ei ca sursă a unei eventuale cercetări asupra învățământului matematic ploieștean. Epistola, pe care o reproducem în acest număr al revistei, ne confirmă pe deplin, descriind tribulațiile elevilor pregătiți de profesorul Ion Grigore, participanți la etapele județeană și națională ale olimpiadei școlare de matematică.

Profesorul Ion Grigore, după îndelungate ezitări, a trimis un set de epigrame fostului său elev, afirmat puternic în domeniul literar, încă din 1968, când publicase *Ion Barbu. Cosmologia Jocului Secund*. La solicitarea noastră, domnul Basarab Nicolescu ne-a împărtășit impresiile produse de lectura epigramelor compuse de profesorul său de matematică: *Mi-au plăcut mult epigramele despre femei. În dulcele târg al Ploieștiului, circula zvonul persistent că Profesorul ar fi afemeiat. Zvonul era neîntemeiat. Profesorul nu era afemeiat. Lui îi plăcea frumosul. Adaug că, în relațiile amoroase, el era romantic, tandru, plin de finețe (de exemplu, în epigrama **La nunta de argint**). Dar era necruțător cu bărbații care își ofereau nevestele drept plocon (vezi epigrama **Trafic (prin rezerve interne)**). Corupția lua pe atunci și această cale balcanică.*

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 12 mai 1977.

Dragă Basarab,

Am întârziat cam mult, dar am ceva scuze. Scrisoarea ta mi-a sosit cam după olimpiada județeană. Rezultatul ei era bunicel pentru mine: se calificaseră pentru finală dintr-una din clasele mele două fete, performanță bună în sine, dar fără perspectivă – mi-aduc aminte că în clasa a VIII-a ai avut însoțitoare la finală pe Radu Ioana. Slabă consolare față de faptul că elevul cel mai bun din clasă, ratase de puțin. Necazul cel mare a fost că la cealaltă clasă a mea, penultima clasă, cel mai bun matematician al școlii, cel care fusese evidențiat la cele 2 finale precedente, a obținut la județ un punctaj controversat, care-i periclita aproape total participarea la finală. Aproape o lună a durat până când, trecându-se peste unele interese meschine, autoritatea competentă l-a trecut ca al 27-lea reprezentant al Prahovei la finală.

Băiatul, pe lângă aceste emoții și necazuri, s-a îmbolnăvit. Abia în ziua concursului temperatura i-a scăzut la 38°. Rezultatul: județul a obținut 5 evidențieri, în care un singur premiu – premiul II – tocmai prin elevul meu, Scheianu Marian. Maică-sa, care și-a însoțit copilul bolnav la Timișoara, unde era concursul îmi telefona o dată – de două ori pe zi – și comunicările erau și ele îngrijorătoare (elevul, fiind foarte ermetic, dă niște soluții pe care corectorii nu le înțeleg – în toți anii a pățit așa și chiar acum primise inițial 10 puncte din 20. Numai după câteva verificări s-a văzut valoarea lucrării). Ei, acum puteam în fine să-ți scriu, căci, doar pentru a-ți putea da o veste bună, întârzasem. Nu ți-am scris totuși, pentru că vreau să-ți mai comunic ceva în plus: rezultatul la barajul – tot la Timișoara – pentru lotul participanților la olimpiada internațională – anul ăsta este la Belgrad. Nenorocirea a fost că și la acest baraj, băiatul a fost frustrat de puncte, dându-i-se 0*

(zero) puncte la o problemă de 10 puncte, rezolvată perfect, cum s-a verificat ulterior de Societatea de matematică. Dar îndreptarea nu s-a făcut încă; în cazul cel mai rău, va participa la alt baraj, deoarece la primul n-au reușit decât 5 din 12, cât e lotul. El a fost al 6-lea. Să sperăm că va fi bine. Nu pot aștepta până se clarifică lucrurile de teamă că între timp pleci în California.

Ajungând acum la tine, te rog încă o dată să-mi scrii câteva rânduri despre cele mai importante satisfacții profesionale, din ultima vreme.

Cât privește dorința de a-ți trimite câteva epigrame, spun drept că și asta a provocat câteva zile de întârziere. Parcă mă jenez să mă vezi și în această postură – pe vremuri m-ai văzut și în altele ... – în care, evident, nu pot fi la înălțime.

Îți trimit totuși câteva și vei vedea singur că majoritatea sunt scrise dintr-o tematică a Clubului epigramiștilor, tematică pusă lunar la concurs.

Sper să nu râzi de mine.

Cu asta, închei, cu toate îmbrățișările mele, și paterne și prietenești.

Ploiești, 12 V [1]1977 I. Grigore.

**De mulți ani premiile nu mai sunt multiple: se acordă un singur premiu I, la fel II și III.*

2) Epigrame trimise de profesorul Ion Grigore lui Basarab Nicolescu la 12 mai 1977.

Epigrame evidențiate la Concursurile Clubului (Un detaliu: bilanțul Clubului pe 1976: locul I 12 puncte, locul II, eu, 11 puncte, locul III, 7 puncte...) Tema de concurs se vede la fiecare.

1. *Argonautul*
Are un ciudat efect
Felu-n care se exprimă
El mă ține la respect
Însă nu-mi inspiră stimă.

2. *Inerția*
(Într-o comisie de invenții)
Nu ne sunt de trebuință
Chestii de-astea prea savante
Protestează în ședință,
Ferm, tovarășul Pasvante.

3. *Birocrația*
Abia-noată prin hățişul
De avize, în neștire
A căzut acoperişul
Dar el are-acoperire.

4. *Ipocritul*
Glas dulceag, parcă te-mbie
Dar îl simt că nu-i curat
Are-un iz.fir-ar să fie
(Parcă-i vinul de la MAT)

5. *Marfa și reclama*
(Lauda de sine)
Drept e, meteahna-i o năpastă
Dar înțeleg și a lui dramă:
Cum să desfaci o marfă proastă
Dacă nu-i faci ceva reclamă?

6. Chiul

*De greutateți nu s-a ferit
Luând pieptiș drumeagul vieții
Și uite-așa s-a oțelit
Să tragă chiulul... bătrâneții.*

7. Trafic (prin rezerve interne)

*(Gestionarul **norocos**)
Oricând m-a ajuns năpasta
(De, mai sunt și ghinioane)
Gata, m-a salvat nevasta
Fără șperț, fără plocoane...*

8. Primul om

*Primul om, fără nevestă
La-nceput era cam bleg
Până Domnu-i scoase-o coastă
Nu era un om... întreg.*

9. În bloc

*(Critica)
Chiar deasupra-n bloc
E un **five-o-clock**
Dans și tevatură...
Trag o-njurătură
Deși nu-i frumos:
Critică de jos!*

10. Întâmplarea

*Venind el joi din deplasare
Găsi **iubita** nu-șt-cu cine
Ce fericită întâmplare!
(Că miercuri o găsea cu mine)*

Iată și un madrigal – tot cu temă.

11. *La nunta de argint*

*În riduri care ți s-au scris pe față
Citesc duios întreaga noastră viață
Și le privesc cu-același sfânt extaz
Căci n-au ascuns gropița din obraz.*

12. *Una, cu matematică*

*(Răspândirea cariei dentare ascultă
de legile lanțurilor Markov)
Teoria elegantă
Despre caria dentară
Se-aplică la orice dinte
Sau doar la măsea de minte?*

13. *Una – din multe – cu Grigore Moisil*

*La o consfătuire matematică profesoara Olivotto
din București a spus că acad. Moisil **a îmbrățișat cu
multă căldură ideea** – dar atât.
Auzind comunicarea
Eu am înțeles protestul
De acord cu-mbrățișarea
Însă cine face restul ...?*

14. *În fine, una publicată în Almanahul literar
[1]977*

*Potrivire
El – un Mercedes, ea – o bibilică
Ce putea să-i fie chiar și nepoțică
Dar iată-n-tr-o zi el făcu sincopă
Ea muzică pop, el – muzică popă.*

„PROFESORUL ION GRIGORE NE AJUTA SĂ DESCOPERIM NEBĂNUITA FORȚĂ A RAȚIUNII”

Personalitate remarcabilă a învățământului matematic ploieștean și românesc, profesorul Ion Grigore a fost adeseori apreciat de autorități și omagiat de colegi și elevi.

La 30 iunie 1964, de *Ziua Învățătorului*, președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej i-a înmănat distincția de Profesor Emerit.

În 1974, colegii, profesori de matematică, membri ai filialei Prahova a Societății de Matematică, au introdus în programul sesiunii anuale un punct intitulat *40 de ani de activitate metodică în Ploiești a prof[esorului] emerit Ion Grigore*. Cu acest prilej, prezentându-i-se activitatea didactică, s-a specificat că se numără printre cei mai importanți trei metodiști din matematica românească alături de Eugen Rusu și A. Hollinger.

Începând din octombrie 1977, un comitet de inițiativă al foștilor elevi, reprezentând cele 47 generații de elevi cărora le-a fost profesor, a organizat o festivitate omagială marcând pensionarea și împlinirea vârstei de 70 de ani de către prof. Ion Grigore.

Desfășurată la 12 februarie 1978, sărbătorirea a fost caracterizată de acad. N. Teodorescu, președintele Societății de Matematică: *Nu numai că așa ceva n-a mai fost, dar este ceva nerepetabil*. Un alt participant a precizat că este pentru prima dată *când un profesor e sărbătorit de toate generațiile de elevi*. Referindu-se la această festivitate, profesorul Ion Grigore scrie

în memoriile sale: *sărbătorirea mea... a fost unică. ...Faptul că numai eu am avut (parte de așa ceva) se datorează unei șanse de a fi avut printre elevii mei câțiva fanatici, deveniți așa prin molipsire de la acest fost elev-miracol, (Gheorghe) Anastasiade. Ce a găsit el în mine, ce i-a determinat hotărârea nu-mi este clar. Desigur că în afară de faptul că i-am fost profesor mai contează și acela că am avut elev pe nepotul lui, Nicolescu Basarab, ...nepot care s-a atașat atât de mult de mine, încât în multe scrisori mă numește părinte spiritual. Explicația ar fi că, fiind un element cu totul aparte, am fost acela care l-a înțeles cel mai bine. Nu e puțin lucru faptul că într-un chestionar ce i s-a trimis din țară de cineva care vrea să facă o lucrare (catalog, dicționar, nu știu exact) despre toți românii de seamă din țară și din afară, la punctul în care i se cere să numească trei persoane care au contribuit la formarea lui, răspunde începând cu mine (desigur respectând cronologia) și desemnând apoi doi fizicieni de primă mărime din lume. (Vezi Ion Grigore, *Memorii*, Editura Ploiești-Mileniul III, Ploiești, 2008, pp.135, 198, 207, 215-216)*

DOCUMENTE

1) Scrisoare a Comitetului de inițiativă pentru organizarea festivității de împlinire a vârstei de 70 de ani și a pensionării profesorului Ion Grigore – 7 noiembrie 1977.

STIMATE TOVARĂȘE

*După cum s-a publicat și în ziarul **România Liberă** nr. 10274/5-XI-1977, profesorul emerit Ion Th. Grigore, după 47 de ani de activitate didactică neîntreruptă, împlinind vârsta de 70 de ani, s-a pensionat.*

Foștii săi elevi și prietenii, dorind să omagieze acest ilustru eveniment, au luat inițiativa organizării unei festivități

urmată de o masă colegială, la care au onoarea a vă invita, data și locul, urmând a vi se comunica printr-o invitație nominală.

Fixarea ulterioară a datei reuniunii, este determinată de dificultatea identificării adreselor celor 47 de generații de absolvenți, pe care dorim, ca în marea lor majoritate, să-i convocăm la această sărbătorire.

Vă rugăm să binevoiți a ne comunica în scris sau telefonic pe adresa ANASTASIADÉ GHEORGHE, 2000 – Ploiești, Bd. Republicii, nr. 48, tel. 971/23520, consimțământul dvs. de participare, fie numai la festivitate sau și la masa colegială, până cel mai târziu, pe data de 30 noiembrie a.c.

În cazul că doriți să participați și la masa colegială, vă rugăm să depuneți suma de 250 lei, în cont C.E.C. Ploiești, 5846, Anastasiade Gheorghe.

Vă rugăm să aveți amabilitatea, de a difuza prezenta invitație, tuturor foștilor elevi ai tov[arășului] profesor emerit I.T. Grigore, cunoscuți de dvs.

*Comitetul de inițiativă,
Indescifrabil
Ploiești, 7 noiembrie 1977.*

2) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 10 ianuarie 1978.

Dragă Basarab

De data aceasta, mesajul tău de sărbători este legat de inițiativa foștilor elevi de a marca anumite date din viața mea printr-o festivitate. Asta se datorează de fapt unui om, aș zice

mai mult decât sufletist, aproape un exaltat și un fanatic, în măsura în care acestea nu se suprapun în total.

La început, el își asociase pe alți câțiva, care l-au aprobat, dar din păcate, aceștia din motive, obiective sau nu, diferite, au rămas pe drum. Adeziunea mea la propunerea lor – transmisă oficial prin unchiul tău – a venit după câteva zile de gândire, socotind că refuzul ar fi fost mai rău decât acceptarea. Acum, după două luni de la deschiderea problemei, față de greutățile întâmpinate de inimosul inițiator – căruia i s-a asociat un alt fost elev – absolvent în 1952 al lic[eului] Caragiale – nu zic că regret, dar mă mustră conștiința că i-am încurajat, pe acești oameni dragi, pe un drum atât de greu.

Aș dori, totuși, să se ajungă cu bine până la capăt, și pentru mulțumirea mea desigur – o asemenea acțiune fiind unică la noi, dintotdeauna – dar, mai ales, pentru ca unchiul tău și tovarășul lui să aibă deplina satisfacție a reușitei unei atât de temerare acțiuni.

Mă bucur că te-ai gândit la eventualitatea altui organizator, cel care se află la o **teribilă distanță**.

Cât privește o întâlnire la Paris, ea rămâne, cel puțin deocamdată, un vis, cu interpretarea că și visul poate deveni realitate, chiar la vârsta mea.

Poate că progresele realizate în relațiile internaționale, în care țara noastră are o contribuție importantă, vor înlesni și revederea noastră.

Deocamdată, oricât de puțin știu de la o vreme despre tine, tot mi-a rămas clară ideea că tot ce faci prin țări străine este spre cinstea țării noastre, al cărei cetățean te mândrești a fi și rămâne.

Și acum o chestiune mai delicată. Unchiul tău, după multe ocolșuri, a sfârșit a-mi spune că te-ai gândit să-mi faci un dar, cu prilejul acestei aniversări. Nu mă prea pricep în astfel

de invenții tehnice – deși le admir și le simt efectele, în rândul amicilor mei, însă tot îmi dau seama că este ceva cu totul disproporționat de mult, față de omul care face gestul și față de cel ce beneficiază. Nu se poate aprecia în bani, desigur, relația dintre doi oameni ca noi, adică deja echilibrată la zi, totuși nu mi se pare drept să pui în talerul meu al balanței, o atât de mare greutate. Gândește-te la acest lucru, înainte de a-ți desăvârși gândul.

Eu mă mulțumesc cu această intenție mișcătoare. Nu știu ce vei face, dar socotesc ca o răsplată dumnezeiască faptul că, deși nu ești aici, ai fost totuși accesibil, încât să ți se poată comunica această intenție a elevilor mei și că ai fost atât de receptiv la ce vor ei să facă. (Organizatorii au, pe drept cuvânt, motive să compare această atitudine de la o teribilă distanță, spațială cel puțin, cu alte atitudini de pe aici).

Dar, dacă vei fi tot atât de fanatic ca unchiul tău, și vei face mai mult decât merit în relația noastră indestructibilă, eu o să-ți mulțumesc cu lacrimi în ochi, rugându-mă Providenței să-mi dea zile ca să-ți pot mulțumi și direct, printre sărutările noastre reale.

Iar dacă nu voi apuca ziua aceea, te binecuvântează de pe acum.

Al tău

I. Grigore

Ploiești, 10 ian[uarie] 1978

3) Scrisoare deschisă adresată de Basarab Nicolescu participanților la festivitatea celebrării profesorului Ion Grigore – 13 ianuarie 1978. Text dactilografiat.

SCRISOARE DESCHISĂ

adresată festivității de celebrare a 47 de ani de activitate didactică neîntreruptă a Profesorului Emerit Ion Grigore și a pensionării sale

Paris, 13 ianuarie 1978

Regret că, participarea la un important congres de specialitate, mă împiedică de a fi prezent la festivitatea de celebrare a Profesorului Emerit Ion Grigore. Voi încerca să suplinesc această absență prin câteva modeste cuvinte de apreciere a celui pe care l-am considerat dintotdeauna ca fiind inegalabilul meu maestru.

*Profesorul Ion Grigore a apărut în existența noastră într-o perioadă defnitorie, cea a adolescenței. Dintre multiplele porți ce puteau și așteptam să fie deschise, el ne-a îndrumat (cu câtă răbdare, cu câtă înțelegere!) spre poarta matematicii, făcându-ne să descoperim incoruptibila frumusețe a conceptelor matematice, implantându-ne treptat o anumită **supunere la obiect** și un profund respect pentru structura rațională a realității existente în afara noastră. În acest fel, activitatea sa a depășit cu mult planul unei simple transiteri de noțiuni, teoreme sau proprietăți matematice, atingând dimensiunea unei educații spirituale de ansamblu.*

Cum aș putea uita uimirea și bucuria resimțite în timpul orelor de clasă când, la capătul unei demonstrații, Profesorul Ion Grigore ne ajuta să descoperim nebănuita forță a rațiunii?

Cum aș putea uita surâsul de imensă satisfacție apărându-i atunci când, ascultând răspunsul unuia sau altuia dintre noi, el simțea, dincolo de stângăciile noastre, prezența filonului de aur al talentului?

Cum aş putea uita numeroasele ore petrecute în cadrul Cercului de Matematică și al pregătirilor pentru olimpiade, când Profesorul Ion Grigore ne făcea să înțelegem că, fără un efort continuu, susținut, nimic nu putea fi într-adevăr obținut?

Iar când eforturile noastre se concretizau în succese naționale sau internaționale, reușita discipolului era o reflectare a reușitei maestrului, într-o comuniune pe care cuvintele sunt prea palide să o poată descrie. Geniul creator al Profesorului Ion Grigore s-a manifestat prin descoperirea unui important număr de talenți elevi de-a lungul anilor, prin transmiterea unui mesaj inteligibil adresat tuturor, de la cei mai modești și până la cei mai străluciți elevi ai săi, prin îmbinarea subtilă a spiritului de autoritate și a apropierii umane, a unui inepuizabil entuziasm și a spiritului de rigoare, a competenței și a unei necurmăte curiozități și deschideri intelectuale.

În decursul activității mele științifice, am avut ocazia să întâlnesc numeroși profesori și savanți, unii deja iluștri, dar am avut doar extrem de rar senzația de a mă afla în prezența unui dascăl, în înaltul și nobilul sens al cuvântului, de talia Profesorului Ion Grigore. Aprecierea mea pentru personalitatea și activitatea Profesorului Ion Grigore a crescut continuu cu scurgerea timpului.

În aceste momente solemne de celebrare a Profesorului Emerit Ion Grigore, doresc să-i exprim profunda mea emoție și neschimbătele mele sentimente, cu urări de nouă tinerețe și bună continuare a nobilului său drum.

B Nicolescu (semnătură autografă, n.n.)

Basarab Nicolescu

Doctor în științe la Universitatea din Paris

Cercetător la Centrul Național de Cercetare Științifică

(C.N.R.S.)

Paris, Franța.

4) Scrisoarea a lui Basarab Nicolescu adresată unchiului său Gheorghe Anastasiade – 15 ianuarie 1978.

Paris, 15 ianuarie 1978

Dragă Iorgu,

I-am trimis astăzi scrisoarea deschisă d-lui Grigore (în trei exemplare), cu rugămintea de a fi citită în timpul festivității. Îți trimit și ție, pentru orice eventualitate, o fotocopie a scrisorii. I-am scris de asemeni că ți-am trimis 1000 F[ranci] în valută, rugându-te să-i transmiți din partea mea un cadou.

Te rog să-mi confirmi primirea banilor. Ți-aș fi recunoscător dacă m-ai ține la curent, în amănunt, cu pregătirile pentru festivitate și cu desfășurarea acestei festivități.

Te îmbrățișez,

Basarab

5) Scrisoarea lui Basarab Nicolescu adresată profesorului Ion Grigore – 15 ianuarie 1978.

Stimate domnule Grigore,

Aflu cu emoție că data celebrării D[umnea]v[oastră] este extrem de apropiată. Fiindu-mi imposibil de a participa în mod fizic la această celebrare, m-am gândit să adresez Comitetului de organizare o scrisoare deschisă, cu dorința ca ea să fie citită în timpul festivității.

Neparticiparea mea totală la celebrare, nici măcar prin lectura acestei scrisori deschise, ar reprezenta o oribilă mutilare a trecutului meu și, aș îndrăzni să spun, chiar și a trecutului nostru.

Vă adresez scrisoarea în trei exemplare, unul fiind destinat D[umnea]v[oastră] și celelalte două președintelui

Comitetului de organizare. Ea ar putea fi citită de un membru al Comitetului, de exemplu unchiul meu. Aș dori măcar să vă aud vocea. Pe 5 februarie, plecând pentru 10 zile din Paris la un Congres, voi încerca să vă telefonez în seara zilei de 4 februarie.

În scrisoare, am exprimat în mod inevitabil mult mai puțin decât ceea ce resimt. Sper totuși că, printre rânduri, să simțiți toată intensitatea sentimentelor mele.

Vă îmbrățișez,

Basarab

P.S. Neputând să vă fac personal un cadou, i-am trimis unchiului meu 1000 F[ranci] în valută [contul Comturist], cu rugămintea de a vă oferi, din partea mea, un cadou cumpărat la magazinele Comturist. Considerați acest cadou ca un simbol, valoarea sa materială fiind cu totul modestă.

B[asarab]

„BIUNIVOCITATEA RELAȚIEI CORESPONDENȚEI NOASTRE N-A FOST ÎNCĂLCATĂ DE MINE”

Tradiționala scrisoare cu felicitări pentru Noul An 1979, adresată de Basarab Nicolescu profesorului Ion Grigore, nu a ajuns la destinatar. În consecință, nici acesta nu a răspuns prin obișnuita *dare de seamă* asupra activității sale în anul ce trecuse. Îngrijorat de tăcerea profesorului, Basarab Nicolescu solicită lămuriri. Profesorul Ion Grigore invocă încălcarea biunivocității schimbului epistolar, de care nu se socotea vinovat și, reluând firul evenimentelor de unde fusese întrerupt, evocă festivitatea din 12 februarie 1978, organizată prin grija și eforturile lui Gheorghe Anastasiade la care, presupunea, se adăugase și contribuția lui Basarab Nicolescu. În condițiile regimului politic de atunci, numele lui Basarab Nicolescu, rămas în Franța fără aprobarea autorităților, nu a fost invocat public la festivitatea amintită, iar casetofonul, darul său către profesorul Ion Grigore, a fost prezentat ca un dar din partea tuturor foștilor elevi. (Vezi Ion Grigore, *Memorii*, Editura Ploiești-Mileniul III, Ploiești, 2008, p.206 și urm.) Totuși, scrie profesorul Ion Grigore, succesele la olimpiada internațională de matematică din 1959, legate de numele lui Basarab Nicolescu, au fost menționate în cuvântarea lui Ioan Tomescu și într-o lucrare tradusă din limba rusă.

Restabilirea ritmului obișnuit al corespondenței, socotită de profesorul Ion Grigore un semn de bun augur, îl determină să-și informeze partenerul asupra activităților personale. Sunt

abordate subiectele de interes comun sau prioritar pentru profesor: matematica, epigrama, sănătatea, surse valoroase pentru cititorii și istoricii interesați de evoluția învățământului matematic, de activitatea cenaclului epigramiștilor *Cincinat Pavelescu* și chiar de tratamentele medicale din epocă. Sunt relevate reacțiile corpului didactic la ridicarea excesivă, de către oficialități, a nivelului predării matematicii. Recent, s-a exprimat constatarea că, la olimpiadele internaționale, elevii români nu mai știu (se încurcă) tocmai la problemele simple (de nivel jos). Interesantă este informația că, la 1980, exista în țară o editură *Litera, care publica pe contul autorului*, o gaură în sistemul cenzurii, de altfel desființat oficial.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 16 ianuarie 1979.

Dragul meu Basarab

În legătură cu mișcătoarea ta îngrijorare, provocată de tăcerea mea, trebuie să pun lucrurile la punct, în sensul că biunivocitatea relației corespondenței noastre (fiecare scrisoare a ta – din 1968 încoace – a avut un răspuns al meu) n-a fost încălcată de mine. La obiect: am răspuns la timp ultimului tău mesaj, la timpul sărbătoririi mele – la care emoționanta scrisoare și generoasa participare materială n-au putut umple golul absenței tale.

Vei fi aflat, desigur, cum a fost sărbătorirea, ca o premieră – nerepetabilă, cum spunea Acad[emicianul] N. Teodorescu – în România, a unui profesor de către cele 47 generații de elevi.

A fost voia destinului, ca adevăratul erou organizator al acestei dificile acțiuni să fie un fost eminent elev mai vechi al meu, care a pus, în ceea ce a întreprins, atâta fanatism încât parcă la forța lui se mai adăuga o alta, nevăzută, dar simțită, a celui mai strălucit elev al vieții mele și probabil din România, nepotul lui, care, multă vreme, i-a fost ca un fiu.

Eforturile organizatorilor au avut un strălucit succes, care le conferă o aureolă în plus, în lumea avizată, din județ și din țară.

*Au urmat articole în **Flacăra**, **Gazeta Matematică** (articolul de fond, omagial) și o notă onorantă în **România Liberă**.*

Iar eu acasă, în afară de scrisori, telegrame, albume cu fotografii, am casetofonul și înregistrarea întregii festivități.

Mă socotesc încă tare, dacă am putut supraviețui unor emoții atât de intense. Și iată că, a trecut aproape un an de atunci.

Eleul, prezent cu sufletul (absent fizicește atunci) a fost identificat în cuvântarea lui Ioan Tomescu, care a vorbit de prima olimpiadă internațională și de primul premiant român. (Îți va face plăcere să știi că, în anul 1978, după o lungă serie de rezultate slabe, echipa României a ieșit pe primul loc, grație lui I. Tomescu – unul din antrenorii ei – care, prin contribuția sa, a făcut ca subiectul cel mai greu să fie rezolvat de aproape toți membrii echipei).

*Tot în legătură cu asta, vei fi aflat că a fost tradusă în românește cartea **Olimpiadele internaționale de matematică de Morozova, Petrakov și Skvorțov**. La pag[ina] 9 este **prima olimp[ia]dă int[ernațională] de matem[atică]**, **Premiul întâi a fost obținut de către elevii***

Basarab Nicolescu – România

Boguslav Diviš – Cehoslovacia

Csnonok György – Ungaria.

Retrăiesc clipele de atunci. Și chiar pe acelea dramatice de la Sinaia, în 1960...

Și acum, alte lucruri despre mine. (Observ că, în corespondența noastră, e vorba mai mult de mine: eu, firește, scriu despre mine, căci despre tine aș putea scrie numai din amintiri, ce-î drept, multe și neșterse; iar tu scrii tot despre mine și nu despre tine, adică despre prezent și viitor).

*1. Mă ține încă, din fericire, **toana** cu epigramele. Anul 1978 a fost, pentru mine, de-a dreptul extraordinar. La Clubul Epigrafiștilor **Cincinat Pavelescu** din București care, practic ar fi asociația epigrafiștilor din țară, principala activitate, (nu singura) este concursul pe teme date, firește, izvorând din etica socialistă. În 1978, au fost 10 concursuri la care se prezintă 400-650 epigrame de fiecare dată. Sunt admise 25-40 epigrame. Printre ele sunt câteva menționate și premiate. La cele 10 concursuri, eu am avut 71 epigrame admise cu premii în toate, afară de un concurs. Clasificarea pe acest an, pe bază numai de premii, îmi dă locul I cu 33 puncte, față de 12 al doilea clasat. La ultimul concurs, (rezultatul la 8 ian[uarie] 1978) din 28 epigrame admise, 15 au fost ale mele, inclusiv premiul I și II, ceea ce este un record absolut și pentru mine și pentru Club.*

2. La acest punct, n-am vești prea bune. Cu toate că sunt optimist, cu sănătatea nu stau bine. Mereu se ivește undeva, ceva care nu merge bine. Și, mai ales, iarna este pentru mine o campanie napoleoniană în Rusia. Mereu mă întreb, dacă voi mai depăși încă o iarnă. O simplă gripă poate fi dezastru. Îngrijorarea – nu chiar obsesia – e mai mare din cauza unei deficiențe a organismului meu fizic, atât de încercat și anume a unui deficit de puls, care nu m-a deranjat până acum, dar care, firește, cu tot optimismul sincer al doctorului, arată că inima, organul vieții, s-ar putea să nu poată face față atâtor agenți care

se năpustesc asupra bătrâneții. Mai cred în viață, o apăr destul, dar mă aștept și la lichidarea conturilor. Îmi spun, totuși, că am făcut ceva în viață și deci, o primă concluzie, contul mi-e excedentar... Și tot ca urmare a acestei temeri, firește, îmi sunt și mai scumpe mesagiile celor dragi.

Cu toată dragostea, I Grigore, Ploiești, 16 ian[uarie] [1]979.

Cele mai bune urări ție și familiei. I. Grigore

2) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 7 ianuarie 1980

Ploiești, 7 ian[uarie] [1]980

Dragă Basarab

Îți dai seama ce bucurie am avut când, printre scrisorile ocazionate de anul nou, am recunoscut, iarăși, pe cea mai așteptată.

*Anul trecut, am fost lipsit de mesajul tău încât, în adevăr am avut motiv să spun acum: **Semne bune anul are**. Mai ales că, acum, avem zăpadă destulă și **gerul Bobotezei** (azi e Sf. Ion), cum n-am avut de multă vreme. Ce-i drept, mesajele tale din 1978 au fost deosebit de bogate, din toate punctele de vedere, dar cred că, atunci, nici autorul n-a avut în gând că ele ajung pentru doi ani... Oricum, niciodată nu pot **vorbi** cu tine, fără să-ți mulțumesc pentru gestul de atunci.*

Și acum, pentru că, aproape ca totdeauna, frumoasa ta felicitare, nu spune nimic despre tine – afară de acea rază de speranță – iarăși, va trebui să vorbesc despre mine.

• Cum din iulie [1]977, am încetat activitatea școlară, legătura mea cu matematica este destul de redusă. Colegii mai tineri țin legătura cu mine, căinându-se că sunt puși în fața unor programe și manuale dificile și lipsite de realism. Sunt invitat și

la unele dezbatere pe această chestiune, dar mă cam țin în rezervă, căci se pare că, spre deosebire de anii [1]945-[19]65, ministrul este mai ferm în păstrarea liniei sale, așa că orice sugestii sunt inutile.

Urmăresc firește **Gazeta Matematică**, dar numai ca **amator**, de astă dată. Și ea s-a transformat, devenind din ce în ce mai dificilă, ca să folosesc un eufemism. De altfel, Societatea de matematică nu mai are aceeași funcție de la început, Ministerul preluând multe atribuții, de ex[emplu] Olimpiadele.

• Hobby-ul de care știi, epigrama, încă mă pasionează. În ultimii doi ani, ascensiunea în ierarhia epigramei este surprinzătoare, chiar pentru mine. La concursul anual pe (19)79, obținerea premiului cel mare a fost o surpriză doar prin aceea că, pe locurile II și III, s-au plasat cei doi **mari** ai epigramei, Navarra și Trifu, ultimul – prezent și la sărbătorirea mea – fiind președintele epigramiștilor din România.

Cu toate acestea, n-am decis să scot un volum personal. (Nu e greu, căci avem o editură **Litera** care publică pe contul autorului, fără ca acesta să piardă sau să câștige ceva, material. Editurile cele mari sunt mai greu accesibile și sunt numai două cazuri de astfel de favoritisme). Nu sunt convins că ar ieși ceva ca să-mi placă mai mult.

Sunt publicat în diferite culegeri, antologii (două trei pe an, cu câte 6-10 epigrame), în reviste numai și numai la propunerea Clubului epigramiștilor și nici de cum la cererea mea. Nu sufăr, ca alții, de mania publicității. Pentru mine, marea importanță a acestei preocupări laterale, stă în plăcere, amuzament, în sensul că la o temă propusă, de multă vreme sunt primul, în ce privește varietatea subiectelor adiacente ideii (adiacente este greșit spus, căci ar exclude încadrarea în temă).

Grație revistei matematice, epigramei și, mai ales, lecturii, mult sporite în ultimii ani, nu știu ce e plictiseala.

• *Ei, acum, un subiect mai complicat: sănătatea. Pornind pe-al 73-lea an de viață, valid și cu mintea încă limpede, nu m-aș putea plânge. Dar, când e vorba să văd mai departe, în viitor, sunt mult mai realist. Deja, de câțiva ani, îndeosebi din (1)975, când m-a avertizat tensiunea, am un regim zilnic, neîntrerupt până în ultima zi, de medicamente, (ergo-toxin – cehoslovac), pensantin, hiposerpil), pentru problemele cardiovasculare. Anul trecut, s-a mai adăugat o cistită, care mi-a provocat prostata.*

N-am avut curaj să mă operez – mai ales, cum eu sunt cu totul singur aici și am ameliorat situația cu medicamente, nu tocmai ușor de găsit. Efectul de ameliorare este susținut și cu regimul alimentar.

De cataractă nu mă vait. E ușor de suportat și de încetinit progresul.

Cum vezi, unele sectoare ale frontului împotriva morții prezintă destule garanții. De aceea, fără să fiu prăpăstios și pesimist, ci foarte rațional cred, fără să fiu obsedat, că pericolul la mine va veni de acolo, din direcția în care nu pot face nimic, din partea cancerului. Este cea mai probabilă eventualitate pentru aceia ce, având prea multe neazuri în viață, au cheltuit prea multă forță vitală, care e, oricum, limitată, rezervele devenind prea slabe față de eventualul accident al dereglării dezvoltării celulelor. Câteva cazuri, relativ recente, din nefericire cuprinzând și pe cel mai bun prieten, cel mai bun epigramist din țară în 1979, par a-mi confirma teoria. Dar teoria e încă ea însăși, încadrată în limitele vagi ale probabilității.

*Oricum, vârsta destul de înaintată, asociată și cu efectele – corolare – formează, chiar la un om optimist ca mine, o stare psihică adecvată. **Viitorul este din ce în ce mai vag, mai fără conținut.** Tinerii se pot gândi la ce va fi după 1990, sau*

2000, eu mă bucur că aş mai prinde nişte jocuri olimpice(!), vreun campionat... e vorba de preocupări mai uşurele.

Dar vorbim cu Basarab Nicolescu, el ştie care este cea mai mare speranţă a mea, pe care o văd crescând din 1968 încoace. Şi cred că destinul nu va fi prea nedrept.

Primeşte din partea mea, cu toată dragostea care le însoţeşte, cele mai bune urări pentru tine şi familia ta.

La mulţi ani

I. Grigore

**CEL MAI STRĂLUCIT ELEV,
PE CARE I L-A DĂRUIT ȘANSA,
CU CARE A STABILIT RELAȚII
MULT MAI PROFUNDE, DECÂT CELE OBIȘNUITE**

Tabloul lui Salvador Dali, *Cavalerii Apocalipsei* ilustrează o temă filosofică, ce a preocupat pe Basarab Nicolescu și pe care a comentat-o în corespondența cu alți membri ai exilului românesc. Un reflex al acestei preocupări este trimiterea unei ilustrate, reproducând acest tablou, profesorului Ion Grigore, în decembrie 1980, desigur nu cu intenția de a iniția o discuție filosofică.

Poate și sub impactul mesajului estetic și mistic al acestui tablou, profesorul Ion Grigore își dezvăluie *omenescul* din structura personalității sale: deși de formație și profesie accentuat raționalistă, el are *superstițiile* sale, scriind că, dacă n-ar fi primit *tradiționalul mesaj de anul nou* din partea lui Basarab Nicolescu, *ziceam că n-o să-mi meargă bine*. Puternic atașat de partenerul său epistolar, el interpretează relația dintre profesor și *cel mai strălucit elev pe care i l-a dăruit șansa*, ca o *relație cu totul deosebită* și îi relevă semnificația ca *relație mult mai profundă decât cele obișnuite*.

Restabilirea ritmului obișnuit al schimbului epistolar a readus în memoria Balanței (profesorului Ion Grigore), caracterizată de zodiac printr-un puternic simț al dreptății, sentimentul că mesajele partenerului epistolar sunt scurte și că *rămân încă odată neștiutor despre fapte, cât de generale și oficiale, din viața ta, din activitatea ta*. Cu toate că zodiacul scrie

că Balanța nu are introspecții, profesorul Ion Grigore, găsește că Berbecul (Basarab Nicolescu) dinamic și impetuos (cum îl caracterizează zodiacul și cum îl cunoștea el din activitatea școlară), ar putea fi *teribil de ocupat* și în imposibilitate de a susține o corespondență densă, temporal și informal. Aceste reflecții îl determină să preia asupra-și misiunea de întreținere a comunicării, scriind despre sine. Constatăm că, de la o scrisoare la alta, după încetarea activității didactice, profesorul Ion Grigore este tot mai acaparat de... gloria literară pentru că, spune același zodiac, Balanței îi place să fie în centrul atenției pentru a se bucura de admirația pe care e convins că o merită!

DOCUMENTE

1) Felicitare de Anul Nou 1981 adresată de Basarab Nicolescu profesorului Ion Grigore, la 20 decembrie 1980. Imaginea de pe avers reprezintă tabloul lui Salvador Dali, *Les Cavaliers de l'Apocalypse*. Pe revers se află tipărit textul: *Meilleurs Voeux*, iar manuscris: Paris, 20 decembrie 1980.

*Cele mai bune urări de sănătate
într-un an sperat mai calm
cu aceleași adânci sentimente
dintotdeauna
Basarab*

2) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu -21 ianuarie 1981.

Ploiești, 21 ian[uarie] [1]1981

Dragă Basarab,

Aproape pierdusem speranța că voi primi și anul acesta tradiționalul mesaj de anul nou. O întârziere a poștei a făcut ca abia pe 15 ian[uarie] să-mi parvină scrisoarea. Peste câteva zile, am înregistrat o depășire a acestei întârzieri: o scrisoare din San-Remo – o prietenă epigramistă are contract acolo, ca violonistă – plecată din 21 dec[embrie] a sosit pe 19 ian[uarie].

Era o îngrijorare egoistă: ziceam că n-o să-mi meargă bine, dacă nu primesc acest semn, că încă nu m-ai uitat. Acum, am o speranță în plus că voi mai rezista, deși organismul fizic se resimte peste tot, urmare și a vârstei – peste 73 de ani – dar și a încercărilor prin care am trecut.

Citind felicitarea ocazională, amplific și raportez – și sentimental, dar și rațional – sensul cuvintelor convenționale la trecutul relației noastre deosebite, cu totul deosebite. Vreau să spun că în salutul tău de departe nu văd numai o piesă în plus în colecția completă a scrisorilor primite de un profesor de la cel mai strălucit elev, pe care i l-a dăruit șansa, cu care a stabilit relații mult mai profunde, decât cele obișnuite, ci, așa cum este de fapt, mult mai mult.

Deci, în scurttimea mesajului, pe care nu uiți în fiecare an să mi-l trimiți, mă impresionează, ci faptul că, implicit, rămân încă odată neștiutor despre fapte, cât de generale și oficiale, din viața ta, din activitatea ta.

Presupun că ești teribil de ocupat, fiindcă în fizică riscul de a nu fi la curent cu tot ce se descoperă este aproape insurmontabil; ori, așa cum te cunosc, în capacitate și ambițios, nu te văd împăcat cu ideea de a rămâne în urmă cu o zi.

E aproape supraomenesc azi, să fii la zi mereu în sectorul pe care l-ai ales cu competență și inspirație. Aceste reflecții normale mă consolează că n-ai timp să scrii mai mult, dar tot ele mă întristează că de atâta vreme, de la doctorat, nu

mai știu nimic măcar despre aspectele organizatorice, formale, ale activității tale. Dar ca un fel de părinte oftez și înțeleg multe.

Seria ta, promoția 1960, a sărbătorit cu întârziere – probleme organizatorice – la 13-14 dec[embrie] 1980, cei douăzeci de ani (de la absolvirea liceului, n.n.). A fost o reuniune la liceu, apoi la Sinaia și Predeal. Mulți și-au adus aminte – vorbesc de exprimare concretă, altfel cine nu-și amintește? – de tine, mai ales în cercuri separate.

Mi-a făcut plăcere însă că, în ședința solemnă, – era de față și D[oa]na Aspasia Vasiliu – chiar unul dintre absolvenții literați, delegat să vorbească, criticul consacrat, Laurențiu Ulici²⁷ (era la B) a ținut să amintească faptul că reprezentantul seriei, care a luat premiul I la olimpiada internațională de matem[atică] a luat premiul I și la olimpiada de limba română. Am dat eu semnalul aplauzelor.

*Câteva cuvinte despre mine. Mă împac bine cu situația de pensionar. Am atâtea de citit – fel de fel de sectoare – mai fac probleme, acum numai de plăcere, fac epigrame în cadrul oficial al Clubului din București – unde în ultimii ani sunt pe primul plan, mă **dulez** cu câțiva epigramiști consacrați.*

Mulți confrăți sunt supărați că nu public și eu un volum personal, că mă rezum numai la volumele colective ale Clubului. Nu țin la publicitate cu orice preț. Totuși, s-ar putea să ajung la concluzia că un volum pe care l-aș scoate ar fi mai bun decât multe altele.

Deja am 320 epigrame premiate la concursurile Clubului (record absolut!), din care o sută pot fi socotite bine realizate. Unii socotesc că dacă în ultimul an, epigramele reușite la concursurile lunare – pe țară – cuprind peste 50%

²⁷ Laurențiu Ulici (1943-2000).

epigramele mele, aceasta se datorește unor... formule matematice secrete!!!

De fapt, apartenența la acest Club, care m-a cooptat în 1975, este importantă că-mi dă o preocupare în plus. Se dau teme răsuflete, uzate: aroganța, lingușirea, nepotismul, huliganismul, cinstea, negativismul, ingratitudea, ...iar eu mă amuz, gășind poante cu asemenea teme insipide. Firește, nu ca o profesie, ca o obligație. Ideile nu vin, stând la masa de lucru și scormonind mintea, ci cu totul întâmplător.

*Cu sănătatea e mai greu. Aproape peste tot apare câte un semn de uzură. Fiecare an trăit mi se pare... o victorie. Apropoș, chiar la ultimul concurs, cu tema **Anul nou**, am avut succes cu catrenul:*

***Când anii cei mai buni s-au dus,
De ce doresc un an în plus?
Doar ca să-l port, ca pe-un trofeu,
Deși m-apasă tot mai greu.***

Mi se pare că, obligându-te să citești o scrisoare atât de lungă, îți răpesc prea mult timp.

Cele cuvenite pentru familie.

Cu (cea mai) constantă dragoste,

I. Grigore.

PERSPECTIVE INSOLITE ASUPRA TRECUTULUI ȘI PREZENTULUI RELAȚIEI SPIRITUALE

Scrisorile profesorului Ion Grigore și Basarab Nicolescu din 21 ianuarie și 15 aprilie 1981, ilustrează una dintre variantele procedeelelor de redactare literară, tehnica punctului de vedere. Fiecare dintre partenerii dialogului epistolar are o perspectivă insolită asupra trecutului și prezentului relației spirituale dintre ei.

În scrisoarea din 21 ianuarie 1981, profesorul Ion Grigore apreciază că relația cu fostul său elev este *o relație deosebită, cu totul deosebită*, motivând prin aceasta alcătuirea unui *dosar* cuprinzând *colecția completă a corespondenței* sale cu *cel mai strălucit elev* din cariera sa didactică, iar faptul că Basarab Nicolescu îi scrie rar și succint și-l explică prin faptul că acesta este *teribil de ocupat*.

Basarab Nicolescu, în scrisoarea din 15 aprilie 1981, împărtășește opinia fostului său dascăl, că relația lor spirituală este deosebită, dar o privește din altă perspectivă și exprimă acest fapt folosind un limbaj filozofic. Basarab Nicolescu evocă trecutul filozofând asupra timpului. Spre deosebire de profesorul Ion Grigore, care privește relația lor din perspectiva timpului linear, Basarab Nicolescu o privește din perspectiva unui timp *ortogonal timpului linear*. Acest timp ortogonal nu are trecut, ci, ca în gramatica engleză, un prezent continuu. În această perspectivă, raritatea și *subțirimea* mesajelor sale către profesorul Ion Grigore, *tăcerea* sa, are o altă explicație: *Tac*

*pentru simplul motiv că ceea ce aş vrea să transmit este atât de bogat, atât de complex, că nu poate încăpea în câteva biete cuvinte ce trebuie să facă un drum de ordinul miilor de kilometri. El nu scrie nimic despre faptele **activităţii** mele pentru că, încerc o teribilă jenă în a vorbi despre mine şi expune punctul său de vedere privind raportul dintre afirmarea profesională şi recunoaşterea socială. Nu-i este indiferentă recunoaşterea socială, dar nu o consideră prioritară, faţă de obiectivul afirmării pe plan ştiinţific. Cititorul avizat va reţine şi opinia lui Basarab Nicolescu asupra cunoaşterii ştiinţifice şi a cunoaşterii poetice a realităţii.*

*Intuind că este necesar să fiu ceva mai precis asupra activităţii sale, oferă, pentru prima oară, detalii asupra muncii de cercetare ştiinţifică desfăşurată în Franţa, în cadrul CNRS şi estimează că, la un moment dat, ar putea opta pentru o carieră în învăţământul universitar. Având, el însuşi, preocupări pentru creaţia literar-artistică, Basarab Nicolescu susţine proiectul profesorului Ion Grigore de a publica un volum de epigrame şi anexează scrisorii un studiu al său *despre pictura unui bun prieten şi mare artist, Victor Cupşa* (pe care îl redăm în traducerea autorului).*

DOCUMENTE

1) Scrisoare adresată de Basarab Nicolescu profesorului Ion Grigore – 15 aprilie 1981.

Paris, 15 aprilie 1981

Iubite Domnule Grigore,

M-a bucurat mult ultima scrisoare primită de la D[umnea]v[oastră]. Puţin timp după aceea am primit câteva

rânduri de la un fost coleg, Cornel Țințu²⁸, care a avut atenția delicată de a include două fotografii de la celebrarea a 20 de ani de la absolvirea liceului la care eu am fost, prin vitregia sorții, absent. Acum, când vă scriu, am în fața mea una dintre fotografii, unde D[umnea]v[oastră] vă aflați în centru și o emoție profundă mă copleșește, ca și când v-aș avea lângă mine, în carne și oase. **Timpul** închide în el un mister profund, de care știința se apropie cu timiditate, forțată fiind de concluziile mecanicii cuantice. Filozofii tradiționali s-au apropiat de multă vreme de acest mister, desigur în mod intuitiv, neașteptând descoperirea mecanicii cuantice. În mod evident există un timp **linear**, care descrie, de exemplu, descompunerea treptată a corpului fizic (ca ilustrare a **îmbătrânirii** de care vorbesc vă trimit o fotografie recentă a mea). Dar există un alt timp, într-un anumit sens ortogonal timpului linear, format de puncte ale **prezentului**, de trăire completă, deplină și care nu pot fi alterate de scurgerea timpului linear. Iau ca exemplu momente trăite grație D[umnea]v[oastră], la începuturile mele profesionale, când mă convocați la D[umnea]v[oastră] acasă pentru a mă pregăti pentru concursuri (îmi amintesc cu o precizie uluitoare, nuanțele luminii din exteriorul și din interiorul casei); iau ca exemplu discuțiile dintre noi în timpul plimbărilor noastre lungi în Brașov sau Sinaia; iau ca exemplu discuțiile avute la Ploiești, puțin înaintea plecării mele, când simțeam deja fâlfâind în apropierea mea aripa destinului. Aceste momente ale **prezentului** formează un **ansamblu** inalterabil, permanent, care nu poate fi modificat de nimeni și de nimic, în ciuda prostului obicei uman de a **rescrie** și a

²⁸ Cunoscut sub numele de Corneliu Antim, născut la 4 septembrie 1942 la Ploiești și decedat la 23 august 2016 la Buzău. El a fost poet, grafician, sculptor, jurnalist, critic și istoric de artă.

reinventa trecutul. Suntem aici poate la sursa unei subtile **alchimii** spirituale, care va cere probabil încă câteva sute de ani pentru a fi descoperită în mod **științific**.

Spun toate aceste lucruri pentru a vă convinge că **tăcerea** mea nu are nici o semnificație. Tac pentru simplul motiv că ceea ce aș vrea să transmit este atât de bogat, atât de complex, că nu poate încăpea în câteva biete cuvinte ce trebuie să facă un drum de ordinul miilor de kilometri.

Vă neliniștește, de asemenea, că nu am scris nimic despre faptele **activității** mele. Motivul este, și aici, extrem de simplu: fără falsă modestie, încerc o teribilă jenă în a vorbi despre mine. Mi se pare chiar câteodată că nici nu mă cunosc prea bine. Coexist desigur de aproape 40 de ani(!) cu personajul meu social și nu pot spune că îl ignor în mod total. Tot ceea ce vreau să spun este că ascensiunea socială nu mă prea interesează. Ceea ce mă interesează, mă pasionează până la devorare, este de a **înțelege**, prin mijloacele științei zise **exacte** sau prin intuiția zisă **poetică**. De aceea mă consacru aproape integral fizicii, care îmi **mănâncă** tot timpul meu disponibil. Dacă recunoașterea **socială** vine, desigur nu o refuz, dar o consider ca un produs auxiliar, făcând parte din spectacolul general, unde, în mod inevitabil, am și eu un rol de jucat.

Simt totuși că trebuie să fiu ceva mai precis în prezenta scrisoare. Am un post permanent în Franța, post greu de obținut, din ce în ce mai greu de obținut. Nu am obligații formale de învățământ: țin din când în când cursuri speciale pentru doctoranzi. Postul de la CNRS îmi permite de a mă consacra cercetării. Totuși, dată fiind plăcerea mea de **transmitere** și de contact cu începătorii, nu este exclus că peste câțiva ani voi încerca să obțin un post de profesor la universitate.

Am acum o mică echipă care lucrează cu mine și chiar un student care își termină teza de doctorat (3ème cycle) condusă

de mine. Am o poziție respectată și respectabilă, tradusă prin numeroasele invitații pe care le primesc pentru a ține conferințe la congrese sau la universități străine. Sunt aici deci ca un **pește în apă**, într-o atmosferă intelectuală care îmi convine de minune.

Aceasta nu înseamnă că nu am importanți **dușmani** mânați de o **gelozie** care mă surprinde (ultimul **gelos**, în ordinea cronologică, este fostul meu **patron**, R. Vinh Mau, care se simte în mod stupid în **pericol**, datorită activității mele prea bogate). Defectele umane sunt universale, manifestându-se oriunde ne-am afla, în Patagonia, Franța sau România. Încerc însă să-mi urmez cu calm și rigoare drumul meu.

În sfârșit, o probă materială a faptului că nu v-am uitat. În iulie 1979, am primit o scrisoare de la scriitorul I.M. Ștefan (din țară), care îmi cerea să răspund unui chestionar, în vederea publicării unei notițe biografice într-un dicționar al oamenilor de știință români, din țară și străinătate. Nu știu dacă dicționarul se va publica și, chiar dacă se va publica, nu știu dacă numele meu va figura în acest dicționar. I-am răspuns amabilului scriitor (o fotocopie a răspunsului meu o includ în prezenta scrisoare). Cum vedeți, citez ca prim maestru al meu pe Prof[esorul] Ion Grigore.

Cred că ar fi bine să publicați volumul de epigrame și aș fi fericit să îl primesc.

Cu adânci sentimente, Basarab.

Notă: Pe marginea paginii întâi a scrisorii se adaugă:

Vă trimit, de asemenea, o fotocopie a unui studiu pe care l-am scris (cu un pseudonim)²⁹ despre pictura unui bun prieten și mare artist, Victor Cupșa. B.

²⁹ André Bogdan, inspirat de cele două prenume ale fiului său, Bogdan Andrei.

2) Articolul trimis de Basarab Nicolescu profesorului Ion Grigore, împreună cu scrisoarea din 15 aprilie 1981.

Intitulat *Victor Cupșa ou la tentation du Mont Analogue*, articolul a fost publicat în *Opus International*, N° 66-67, Paris, Printemps 1978, p.73-77, semnat cu pseudonimul André Bogdan. Traducerea din limba franceză aparține autorului.

VICTOR CUPȘA SAU TENTAȚIA MUNTELUI ANALOG

1. Clovnii și cetatea

*Spre anul 1973, cei ce prețuiau arta lui Victor Cupșa asistau cu legitimă neliniște la o adevărată schimbare la față. Artist de avangardă, inventator în 1967 al noțiunii de metaobiect, semntar al manifestului **Les métamorphoses de l'object** al efemerului grup Pulsar (1969), manifestându-se prin mai multe expoziții personale, ultima fiind cea din aprilie-mai 1970 la Musée d'Art Moderne de la Ville de Paris (unde a fost prezentată memorabila **Orgă a timpului**), Victor Cupșa revenea brusc, fără nici un fel de tranziție, la o pictură de aparență clasică, figurativă.*

Din exterior, această schimbare la față părea o veritabilă sinucidere, gratuită și chiar absurdă. Beneficiind însă de un suficient recul în timp, sinuciderea apare ca o renaștere, provocată de o implacabilă judecată a artistului asupra propriei sale evoluții și asupra limitelor artei zise de avangardă.

*Nenumărate expoziții de artă **ultramodernă** sunt plictisitoare prin obsedanta senzație de repetiție: operele (sau antioperele) sunt deseori interschimbabile, cursa spre noutatea cu orice preț generează facilitatea și amatorismul, în ciuda tapajului o atmosferă aseptizată întristează prin vidul dezolant al celor care nu au nimic a spune. Situația artei moderne nu este*

*deloc paradoxală, ci logică, reflex inevitabil al unei civilizații ce are obsesia inconștientă a autodistrugerii. Modele, ca și ambalajele agresând privirile într-un imens magazin, se perindă și pier cu o viteză vertiginoasă, ascunzând de cele mai multe ori mediocre produse. Într-o civilizație în care masa contează ca număr de sufragii sau ca reductibil mijloc de manevră, mediocritatea este în mod inevitabil suverană (și însăși existența celor câțiva idoli de aur nu face decât să adâncească inexorabila penetrație a nonsensului). De câteva decenii, subtili teoreticieni și voioși practicieni îmbrăcați în haine de clovni au invadat cetatea și proclamă în piețele publice **moartea** artei. Mai este oare posibilă întoarcerea la surse, descoperirea trudnică prin vibrația culorii a unei alte realități, scufundarea în vis pentru revelația de sine însuși a lumii? Sub semnul acestei majore și tragice interogații mi se pare situată pictura lui Victor Cupșa.*

2. Lacrimile zidului

Ca orice veritabil artist, Victor Cupșa este, prin intermediul artei sale picturale, un creator de mituri, jalonând o îndelungă inițiere și transmițând astfel, într-o formă simbolică, utile revelații.

Mitul central al picturii sale este mitul zidului. Toate celelalte semnificații ni se par derivate din acest mit central.

*Un zid de pietre de formă variabilă apare, ca fundal, în majoritatea pânzelor. Tencuiala este densă, garantând impenetrabilitatea. Nici o fisură nu este aparentă. Zidul invadează întreaga dimensiune a pânzei creând o senzație de **extindere infinită**. Spațiul aflat în fața zidului, oferit privirii noastre și deci însăși existenței noastre, este un **spațiu închis**, ermetic închis, aparent fără nici o posibilitate de evadare. Închiderea spațiului determină diminuarea treptată a aerului vital, zăpușeala, căldura.*

O pânză este chiar intitulată **Călduri**, figurând o statuie decapitată, pe care se preling picături de apă. Într-o altă pânză, **Condensare**, imense picături de lichid, ca niște lacrimi, par a se desprinde din zid pentru a cădea în niște valuri imobile. Căldura antrenează descompunerea și moartea prin mineralizare.

Personajele figurând în pânzele lui Victor Cupșa creează astfel o atmosferă stranie, prin absența totală a cărnii. Cavalerii luptându-se în **Ura postumă** sunt de fapt două statui ecvestre. Tiresias este doar o crustă de piatră. Episcopul din **Nisipurile mișcătoare** sau cavalerul din **Triumful ierbii** sunt dezolante statui, creând totuși iluzia mișcării. Fețele din **Eroziune** sau **Prezicere** sunt efigii în piatră, fără nici un fel de viață.

Corpurile feminine, de o frumusețe enigmatică, provoacă, la o primă privire, comparația cu picturile lui Dante Gabriel Rosseti. Dar pasiunea intensă dominând pânzele pictorului preraphaelit este cu totul absentă la Victor Cupșa. Principiul feminin este poate simbolul întregii umanități, în aventura ei terestră. Personajele feminine sunt înconjurată uneori (ca în **Cele trei surori** sau la **Fecunditatea deșertului**) de un număr impresionant de falusuri, și ele în piatră. În **Devenire**, un personaj feminin nud, imobil, având pe umeri o haină de blană este așezat într-un hieratic fotoliu. Patru metamorfoze succesive, din ce în ce mai abstractizate, ale feței personajului ne sunt arătate, până la transformarea într-o efigie oarbă, atașată zidului.

Geneza acestei lumi apare astfel ca o experimentare nu a vieții, ci a morții, nu mișcării, ci imobilității perfecte.

Pictura lui Victor Cupșa reunește astfel filozofia mării tradiții, exprimată, de exemplu, în **Cartea morților tibetani** sau în balada românească **Meșterul Manole**, care este reinterpretată, prin degajarea unor semnificații universale cu

greu bănuite în textul baladei, dar ideea fundamentală este păstrată: o construcție pentru a dura, cere ca sacrificiu un corp și un suflet.

În **Singurătatea colectivă**, trupuri imobile de bărbați și femei se află cufundate într-un fel de catacombă celulară. În centrul pânzei este figurată o triadă feminină, corpul ultimului personaj, în fundal, fiind introdus într-un zid. Doar partea superioară a corpului este încă vizibilă. În **Orașul frumoaselor turnuri**, corpurile personajelor, uneori fragmentare, sunt de asemenea zidite. Suferința, resemnarea, conștiința de sine cu totul absente. Sacrificiul este de o precizie matematică ce prin ea însăși creează o tensiune insuportabilă, personajele fiind exterioare acestei tensiuni. Perfecția ritualului este singurul element posedând o vibrație vitală.

Detaliu interesant: corpurile zidite sunt nu numai corpuri feminine, ca în balada românească. Umanul este materialul mort, modelat de o voință străină, într-o finalitate necunoscută. Adevăratul meșter-creator al insolitei construcții umane este absent percepției noastre logice sau intuitive, cauza deci ne este imposibil de atins, doar efectul ultim oferindu-se înțelegerii noastre.

Interpretarea pe care Victor Cupșa o dă astfel baladei **Meșterul Manole** este antireligioasă, ostilă chiar creatorului acestei lumi, ea fiind apropiată misticii catare: prințul acestei lumi este principiul răului, comunitatea între el și om fiind doar aparentă, forțată. Spațiul **din fața** zidului este dominat de forța vitală a meșterului-creator, generând moartea instrumentelor sale umane. Spațiul de **dincolo de zid** însă este inaccesibil meșterului-creator, într-un echilibru necesar ce singur mai poate justifica o speranță de viață.

Pictorul adaugă baladei Meșterului Manole un cosmologic nou în raport cu sensurile cunoscute și analizate de

Mircea Eliade în **Comentarii la legenda Meșterului Manole și în De la Zalmoxis la Gingis-Han**. Într-un singur detaliu reinterpretarea pare a coincide, probabil în mod involuntar, cu textul uneia dintre variantele existente. În **Spațiul dintre cele două ziduri** ni se înfățișează, în locul unui zid compact, un zid în mijlocul căruia se află o fereastră dând spre un al doilea zid. Douăsprezece capete umane apar la fereastră, privind imobile spațiul aflat în fața primului zid. Semnificația simbolică a cifrei 12 este binecunoscută și nu o vom analiza aici. Menționăm doar una dintre semnificațiile cunoscute: în civilizația ipotetică hyperboreană, un consiliu de doisprezece înțelepți, Maeștri ai Secretului, conducea destinele cetății. Printr-o destul de ciudată reminiscență a acestei semnificații, într-o versiune ungară a legendei Meșterului Manole figurează 12 meșteri-zidari lucrând la construcția cetății Devei. Dar în **Spațiul dintre două ziduri** sensul este profund metamorfozat: cei 12 Maeștri ai Secretului, deși, privesc spre spațiul uman, delimitat de primul zid, se află într-un alt spațiu, exterior spațiului uman. Salvarea, ieșirea din spațiul imobilității absolute, al morții, este astfel posibilă.

3. Muntele analog

În câteva rare tablouri zidul nu este compact, sugerând o posibilă **deschidere** a spațiului. Astfel, în **Tunel**, pânză dominată de o tonalitate albastră, un obelisc este străjuit de douăsprezece efigii, reprezentare echivalentă a personajelor din **Spațiu dintre cele două ziduri**. Zece dintre ele, capete terminate prin imense aripi, sunt orientate spre obelisc, spre celălalt spațiu. Ultimele două efigii, formând baza tunelului negru, sunt aproape identice celorlalte străji-zeități, dar nu sunt înaripate și au orientarea opusă, spre spațiul din fața zidului. La baza zidului se înșiruiesc câțiva minusculi munți-machetă, munți-model. Simbolistica tunelului este extrem de bogată, reunind din nou sursa marii tradiții. Pe plan pictural disproporția

dimensională între munți și restul elementelor figurative este frapantă. De altfel în aproape toate pânzele în care deschiderea spațiului este sugerată, lanțul minusculilor munți este prezent la baza zidului, ca un leit motiv, precum în **Vedere spre zidul albastru**, **Lacăt**, **Surâsul alb**, sau în pânza cu titlul paradoxal **Muntele înalt**. Dimensiunea redusă a muntelui este derizorie, dar inevitabilă într-un spațiu al căldurii, al eroziunii. Munții figurați sunt de fapt ireali, fiind doar **imagini**, reflectări în oglinda zidului a muntelui magic de dincolo de zid, ce singur are o existență reală, autonomă. Dar imaginea muntelui magic este impuls devorant și condiție a voiajului în spațiul de dincolo de zid. O simbolistică similară poate fi descifrată în romanul **Le mont analogue** al lui René Daumal³⁰, un cavaler fascinat de cucerirea muntelui magic. Personajele figurate în pânzele lui Victor Cupșa sunt replici exacte al acelor **hommes-creux** din romanul lui René Daumal, viduri de formă umană săpate în piatră.

*Voiajul spre muntele magic pare a fi fără speranță. Numeroase catarge eșuează în nisipul deșertului, înconjurate, imobilizate de cangrena pietrelor-fosile ca în **Imposibilul efort**. În **Voiajul lui Lohengrin** corabia are pânzele umflate de un vânt imaginar, ea are chiar aripi și totuși naufragiul este manifest: corabia este imobilizată în nisip, având la provă statuia fragmentară a lui Lohengrin.*

Un singur personaj pare a fi reușit să întreprindă voiajul de dincolo de zid: este Tiresias, întorcându-se în spațiul familiar. Doar câteva fragmente ale trupului profetului străbat

³⁰ René Daumal, *Muntele analog* – roman de aventuri alpine, non-euclidiene și simbolic autentice, Editura Niculescu, București, 2009, traducere din limba franceză de Marius-Cristian Ene, prefață de Basarab Nicolescu, notă biobibliografică de Petrișor Militaru.

zidul înspre nisipul roșu, de culoarea pieritoarei cărnii. Fragmentele, ca de obicei, sunt găunoase, vide de substanță.

Ambiguitatea este împinsă aici la limita ei extremă: partea invizibilă a trupului lui Tiresias se află în spațiul vivifiant de dincolo de zid, dar fragmentele vizibile sunt vide, pietrificate, moarte. Acestea din urmă nu sunt oare dovada realizării voiajului și a existenței profetului în spațiul de dincolo de zid? Naufragiile corăbiilor sunt poate condiția însăși a realizării voiajului. Victor Cupșa creează astfel un vid plin, atemporal prin intermediul unui vid gol, dezolant, temporal. În acest sens arta sa este o artă yogică, de subtile și înfinezimale metamorfoze. Obsesia perfecțiunii picturale, minuția detaliilor, savanta dozare a culorilor și orchestrarea lor ritmică corespund unei tehnici nu gratuite, ci necesare. Bogăția și dificultatea de transmitere a semnificațiilor reclamă un stil pictural tinzând spre perfecțiune. Și în acest sens arta lui Victor Cupșa se singularizează în contextul contemporan, în care transmiterea de semnificații este considerată ca fiind un arhaism, iar perfecțiunea picturală – o inutilă și derizorie preocupare.

4. Despre inevitabilitatea dogmei

Dar ce se află, în definitiv, în spațiul de dincolo de zid?

Întrebarea rămâne aproape fără răspuns. În **Vedere spre zidul albastru** dincolo de zidul negru întrezărim un alt zid, albastru, diferența între spații fiind marcată doar prin diferența culorilor. **Atingerea** misterului se realizează prin **adâncirea** lui neconținută, cum ar fi spus Lucian Blaga. Universul întreg este o succesiune de ziduri verticale, compacte, aproape impenetrabile. Însăși geneza spațiului uman a fost condiționată de distrugerea unui zid preexistent, resturile sale fiind pietrele-fosile, prezente în majoritatea pânzelor.

Spațiul de **dincolo** de zid, deși accesibil, nu poate fi descris prin propriile sale imagini (inadecvare a limbajului?)

*Depășire a limitelor inteligibilului?). El poate fi reprezentat doar în mod indirect, prin imaginile proprii ale spațiului complementar, de **dincoace** de zid. Aparența imaginilor este cea a spațiului comun, dar esența lor aparține unui alt spațiu diferit ca natură, limbaj și semnificație. În acest sens, și numai în acest sens, arta lui Victor Cupșa este o artă figurativă, rezultat al unei paradoxale fuziuni a contrariilor.*

Reprezentarea directă a spațiului de dincolo de zid fiind imposibilă, reprezentarea sa indirectă, dogma, este singura modalitate de comunicare a revelației. Dogma, imagine deformată, parțială a tradiției, totuși imagine a sa, este deci inevitabilă.

*Dogma nu este neapărat cea creștină. Uriase fețe budhice apar în câteva tablouri: **Surâsul alb**, **Iarna unui surâs**, **Nocturnă**. Iar în **Muntele înalt** este figurat un Ianus, Crist-Buddha, simbol al transcendentalei unități a religiilor.*

*Într-o admirabilă pânză **Piroane cu trandafiri**, pe fundalul zidului se află o cruce de lemn, aproape complet acoperită de o imensă movilă de nisip și pietre-fosile. Doar brațele și mâinile crispate ale răstignitului rămân vizibile. Din palmele sale răsar doi trandafiri pali (constituind unul dintre simbolurile fundamentale ale religiei creștine: sângele corpului cristic se transformă în trandafirul supremei cunoașteri). În primul plan al tabloului se află o masă pe care este depusă o cutie transparentă, doar unul dintre pereți fiind opac, negru. În interiorul cutiei ermetic închise, dintr-o iarbă de un verde compact, artificial, răsar trandafiri cu tije-pitoane. Tabloul este dominat de mișcarea dublă de cufundare, de dispariție a corpului răstignitului, a veritabilei revelații și de înălțare a cutiei transparente și negre, a dogmei.*

Dogma este un compromis necesar. Cei ce se află în interiorul lumii, dincoace de zid, nu sunt martori, ci sclavi.

Pentru a vedea lumea, pentru a o înțelege, pentru ca sclavul să devină martor, el trebuie să iasă din această lume, prin descoperirea fondului de aur, ascuns, al dogmei.

5. Purificarea prin exil

Ieșirea din lume, depășirea condiției comune, echivalează, printr-un paradox de o subtilă cruzime, unui exil. Vivificarea prin cunoaștere se realizează prin exil, deci printr-o sinucidere simbolică.

Aici se află originea obsesiei pietrificării, a nisipului, a naufragiului, a măștii, a zborului.

*Abandonarea personajului comun nu poate fi totală, ea presupune o dificilă continuitate, o penibilă coexistență a personajului comun și a măștii. Dar, printr-o inversare a sensului obișnuit, primul termen al dualității mască-personaj posedă o realitate mult mai bogată decât cel de al doilea termen. Masca este semnul devenirii, al trecerii, al zborului în spațiul de dincolo de zid. Masca va fi astfel o mască de pasăre. (Doar în **Balanță, Mască sau Arcul de Triumf** măștile au încă o aparență umană).*

*În desenul **Anul plecării îngerului**, sunt sugerate preparativele zborului: o fereastră (spre spațiul de dincolo de zid?) este suspendată, imponderabilă, în aerul unei celule. Din ferestrele celulei se desprind aripi colorate în albastru, negru, verde.*

*În **Triadă** un bizar personaj sintetizează cele trei etape ale devenirii: mâna-acțiune, ochiul-viziune, capul în formă de pasăre-zbor. Dualitatea exil-spațiu al morții este de asemenea ilustrată în **Cuib**, printr-un alt bizar personaj, cu corp de femeie și cap de pasăre, partea inferioară a corpului fiind înconjurată de masive pietre, resturi ale zidului.*

*Mi se pare interesant a remarca, în această ultimă pânză, rolul zăpezii. În **Cuib** zidul este distrus, zborul este*

realizat, spațiul de dincolo de zid este astfel atins prin magia viziunii. Spațiul de dincoace de zid fiind un spațiu al căldurii, al descompunerii, al creșterii dezordinii, spațiul său dual este al zăpezii, al frigului, al micșorării dezordinii, al cristalizării.

Pânza în care mi se pare că Victor Cupșa atinge perfecțiunea picturală în ilustrarea temei exilului și a măștii este **Conferința de Pace**.

Corpurile nude ale celor două personaje cu fețele acoperite de măști au o consistență de armură. Mâinile sunt reduse la aparența de mănuși metalice. Umbrele pe fundalul roșu, în triunghiuri, nu sunt imaginea fidelă a corpurilor, metamorfoza esențială fiind transformarea capetelor umane în capete de pasăre. Fundalul triunghiular al tabloului capătă, sub influența luminii în unele momente ale zilei, o intensă vibrație, el pare a se aprinde și a transmite inefabile unde.

Desigur, un tablou precum **Conferința de Pace** (ca și **Yalta** sau **Puterea nisipului**) poate fi receptat de asemenea pe primul plan istoric. Pictorul a trăit experiența exilului și el s-a aflat printre martorii unei epoci istorice delirante. Este dificil a nega orice influență a elementelor temporale în artă. Dar ceea ce este important în artă, în pictura lui Victor Cupșa, este nucleul său rezistând eroziunii timpului, **jocul secund**, știința umanului prin transmiterea viziunii.

De aceea opera pictorului admite cu dificultate fragmentarea: un tablou luminează sensul întregului și întreaga operă clarifică sensul unui anumit tablou. Receptarea directă a unei pânze este celulară, parțială, revelarea operându-se doar prin sinteză, prin cunoașterea ansamblului.

6. Despre stigmat, ca semn al eliberării

Viziunea picturală este o cale a salvării, a evadării din spațiul morții minerale. Pentru a pătrunde în tărâmul de dincolo de zid, ochiul trebuie să se închidă lumii prezente: orbirea este

*o condiție a viziunii. Zeus i-a acordat lui Tiresias darul profeției ca o compensare pentru pedeapsa orbirii. Ochiul se închide treptat în **Devenire**, iar personajul din **E departe Syracuse**, Ianus al viziunii, are un ochi deschis spre exterior, celălalt fiind pietrificat, vid, prin deschiderea sa către interior. Măștile statuare din **Chipul uitării**, **Eroziune**, **Prezicere** sunt măști oarbe făcând parte integrantă din zid sau fiind, ca în **Nocturnă**, chiar însuși zidul, spațiu-limită, spațiu de separație, spațiu-prag.*

*Una dintre pânze este intitulată în mod sugestiv **Privirea celui de al treilea ochi**. Un imens ochi vid, pietrificat, de o dură și greu de definit agresivitate, este figurat pe șevaletul aflat în fața autoportretului în dubla reprezentare Iisus-omul comun. Primul ochi este cel al lumii condamnate dezagregării, al doilea ochi este cel al dogmei, iar al treilea, ochiul magic, ochiul viziunii, este cel al artei, al picturii.*

*Dar depășirea prin viziune a omului comun implică o stare de criză, de ruptură, o stare patologică în raport cu cea de echilibru. Semnul existenței viziunii este apariția stigmatului. Într-unul din autoportretele din seria **stigmatelor**, șevaletul pe care se află fixat autoportretul este plasat în fața unui munte, a muntelui analog. Mâna depășește cadrul tabloului și pictorul ne arată cu mândrie, cu tristețe, cu compasiune, nouă, celorlalți martori, dovada stigmatului.*

Viziunea impune un sacrificiu ritual. Victor Cupșa mi se pare a fi asemenea condotierului figurat într-una dintre pânzele sale. Statuia ecvestră a condotierului plutește pe marea viziunii. Condotierul este decapitat și poartă în mâna sa, ca o ofrandă, propriul său cap. În apropierea zidului-limită un minuscul munte și o minusculă mânăstire românească sunt semnele-imagini ale dublei surse a viziunii.

*Victor Cupșa a compus prologul epopeii sale, deschidere spre **Ars Magna**. El este unul dintre rarii artiști ai epocii noastre capabil de a o realiza.*

Basarab Nicolescu

„O CORESPONDENȚĂ DE CONȚINUT ȘI NU PROTOCOLARĂ”

Din când în când, un eveniment neprevăzut tulbura periodicitatea schimburilor epistolare dintre Basarab Nicolescu și profesorul Ion Grigore. Penultima dată, acest fapt s-a produs la împlinirea vârstei de 70 de ani de către profesorul Ion Grigore și ieșirea lui la pensie. În aprilie-mai 1981, neprevăzutul recidivează: Basarab Nicolescu a trimis profesorului Ion Grigore o amplă scrisoare relatându-i aspecte ale activităților sale didactice/de conferențiar și profesor, ca *senior visiting scientist* la Lawrence Berkeley Laboratory (1976-1977) și la Universitatea din Londra (1979).

Scrisoarea era însoțită de articolul *Victor Cupșa sau tentația Muntelui Analog*, publicat de Basarab Nicolescu, sub pseudonimul Andrei Bogdan, în revista de artă plastică *Opus internațional* din mai-iunie 1978. Pe Victor Cupșa, nepotul istoricului de artă Raoul Șorban, Basarab Nicolescu îl cunoscuse imediat după sosirea la Paris, în 1968 și, prin intermediul lui, luase contact cu cenaclul de la Neuilly. Stabilizat din 1965 în Franța, pictorul Victor Cupșa a creat conceptul de metaobiect și s-a remarcat prin folosirea altor mijloace de expresie decât cele clasice. Apreciind activitatea picturală practică de Victor Cupșa în anii 1973-1976, Basarab Nicolescu i-a consacrat articolul menționat în care, printre altele, scria: *percepția unei pânze este celulară; revelația se produce prin cunoașterea întregului. ...Victor Cupșa mi se pare asemănător condotierului arătat într-una din pânzele sale. Marea viziunii înconjoară statuia ecvestră a condotierului decapitat care-și poartă*

*propriul cap ca pe o ofrandă. Aproape de zidul prag un munte minuscul și o minusculă mânăstire românească sunt semnele imagine a dublei surse a viziunii. Apreciind opera lui Victor Cupșa, Basarab Nicolescu l-a promovat și în corespondența cu Horia Stamatu (vezi Tr. D. Lazăr și R. Andreescu, *Scrisori din exil*, Ed. Curtea Veche, 2015, pp. 235, 240), iar recent în revista *Convorbiri literare* (vezi nr.8/2013).*

Antrenat în comentarea articolului din Opus, profesorul Ion Grigore, făcând legătura și cu lucrarea *Ion Barbu. Cosmologia Jocului secund*, ne dezvăluie una dintre trăsăturile caracteristice ale personalității lui Basarab Nicolescu: *Nu oricui îi este la îndemână să poată face, alături de știința care-l acaparează, și alte opere de valoare din alte sectoare.*

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 7 mai 1981.

Ploiești, 7 mai [1]981

Dragă Basarab

*O minunată mare surpriză această scrisoare, care se abate de la periodicitatea-astronomică! a corespondenței noastre. Și ce scrisoare! Sunt aproape 9 ani, de când, după doctorat, mi-ai scris cu multe detalii despre cele petrecute. Durată, care mie nu-mi este, din păcate **îngăduit** s-o iau ca perioadă pentru continuarea unei corespondențe de conținut și nu protocolare.*

Scrisoarea răspunde destul de bine la întrebările mele, fie cele puține scrise, fie cele permanente, care nu se numără. Ea (mă) face să-mi confirm presupunerile mele, în linii mari și

să mi le illustreze în condițiile concrete de la Paris și din Universul existenței tale științifice.

Bineînțeles că mă bucur de rezultatele obținute, în fond și cele oficiale, care derivă, deși, în reținerea, firească la un om ca tine, folosești pentru a le comunica formulări atât de generale.

Nu prea mi-am permis nici odinioară să-ți dau sfaturi, sugestii; cu atât mai puțin ar avea sens s-o fac acum. Cel puțin pentru motivul că nu e nevoie de ele, chiar dacă aș avea vreo competență să le dau. Cred – dar asta nu e sfat – că te-ai simți bine și ca profesor la catedră – cu studenții deja lucrezi, iar **conferențiarul** care este profesorul, este strălucit verificat prin participarea activă la congrese.

Cât privește **gelozia** unora, ar fi mirare dacă n-ar fi așa. La **scara** vieții mele profesionale, am cunoscut-o deplin, mai ales în vremea școlarității tale. Și totuși, nu te oprești în a-l indica pe R. Vinh Mau, ca **maestru** al tău, cum, cu siguranță, a fost atunci. Cât privește prezența mea pe lista cea mică, ce mai motiv de gelozie pentru atâția!

Bravo lui Țințu pentru ideea de a-ți trimite fotografiile din dec. 1980³¹! Dacă ai fi fost cu noi la Sinaia, am fi putut evoca acele momente intense pentru amândoi. Îmi pare bine că ai găsit răgaz să te referi și la momentele mai aparte din vremea în care-mi erai cel mai apropiat om, din toate punctele de vedere, cu toată diferența de generație.

Am citit cu interes articolul din **Opus**, deși eu sunt atât de departe de înțelegerea profundă a picturii. (Nu oricui îi este la îndemână să poată face, alături de știința care-l acaparează,

³¹ La 13-14 decembrie 1980, promoția 1960 a Liceului Ion Luca Caragiale a sărbătorit 20 de ani de la absolvirea liceului, prilej de rememorare a anilor de școală. S-au deplasat la Sinaia și Predeal.

și alte opere de valoare din alte sectoare – cum a fost și studiul asupra lui Ion Barbu). Dar, te rog să crezi, m-am strădui, poate din motive subiective, să înțeleg ce este pictura lui Cupșa și cu asta, am înțeles mai mult despre pictură în genere. Oricum, rămâi impresionat cât de mult reușește un artist de geniu să reprezinte marile valori ale culturii naționale și universale. Socotesc o favoare și o flatare faptul că mi-ai trimis și mie acest articol.

*În ce mă privește, cu preocuparea, dar nu obsesia, de a nu-mi grăbi sfârșitul chiar prosteste, adică respectând regimul de medicamente și călcând cât mai puțin celelalte prescripții – fumatul, un pahar de vin, eforturi – mai am un fel de viață, pe care mi-o trăiesc cu optimism rațional și resemnare. În primul rând citesc foarte mult, variat – și revistele noastre cu dispute mai mult personale și cărți noi și recitesc cărți mai serioase ca **Istoria Franței** de Madaule – cred că e de stânga – **Istoria Angliei** a lui Maurois, ca să citez pe cele în curs de lectură. Apoi lucrez probleme din **Gazetă**, care devin din ce în ce mai dificile, dar lucrând acum numai facultativ, munca nu mă obosește. Mai păstrez legătura cu școala, cu colegii: continui să acord în fiecare an premii elevilor buni la matematică din liceul nostru (din 1976), în limita sumei de 3000 lei anual. În fine hobby-ul meu epigrama. Cooptat în 1975 în Clubul național al epigrafiștilor, am început să joc destul de bine în horă. Principalul câștig este acela că dându-se o temă ingrată, care de regulă se repetă la un an-doi, mă amuz să găsesc **poante** legate de cele mai variate domenii, în care apare noțiunea respectivă. Cel mai mare succes pe care l-am avut până acum mi se pare a fi cel de alaltăieri, 5 V, când din maximum 40 epigrame reușite din circa 400, eu personal am avut 15 și încă, cel mai interesant lucru, printre acestea am avut premiul I, ambele premii II și unul din cele două premii III (plus două*

mențiuni). Tema: **Muzica**, de aceea în juriu a fost și un epigramist profesor de muzică. Firește e un lucru neobișnuit, oricum ai fi nu poate să nu-ți placă faptul că și alții, care sunt consacrați, îți gustă umorul.

Așadar, nu mă plictisesc deloc. Nu regret că printr-o lege generală mi-am încetat activitatea la școală. Anul acesta, am avut un motiv în plus să mă bucur că nu mai sunt în învățământ. La olimpiada finală, Ministerul, care a preluat organizarea olimpiadei, a admis de fiecare județ, numai câte un candidat. La Prahova, la clasa XI au reușit la județ 6 elevi cu nota maximă 10. A fost admis numai unul să meargă pe țară. În același timp, din alt județ, mi se pare Bistrița, a fost primit unul cu media 5 și ceva, nota maximă acolo. Firește măsura a fost greșită, s-a scris în presă și au apărut apoi și unele inadvertențe, cu prilejul trierii pentru olimpiada internațională, care va fi în U.S.A.

Îți mulțumesc mult pentru scrisoare și pentru anexele ei. Îți mulțumesc și pentru fotografia la zi, pe care am alăturat-o fotografiei în doi de acum aproape 21 de ani. Extraordinar, cum trece timpul!

Nu-mi fac mari speranțe pentru ce va mai urma în corespondența noastră. Sunt prea mulți parametri ... reali! Îți urez sănătate și continuarea succeselor de fond și organizatorice.

Cele mai bune urări pentru familie.

Cu dragoste

I. Grigore

2) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 26 august 1981.

Ploiești, 26 august [1]1981

Dragă Basarab,
Mulțumesc frumos pentru anunțarea fericitului
eveniment³².

Cele mai bune urări pentru Matthieu-Vlad și pentru
părinții și sora lui, Daria Solange.

Cu aceeași dragoste

I. Grigore

3) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui
Basarab Nicolescu 11 ianuarie 1982.

Ploiești, 11 ian[uarie] [1]1982

Dragă Basarab,
Încă o **piesă** prețioasă se adaugă la dosarul-tezaur unic
al corespondenței mele cu un om, pe care am avut intuiția să-l
deschid înainte de 1968.

Mulțumesc pentru această îmbogățire.

Îți fac și eu aceleași urări de sărbători, pentru tine și
familie.

În ce mă privește, trag cu nădejde de viață poate și cu
acel gând, **miracolul revederii**.

La mulți ani

I. Grigore

³² Se referă la nașterea lui Matthieu-Vlad, fiul lui Basarab Nicolescu.

**„CELUI MAI STRĂLUCIT ELEV
DIN CARIERA MEA ȘI
DIN ȘCOALA ROMÂNEASCĂ”**

În anul 1979, la îndemnul *celui mai bun prieten în epigramă*, Ghiocel Constantinescu și după patru ani de fructuoasă activitate în Clubul *Cincinat Pavelescu*, profesorul Ion Grigore a *adunat peste 150 de epigrame, ce mi s-au părut mai bune și publicabile* pregătindu-se să debuteze în volum.

Acestui proiect i-a adăugat, în anii ce au urmat, alte epigrame și l-a supus *judcății* altor epigramiști, din Ploiești și București, în competența cărora avea încredere. Opinia celor consultați fiind favorabilă, volumul a fost propus spre publicare editurii *Litera, unde se publica pe cheltuiala autorului*. Volumul era dedicat lui Ghiocel Constantinescu.

În iulie 1982, epigramistul Ion Grigore a debutat în volum. *Cartea a fost extrem de bine apreciată*. (Ion Th. Grigore, *Memorii*, Editura Ploiești-Mileniul III, Ploiești, 2008, pp.225-227).

Cele peste 100 de exemplare pe care autorul și le-a rezervat, au fost acordate prietenilor apropiați. Unul dintre volume a fost trimis, în septembrie 1982, *„celui mai strălucit elev din cariera mea și din școala românească, astăzi savant cunoscut*, lui Basarab Nicolescu.

Cunoscut încă din 1968 pentru competența critică în descifrarea poeziei ermetice a lui Ion Barbu, Basarab Nicolescu trebuie să fi apreciat epigrama ca un gen minor. Curioși, i-am solicitat opinia și, iată ce-am aflat: *Nu am considerat niciodată epigrama ca un gen minor. Încă din tinerețe, am fost pasionat*

de epigramele lui Păstorel Teodoreanu. Îmi amintesc și acum două epigrame ale lui: **Îmi spunea un bețivan, / Rezemat contra perete: / Fetele din Popa Nan / E frumoase, dar nu-i fete! Sau Caligula imperator / A făcut din cal senator! / Domnul Groza, mai sinistru, / A făcut din bou - ministru!** Epigrama bună captează ceea ce este grotesc, sinistru, absurd în situații ale vieții de fiecare zi. Râsul eliberator are o funcție de veritabilă inițiere, în sensul metafizic al cuvântului. Epigramele Domnului Profesor Ion Grigore le-am apreciat mult din această perspectivă.

În cursul anului 1982, profesorul Ion Grigore a înregistrat și alte succese în domeniul literar: a obținut Marele Premiu al epigramei și a devenit membru de onoare al Clubului *Cincinat Pavelescu*. Succesele literare au fost însoțite însă de înrăutățirea sănătății, principalele organe afectate fiind ochii și inima. Bucuriile și necazurile existenței sunt împărțite de către profesor partenerului său epistolar, în răspunsul dat tradiționalului mesaj primit de la acesta cu prilejul sărbătoririi Anului Nou 1983.

Trădând o anume predispoziție față de filozofia existențialistă, profesorul Ion Grigore glosează, în scrisoarea din 25 ianuarie 1984, pe tema trecerii timpului, se mândrește cu faptul că *cel mai bun și mai iubit ucenic al său*, dar și alți foști elevi, precum și progeniturile acestora îi apreciază opera didactică și se bucură că *am mai învins un an*. Scrisoarea conține informații interesante pentru istoria literară, referitoare la poetul Nichita Stănescu.

DOCUMENTE

1) Dedicăție a profesorului I. Grigore către Basarab Nicolescu pe cartea sa de epigrame.

Celui mai strălucit elev din cariera mea și din școala românească, astăzi savant consacrat, cu dragoste și cu speranța revederii în ciuda unor avertismente ale inimii.

I. Grigore

Sept[embrie] 1982, Ploiești

2) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 12 ianuarie 1983.

Ploiești, 12 ian[uarie] [1]1983

Dragul meu Basarab

Am primit de sărbătorile tradiționale mesajul tău devenit și el tradițional, din anul 1968.

Mă bucur că ți-a parvenit cartea mea de epigrame. Nu știi cum o apreciezi, dar la scară națională este socotită deosebit de reușită. S-au spus și scris vorbe mari în acest sens.

*Afară de acest volum, anul 1982 mi-a adus, tot în acest domeniu, Marele Premiu al epigramei pe 1982 și trecerea în rândul membrilor de onoare ai Clubului **Cincinat Pavelescu**, al cărui președinte de onoare este Acad[emicianul] Șerban Cioculescu.*

Astea sunt cele bune. Dar am avut și destule necazuri. După operația de cataractă, în august (cu consecințe de durată căci e aproape imposibilă adaptarea la ochelarii prescriși), au urmat niște probleme cu tensiunea, de aci alte probleme – doctorii spun că nu grave – cu inima și în fine, de la începutul lui octombrie am un sindrom depresiv, boală nu atât de primejdioasă în cazul meu, dar înfiorător de greu de suportat primele două luni.

De peste trei luni sunt asistat în permanență de cineva din familie, în afară de foștii elevi, care s-au organizat să mă

viziteze cu schimbul, pentru a mă distra de sub povara valurilor de pesimism negru, caracteristica principală a bolii. Îți dai seama, sper, din cele ce scriu, că starea mea actuală e mult ameliorată. Două luni, orice citeam, orice vedeam, orice auzeam, mă durea cumplit. Nici vorbă de rezolvări de probleme de matematică sau de încercări de epigramă.

Norocul meu a fost că printre atâția elevi, sunt mulți doctori de valoare, fie cardiologi, fie psihiatri (plus alții de alte specialități).

Rămâne însă o problemă și mai greu de rezolvat și anume găsirea unei asistențe permanente, cerută și de doctori și de starea mea la această vârstă de 75 de ani. Rezolvarea e dificilă, după peste 20 de ani în care m-am simțit foarte bine singur, independent.

În ultima vreme nu-mi place să mă gândesc la o asemenea schimbare, deși simțeam că în curând se va impune.

Îmi pare rău că trebuie să-ți spun și ție supărările astea.

În fine, mulțumindu-ți pentru urări și pentru flatantele gânduri ce le-au însoțit, te rog să primești și din partea mea cele mai bune urări.

Cu drag

I. Grigore

3) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu din 25 ianuarie 1984.

Ploiești, 25 ian[uarie] [1]1984

Dragă Basarab,

Mi-a sosit și de data asta mult așteptatul mesaj de la Paris.

Nu cred că există pe lume un om care să nu fie măgulit până la înălțare, pentru că a reușit să inspire celui mai bun și mai iubit ucenic al său sentimente rezumate în cuvintele din acest mesaj, care emoționează și pe cei de aici, cărora îl împărtășesc. Mulțumesc mult pentru urare.

În vacanța elevilor, Nicolae Viorel mi-a făcut marea surpriză de a-mi aduce pe elevul de la Liceul Lazăr, la al cărui botez am fost martor la Văratec³³. M-am bucurat că acesta moștenește de la tată atâta bună apreciere despre mine.

*În ce mă privește, iată că am mai învins un an. (La Clubul epigrafiștilor din București am exprimat în distih, în cadrul unui concurs cu tema **A mai trecut un an**, ideea aceasta:*

Și înc-un an mai câștigai,

Deși ce-i drept, cu chiu cu vai)

Cea mai supărătoare dintre boli este arterita, din cauza căreia nu mă deplasez decât puțin prin cartier, oprindu-mă când pulpa stângă începe să doară.

Altceva de pe aici demn de notat este moartea lui Nichita Stănescu, fost elev seria 1952, care, deși a luat drumul literaturii – ca și colegul său Eugen Simion – a rămas legat de mine.

Când am fost anunțat de moartea lui, am pus caseta pe care el înregistrase cuvântul său la sărbătorirea mea în febr[uarie] 1978, el nefiind la acea dată în țară. (Era un interviu).

*M-a impresionat cât de bine a definit umorul meu – ca profesor – ca fiind datorat contemplării amuzante a absurdului, a contradicțiilor din viață. Săracul, își încheie răspunsul la prima întrebare cu ... **și îi sărut mâna.***

³³ Profesorul Ion Grigore se referă la fiul lui Basarab Nicolescu din prima căsătorie, Bogdan Andrei Nicolescu, născut la 26 iulie 1967 și botezat la Mănăstirea Văratec.

La întrebarea doua spune că nu i-a fost niciodată teamă de mine, motivând foarte măgulitor pentru mine.

Îți mulțumesc pentru revistele trimise și – bineînțeles – te felicit pentru poziția meritată pe care o ocupi în știință.

Cu multă dragoste și cele mai bune urări pentru tine și familie.

I. Grigore

„AM FOST ALES *DECAN DE VÂRSTĂ* AL CLUBULUI EPIGRAMIȘTILOR DIN ROMÂNIA”

Profesorul Ion Grigore reafirmă opinia conform căreia, oricât de puternică ar părea corespondența/relația cu partenerul său epistolar, întrucât se desfășoară neîntrerupt de peste 20 de ani, ea pare palidă deoarece partenerii nu s-au regăsit demult *față în față*, iar *probabilitatea revederii se apropie de zero*. E o notă pesimistă superficială, specifică persoanelor vârstnice, spulberată de faptele concrete. Basarab Nicolescu i-a trimis două reviste *3e Millénaire* în care se aflau articole scrise de el, ceea ce îl determină pe profesor să declare: *sunt mândru că atâta lume știe care a fost relația dintre noi și că aceasta se concretizează și azi*. Se consolează că va trăi măcar până va vedea tipărită o carte cuprinzând articolele respective. ...*Trag nădejde să apuc s-o văd*, scrie profesorul. Și nu s-a înșelat. În același an, Basarab Nicolescu a publicat, la Editura *Le Mail*, volumul *Nous la particule et le monde*, trimițând un exemplar și profesorului Ion Grigore, cu o dedicație onorantă, prilej folosit de acesta pentru a-i ura, fostului său elev, *de a urca cât mai sus pe scena selectă a științei universale*. Se știe, și profesorul Ion Grigore era la curent cu acest fapt, că lucrarea lui Basarab Nicolescu a fost premiată de Academia Franceză.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 30 ianuarie 1985.

Ploiești, 30 ianuarie 1985

Dragul meu Basarab,

Acest nou mesaj al tău de Anul Nou are ceva în plus, care m-a impresionat în mod deosebit. Este primul în care o spui în cuvinte scrise – o idee, care la mine e permanentă oricât de puternică este această corespondență anuală, prin însuși faptul că este neîntreruptă, ea este destul de palidă față de acea realitate, care rămâne din ce în ce un vis nerealizabil, regăsirea față în față, însoțită de cuvinte directe, de priviri reciproce.

Sunt convins că gândul acesta l-ai avut întotdeauna, dar îmi face bine că acum îl văd exprimat într-o formulă concisă, dar cuprinzătoare, prin cuvintele cu care începe mesajul. Și totuși să fie posibil să nu ne mai vedem niciodată? Întrebare pe care mi-o pun cu atât mai mult cu cât probabilitatea revederii se apropie de zero.

Ar fi o consolare dacă aș ajunge să văd tipărită acea carte din articolele publicate în 3e Millénaire. Cele două exemplare primite au fost văzute de mulți prieteni apropiați. (De altfel sunt mândru că atâta lume știe care a fost relația dintre noi și că aceasta se concretizează și azi. În prezent cele două reviste se află la un fost elev al meu, promoția 1978 a liceului, foarte bun și la matematică și la fizică, absolvent al facultății de fizică și care, orașele mari fiind închise, are un post la Comarnic plus opt ore la liceul nostru. În liceu, mergea la olimpiadele de fizică, fiindcă alt coleg al său mergea cu succes la matematică, astfel că liceul avea premianți și la matematică și la fizică. De altfel, amândoi au făcut fizica.

Nu știu cât de repede poți scrie cartea – mă gândesc că vei urmări și o racordare a articolelor, dacă vei socoti necesar și posibil. Nu știu de asemenea cât de greu sau ușor este găsirea

Editurii corespunzătoare. Oricum eu trag nădejde să apuc s-o văd.

Am invidiat pe Dăscălescu și mai recent pe profesoara Ioan Alexandrina, care mi-a solicitat s-o primesc – mă temeam că-mi va cere ceva – Dar sârmana a venit să-mi spună că te-a văzut și că ați vorbit despre mine, subînțelegând că asta presupune și un mesaj către mine.

*Cu sănătatea pot spune că nu mă simt mai rău ca anul trecut, ceea ce e foarte bine. Arterita n-a progresat – fac puțină gimnastică în casă, mai ales când nu pot ieși. Palpitațiile provocate de cardiopatie sunt destul de rare, iar sindromul depresiv **boala nefericirii** pe care eu am botezat-o așa, a dispărut de peste un an. Așa că acum dorm mult – am un deficit de ... ani de zile – citesc mult, având după operația de cataractă ochelari de citit, de care n-am avut niciodată nevoie înainte de operație, dar în ultima vreme nu mai vedeam aproape deloc.*

*De asemenea fac epigrame în primul rând pentru plăcerea mea, deși – e de mirare – sunt socotit epigramist **consacrat**, după unii pe primul loc, după părerea generală între primii cinci. Când mă gândesc la ce modeste iluzii aveam când am acceptat cooptarea în Clubul epigramiștilor, mă amuză faptul că acum sunt unul din cei 4 membri de onoare, președinte de onoare fiind Șerban Cioculescu, un mare apărător al epigramei prin prestigiul lui, deși din păcate, nu are competența necesară de a distinge o epigramă slabă de una bună. Ba de curând a scris prefața uneia din cele mai proaste cărți de pretinse epigrame.*

*La noi a apărut o carte **Pitagora**, o carte de geometrie, dar care se încheie cu două poezii. Prima, a lui Ion Barbu denumită **Pitagora**, a doua, dar care încheie cartea, a mea, cu titlul **Mundum regunt numera**, aceasta, spre deosebire de prima, răspunzând la scopul cărții, acela că de la Pitagora*

*faptele fundamentale care au rămas sunt **numărul și rolul demonstrației**. 4 strofe de câte 4 versuri a 13 silabe – stil antic, fiecare având cezura după a 7-a silabă. Cartea se traduce și în greacă la cererea organelor de la Atena.*

Alt eveniment, în 7-8 dec[embrie] 1984 a fost la Ploiești un recital Nichita Stănescu, la un an după moartea lui. Când a murit anul trecut, fiindcă în ciuda faptului că nu-i prea înțelegeam poezia, lucru pe care-l știa dintr-o epigramă a mea, el era fascinat de mine iar eu îl iubeam ca om, de o bunătate fără margini.

*Știindu-se ce legătură e între noi și că la sărbătorirea mea, neputând veni, mi-a trimis cuvântarea pe casetă – organizatorii m-au solicitat să iau cuvântul la ședințele omagiale, care au ținut două zile – asociate cu multe alte manifestări de dimineața până seara. Am luat cuvântul și rețin numai faptul că a fost singura cuvântare la care s-a răs din plin, mai ales când am spus că, după ce a luat cunoștință de epigrama răutăcioasă ce i-am făcut, mi-a trimis **11 elegii** ediție bilingvă româno-germană pentru care i-am mulțumit că poate în germană o să-i înțeleagă poezia. Declanșarea râsului m-a făcut să înțeleg că vorbeam și în numele multora din sală.*

Regret că n-ai o clipă de răgaz ca să-mi scrii și peste an, dar urându-ți tot ce-ți dorești pentru tine și familie, îmi urez și mie să primesc la anul și la mulți ani acest simbol mesaj de anul nou, care îmbogățește dosarul unic în care păstrez toate scrisorile de pe când erai elev.

Îți doresc să-ți îndeplinești toate năzuințele pe care le ai tu și cei ce te cunosc.

Cu dragoste

I. Grigore

2) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 23 aprilie 1987.

Ploiești, 23 aprilie 1987

Dragă Basarab,

*Demult mă țin să scriu aceste rânduri, dar am tot amânat și în fine am hotărât s-o fac azi, de Sf[ântul] Gheorghe, căci azi se împlinesc exact doi ani de când ai subdatat autograful în care m-ai onorat pe **Nous, la particule et le monde** – carte care mi-a parvenit aproape cu viteza luminii, pe 27 IV.³⁴*

(Tot azi e prima zi a celei de a doua jumătăți a anului 80 al vieții mele, așa că, după regulile calculului aproximativ, mă pot socoti octogenar).

Principalul motiv – deci cu siguranță – este dorința mea ca nici acest an, 1987, să nu rămână necunoscut în firava dar permanenta noastră corespondență, destul de lungă, chiar dacă m-aș referi numai la cea reluată în 1968.

*Așa că de rândul acesta eu îți fac felicitările tradiționale nu numai pentru momentul recent adică pentru-un Hristos a-nviat ci și pentru tot anul 1987 pentru-un **la mulți ani** în care includ urările de a urca cât mai sus pe scena selectă a științei universale.*

Această elită e, firește, o prea mică parte a intelectualității, nu numai a publicului, așa că îmi pun problema: câți oameni de pe Pământ sunt capabili să înțeleagă această carte științifico-filozofică, căci chiar bogăția de material la zi cu care vii în ajutorul cititorului, comportă o

³⁴ În curs de câteva zile am început s-o recitesc cu și mai mare atenție, fiindcă îmi trezește cel mai mare interes, față de toate cărțile din scrierile universale, pe care le am încă necitite.

complexă cunoaștere a atâtor sectoare de știință, filozofie, nu numai din prezent ci și din trecut. Câte ceva am aflat de la unii despre ecoul cărții tale, inclusiv despre o distincție oficială. Tot câte ceva am aflat și despre familia ta.

M-a afectat mult stupidul sfârșit al unchiului tău Manole.

În ce mă privește, în primul rând sper că am scăpat de această iarnă, mai ales că ea a răpit din domeniul primăverii mai mult de jumătate.

*Mă mai ocup de epigramă, în care mă mențin în prima linie. Pentru aceasta, pe 7 aprilie, am fost ales **decan de vârstă** al Clubului epigramaștilor din România. (Am subliniat cuvântul, căci, pentru prima dată, epigramaștii, la propunerea premiantului, n-au socotit suficient criteriul vârstei, în care alții erau în avantaj, ci îmbinat cu al realizărilor, al ... valorii. Mai păstrez contact cu matematica, în aspecte diferite, de la participarea cu lucrări la **Conferința națională de geometrie**, până la ajutarea unei eleve de cl[asa] IX-a, din familia de vizavi, care contribuie la supraviețuirea mea în măsură totală.*

Închei, exprimându-mi satisfacția că în timpul redactării scrisorii am aflat noutăți despre Lupașcu.

Cu aceeași dragoste,

I. Grigore

**„NU ESTE ÎNTÂMPLĂTOR CĂ TE AFLI
ÎN FRUNTEA MARI OFENSIVE
PENTRU ÎNDEPLINIREA PROGRAMULUI LUI BOHR”**

În zilele de 3-7 martie 1986, Fundația *Giorgio Cini* și UNESCO au organizat, la Veneția, simpozionul *Știința și limitele cunoașterii: prologul trecutului nostru*. Pe parcursul lucrărilor, Basarab Nicolescu s-a manifestat ca un factor activ, punându-și în valoare multiplele și variatele disponibilități spirituale. În consecință, a fost desemnat ca împreună cu Gilbert Durand și Jean Dausset să redacteze declarația finală a simpozionului.

Mândru de textul elaborat, Basarab Nicolescu a trimis *Declarația de la Veneția*, printre alții, și profesorului Ion Grigore. La primirea documentului, profesorul Ion Grigore se afla încă sub impresia ideilor din volumul lui Basarab Nicolescu *Nous, la particule et le monde* pe care, după cum mărturisește, a studiat-o *citind pe îndelete, temeinic, ca pentru examen*. Comparând *Nous la particule et le monde* cu prima carte publicată de Basarab Nicolescu, *Cosmologia Jocului secund*, profesorul Ion Grigore exprimă opinia că *numai Basarab, matematician, fizician, filozof, în strânsă legătură cu literatura, arta, istoria ... putea să scrie asemenea cărți*. Continuându-și ideea, profesorul Ion Grigore apreciază că *tot Basarab Nicolescu trebuia să fie, dacă nu motorul, printre cei mai activi realizatori ai colocviului celor **dix-sept scientifiques les plus de la Veneția**; nu este întâmplător că te afli în fruntea marii ofensive pentru*

îndeplinirea programului lui Bohr, lansat pentru L'Unite de la connaissance humaine.

DOCUMENTE

Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu din 1 iunie 1987.

Ploiești, 1 iunie [1]1987

Dragă Basarab,

Am primit de câteva zile minunatul dar, pe care mi l-ai făcut, după doi ani și o lună de la cel din aprilie 1985 (nu mai vorbesc de cel de la aniversarea de 70 de ani).

*Nu știu dacă ai aflat – printr-o scrisoare a mea de acum vreo lună – că m-am apucat să studiez – citind pe îndelete, temeinic, ca pentru examen, **Nous, la particule et le monde**, care se încheie cu **Vers une nouvelle transdisciplinarité**. (Ce să mai zic de cele ce spui în **Remerciements** despre I.G. **qui a été le premier à encourager mon deviationnisme transdisciplinaire**. Bietul Simache ar fi **indisciplinaire**).*

Ce-aș putea adăuga cu redusa mea competență – ameliorată poate printr-un plus de intuiție și cu un plus de orizont, în comparație cu masa intelectualilor, în propriile mele păreri-îndoieli la întrebările pe care le pune omul de știință și filozoful care ești – la primele impresii pe care ți le-am comunicat cu întârzierea sancționată de acel scump reproș pe care mi l-ai făcut?

Odată cu studierea pe capitole a cărții, a sporit și calitatea și profunzimea unei sinteze, care evidențiază unitatea lucrării. Dar nu a sporit și capacitatea mea de a exprima prin cuvinte acest plus.

*Mi-ar veni în ajutor, să zic, o analogie. După apariția cărții **Cosmologia Jocului secund** – tocmai în 1968 – am urmărit aproape toate cronicile apărute în reviste. Care mai de care scotea în evidență ideea de **cea mai bună carte despre poezia lui Ion Barbu**, iar cel puțin unul din marii noștri critici formula că nici nu se putea altfel, că numai unul ca Basarab Nicolescu, care în afară de erudiție, este obișnuit, familiarizat cu Universul lui Gauss, în care la Göttingen își modelase Dan Barbilian formația matematică, putea să-l prezinte mai bine pe I[on] B[arbu].*

*Acum aș zice și eu că numai Basarab, matematician, fizician, filozof, în strânsă afinitate cu literatura, arta, istoria ... putea să scrie **Nous, la particule et le monde**.*

*Și făcând un pas mai departe, cred că tot B[asarab] N[icolescu] trebuia să fie dacă nu motorul, printre cei mai activi realizatori ai colocviului celor **dix-sept scientifiques de renom international représentant les disciplines les plus diverses**, de la Veneția, sub egida Unesco salutat de unul (dintre) cei mai străluciți papi de la Sf[ântul] Petru încoace. (Am avut șansa să-l văd în 1969 atunci ca episcop al Cracoviei, în marea catedrală.)*

*N-am citit toată cartea, dar am văzut de mai multe ori zeci de pagini – mai ales singur, dar și cu amici de valoare, care m-au vizitat în ultima vreme, un loc deosebit, și el semnificativ, avându-i fotografiile – ca să-mi dau destul de bine seama, ce rol de frunte ai avut în acest **Turn de l'Union**, cum îl numește Random în care s-au adunat fizicieni, matematicieni, filozofi, fiziologi, antropologi, biochimiști, geneticieni, poeți (selecția însăși fiind o calitate a colocviului), uniți probabil și animați de ultimul capitol – puternic sprijinit de cele anterioare – al cărții încoronate de cel mai prestigios for al spiritului uman, la trei secole și jumătate de la înființare, ceea ce îmi dă ocazia să te*

felicit din inimă și-un plus de mândrie și îmi creează obligația de a-ți mulțumi pentru documentul de premieră. (M-a încântat și analiza lui Basdevant, care reține esențialul cărții tale, folosind niște superlative obiective la adresa autorului ei).

*Și – fiindcă, deși e dificil, mă străduiesc să-mi duc consecvent șirul ideilor până la capăt – nu este întâmplător că te aflu în fruntea marii ofensive pentru îndeplinirea programului lui Bohr, lansat pentru **L'Unité de la connaissance humaine**, în această luptă colocviul de la Veneția este o bătălie câștigată mai categoric – zic eu – decât cel de la Cordova și Tsukuba. Este un obiectiv măreț, deși după mintea mea, după destul de larga cunoaștere a intelectului, aveți de dus un război lung.*

Aș dori ca – bineînțeles după dispariția mea – armata care are printre generalii ei pe Basarab, să învingă chiar în timpul vieții sale, pe care i-o doresc cât mai lungă, sau cel puțin să ducă lucrurile atât de departe, încât urmașii să nu mai aibă riscul unui eșec. Ești încă atât de tânăr o personalitate științifică definitiv consacrată și mă îndoiesc să fie azi în lume alta cu o atât de considerabilă polivalență (plurivalență), care, în atingerea obiectivului propus, îți conferă în mod obiectiv rolul de conducător, de coordonator, care știe mai bine decât alții, unde pot lovi adversarii și deci, de ce fel de arme e nevoie în punctele diverse ale frontului. Prietenii mei, care știi și altfel și acum de la mine, ce om deosebit ești îmi spun că-ți doresc sănătate, rezistență în această luptă a spiritului uman.

Eu care sper – după o iarnă care a ocupat agresiv și primăvara 1987 – să ajung în octombrie, adică să devin octogenar, deși am și sănătatea șubredă și sunt singur (stare ameliorată de vecinii mei care mă asistă zi de zi, contra efortului meu pentru pregătirea de aproape doi ani a unei fetițe – azi în cl[asa] IX-a – mai am câteva de făcut în afară de epigrame și

de lectură. Particip, când pot, la diverse întruniri matematice republicane, cum a fost și ieri la Sinaia – la o sesiune științifică.

Mulțumindu-ți și felicitându-te încă odată, te rog să primești cele mai bune urări de sănătate și de continuă ascensiune pentru tine și pentru familia ta.

Cu dragoste,

I. Grigore

**„AR FI ÎNTR-ADEVĂR EXTRAORDINAR
CA DESCOPERIREA DIN GENEVA
SĂ CONFIRME IPOTEZA TA DIN 1973”**

Începând din 1986, profesorul Ion Grigore este, tot mai mult, la curent cu activitatea și realizările științifice ale lui Basarab Nicolescu. A primit cartea acestuia *Nous, la particule et le monde*, premiată de Academia Franceză, a cunoscut rolul important al lui Basarab Nicolescu în lucrările Colocviului de la Veneția și în redactarea *Declarației de la Veneția*, a fost informat asupra experimentului desfășurat la CERN pentru verificarea conceptului teoretic Odderon formulat de Basarab Nicolescu. Scrisorile profesorului își înnoiesc tematica și tonul. Dispar reproșurile/rugămintele de a fi mai amplu informat despre activitatea științifică a fostului său elev. Tonul de autoritate profesorală este înlocuit cu exprimarea percepției că fostul elev, ucenicul, a devenit maestru, iar expresia *după părerea mea* precede opiniile fostului maestru formulate cu modestie.

Aflat la o vârstă înaintată, profesorul Ion Grigore se pasionează de căutările cunoașterii umane în care Basarab Nicolescu era puternic implicat. Faptul îl înviorează, îi menține vie activitatea spirituală. În context, profesorul Ion Grigore își informează partenerul de corespondență că pregătește publicarea unei antologii și, în acest scop, selectează cele mai bune epigrame dintre cele 1300-1400 pe care, de-a lungul timpului, le-a prezentat la concursuri ori le-a publicat în diverse ziare și reviste. Prin grija d-lui Mircea Gociman, antologia a fost tipărită,

după decesul profesorului, în anul 1992, sub titlul *Profesor Ion T. Grigore, Epigrame*, Gociman SRL.

Întrucât, recent, experimentele de la CERN au confirmat validitatea conceptului Odderon, am rugat pe domnul Basarab Nicolescu să împărtășească ploieștenilor detalii și semnificația faptului:

*Acum 44 de ani, în colaborare cu fizicianul polonez Leszek Lukaszuk, am formulat o nouă teorie în cadrul interacțiilor tari la energii înalte, fundată pe principiile fundamentale ale fizicii (teoreme asimptotice). Conceptul rezultat, numit **Odderon**, a fost considerat în acel moment ca fiind revoluționar și chiar eretic. El prevede o diferență cu totul neașteptată între difuziunile proton-proton și proton-antiproton. Zece ani după aceea, teoria la modă (cromodinamica cuantică) redescoperea acest concept. Dar, pe plan experimental, nu exista nici o evidență, verificarea consecințelor experimentale ale Odderon-ului cerând energii foarte înalte, care nu erau disponibile. Acum sunt disponibile, la Centrul European de Cercetări Nucleare (CERN) de la Geneva, prin construirea acceleratorului Large Hadron Collider (LHC). O experiență recentă, efectuată de colaborarea TOTEM, a verificat teoria noastră, prin descoperirea unui efect precis, indiscutabil. Am fost invitat la CERN la sfârșitul lui septembrie 2017 pentru a ține un seminar despre semnificația acestei descoperiri. M-am bucurat, desigur. Viata m-a învățat vidul vanității. Bucuria mea este legată nu de vanitate sau de glorie, ci de adevăr. Fizica m-a învățat virtuțile răbdării în căutarea adevărului. Ceea ce se întâmplă acum este, pentru mine, un nou eveniment pe **scena lumii**.*

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 14 ianuarie 1988.

Ploiești, 14 ian[uarie] [1]988

Dragul meu Basarab,

De obicei las să treacă mai multă vreme până răspund la scrisoarea ta de Anul nou. Îmi trebuie un răgaz propice. De rândul acesta mă grăbesc să răspund la trei zile, după ce am lichidat treburile urgente, lăsând altele să aștepte.

*Firește, cauza este vestea cu privire la experiența de la C.E.R.N. și **vârtejul** în care ești prins, drept consecință. Ar fi într-adevăr extraordinar ca descoperirea din Geneva să confirme ipoteza ta din 1973 (atât de repede după sosirea ta în Franța) și aș fi fericit să iau și eu o fărâamă din satisfacția ta, derivând din această afirmare la nivel atât de ridicat.*

După priceperea mea, cred că și dacă experiența nu este concludentă încă, dezbaterile pe care ea le-a iscat, la care participă savanți din tabere diferite constituie un moment important în istoria (și dezvoltarea) fizicii. Știi mult mai bine ca mine că astfel de momente au împins mai sus cunoașterea umană despre realitate, cu caracterul ei asimptotic. Da, sigur că e minunat să trăiești rolul de personaj într-o asemenea capodoperă piesă de teatru. Ce bine ar fi să mai trăiesc câțiva ani!...

Îți mulțumesc pentru urări și în special pentru aceea privind curajul. Poate te-au impresionat unele temeri ale mele, bazate pe cauze obiective, dar nu curajul în fața morții îmi lipsește. Starea proastă a sănătății e augmentată de iarnă. Eu nu sunt făcut pentru iernile din România, fiind vulnerabil la frig.

Și-apoi e vârsta. Am intrat cu aproape trei luni în al nouălea deceniu. La 80 de ani, un grup de foști elevi, sub conducerea ing[inerului] Mircea Gociman, mâna dreaptă a lui Anastasiade la sărbătorirea celor 70 de ani, a organizat și în oct[ombrie] 1987 manifestări aniversare, cu caracter restrâns. Pentru că la restaurante nu mai e posibil un banchet cu sute de persoane, s-au aranjat două mese festive cu foștii elevi, azi în București, la Park Hotel, lângă Casa Scânteii, pe 9 X: cu elevii rămași în Ploiești, la Rest[aurantul] Nord, care acum 10 ani fusese ocupat în întregime. S-a făcut o selecție extrem de severă a amatorilor, pentru a nu depăși numărul de 30 pentru fiecare din cele două mese, fixat de localuri. Până la urmă au fost primiți 45, respectiv 50, grație responsabililor și considerației lor pentru mine.

*Liceul meu, **I.L. Caragiale** m-a sărbătorit printr-o masă la Palace în Sinaia. Ședințe festive la Clubul Umoriștilor Prahoveni și la Clubul Epigramiștilor din România.*

În prezent, în afară de lectura cărților din bibliotecă, am trei ocupații: a) pregătirea matematică a unei fete din familia care mă îngrijește de câțiva ani, elevă în clasa a X-a, fără înclinare spre matematică și cu mari lacune inadmisibile din trecut pe care am adus-o ca acum să aibă media 10; b) participarea la concursul trimestrial al Clubului Epigramiștilor din R.S.R.; c) la inițiativa acelorași apropiați elevi, fac o selecție a epigramelor selecționate deja anterior prin concursuri, majoritatea în cadrul Clubului național, pentru ca să rămână de pe urma mea mai mult decât cele 108 epigrame din volum și să zic 100, diferite de astea, publicate de reviste, ziare. Mi s-a părut cam grea treaba asta, să scriu de mână și cu dificultățile mele la vedere, ceea ce găsesc prin registrele în care am – cu unele excepții – epigramele remarcate la concursuri. Până acum însă, după două- trei zile mai dificile, am început să prind plăcere. Am trecut deja de o mie, dar cred că voi încheia cu 1300-1400.

Am avut câteva săptămâni blânde de iarnă în decembrie-ianuarie, dar prevederile autorizate sunt mai negre în continuare.

Închei, felicitându-te pentru ... starea de vârtej ... urându-ți tot ce e bun pentru tine și familia ta.

*Cu multă dragoste,
I. Grigore*

„NU MAI EXISTĂ ȘANSA SĂ NE MAI VEDEM”

În ianuarie 1989, starea de spirit a profesorului Ion Grigore, determinată de vârstă și de evenimentele timpului marcate de criza regimului politic, era de asemenea natură încât el scrie lui Basarab Nicolescu o adevărată scrisoare de adio. Scrisoarea are structura invariabilă a precedentelor, prima parte fiind referitoare la Basarab Nicolescu, iar a doua despre sine. Ca orice om în vârstă, profesorul Ion Grigore evocă trecutul, evenimentele legate de Basarab Nicolescu și raporturile sale cu acesta, mândru că *încă mai însemn ceva pentru tine* și de realizările lui Basarab Nicolescu, care *a reușit ceea ce n-a reușit Barbu*.

Trecut prin *încercarea morții* (pneumonia de la 10 iulie 1988) și afectat de trecerea în neființă a cel puțin zece dintre cele mai apropiate persoane, descumpănit, pierde speranța de a-l mai vedea pe Basarab Nicolescu, speranță ce-l ținuse tare până atunci: *nu mai există șansa să ne mai vedem. De aceea îți mulțumesc pentru scrisoarea cea mai recentă (nu vreau să zic ultima)*, precizează el superstițios. Și continuă, impresionant și emoționant: *Cu mare dragoste și mândria că mi-ai fost atât de aproape*.

Totuși, nu a fost ultima scrisoare! Au intervenit evenimentele din decembrie 1989, *o avalanșă cu mult mai puternică decât capacitatea de a fi suportată de lumea de aici*. Iar profesorul Ion Grigore a evoluat, de la scrisoarea de adio la misiunea de a reorganiza *partidul național liberal, făuritorul României moderne*, întrucât el era *supraviețuitorul cel mai înalt*

în grad al organizației județene Prahova. Totodată era preocupat de vechea întrebare, *dacă vei veni curând în țară*. Dorință pentru a cărei realizare se roagă: *Doamne, ajută-mi să mai pot vedea pe cel mai strălucit și mai drag copil sufletesc, în 47 de ani de carieră*.

DOCUMENTE

1) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 21 ianuarie 1989.

Ploiești, 21 ian[uarie] 1989

Dragă Basarab,

*Da, am primit scrisoarea **tradițională** după două decenii. Încă o **piesă** în dosarul teaur al unui profesor, care a avut o previziune, păstrând toate scrisorile – de elev, student, asistent – ale celui mai strălucit elev român.*

*Mă bucur de faptul că într-un rând două mă faci să înțeleg că încă mai însemn ceva pentru tine; în ce privește **aventura spirituală** pe care ai trăit-o 20 de ani, n-o voi putea cunoaște niciodată. E curios totuși că așa am numit-o singur, intuind poate, pe baza informațiilor însele și a cunoaște calitățile - y compris îndrăzneala omului.*

*Cu 2 săptămâni înaintea sărbătoririi centenarului liceului în 1964, am avut o ședință a foștilor elevi fruntași. Țin minte că în cuvântul tău ai prezentat o idee care se poate rezuma în **fizica este carnea firii**. A trecut un sfert de veac de atunci și după cele ce pot afla despre tine, (inclusiv cele două cărți primite și din prezentarea de către **Le felin** a ultimei cărți, aș îndrăzni să spun că **fizica e carnea filozofiei**.*

De departe – geografic și implicit fizic, cred că pot deduce că ți-ai câștigat – între altele, o calitate, aceea de a reuși ce n-a reușit Barbu, un limbaj comun pentru toate activitățile umane. Firește drumul e lung, dar pe traiectoria finală se vede limpede rolul tău.

*În ce mă privește, îmi pare rău că trebuie să-ți spun că în anul 1988 am trecut prin încercarea morții. **Speram** într-un sfârșit banal, cancer, stop cardiac (mă feream de vreo paralizie, singurul lucru de care mă temeam). Când colo, pe 10 iulie 1988, pe o caniculă de mult nemaipomenită, am făcut o pneumonie.*

A doua zi, ieșind din comă, am aflat că, declară rudele, foștii elevi, nu mai credeau că inima va rezista. Spitalizarea de câteva săptămâni a fost necesară mai mult pentru refacerea ei.

N-o mai lungesc. În orice caz, câțiva zeci de doctori de aici și din București, foști elevi, au fost pe rând lângă mine.

După asta am rămas cu o mare sensibilitate față de starea timpului. Stau cam mult în pat, nu prea am curaj să ies pe aleile vecine; e și o leacă de comoditate, de care vreau să scap. Acum vremea îmi permite să ies 15-30 minute; dar iarna va dura cine știe cât și cum va fi.

Citesc mult, am corespondență cu mulți oameni din țară. Mai fac și epigrame. Când sunt condiții sigure sunt transportat aici colo, chiar în Ardeal, având o mulțime de epigrame, care au succes la public. Dar, repet, sufăr și de oarecare lene, care mă ține în pat.

Fumatul l-am redus mult, dar nu de tot, așa cum mă demască și pata de pe această filă. De, mor și nervii. Aș avea nevoie de câteva pagini ca să-ți povestesc pe scurt cum mi-au dispărut cel puțin 10 oameni apropiați în trei luni.

Între ei, prima mea soție, cu care m-am regăsit după 53 de ani și care era un suport zilnic: o hemoragie cerebrală, comă și sfârșitul. Mai dau doar un exemplu: medicul meu psihiatru

Valeriu Pârvan, fost elev, coleg și prieten al lui Nichita Stănescu.

Nu sunt obsedat, dar nu poți rămâne indiferent. Ce productivitate au agenții morții în lumea care mi-a rămas. Am scris aceste ultime rânduri ca să înțelegi ce apăsare am, aceea că nu mai există nici o șansă să ne mai vedem.

De aceea îți mulțumesc pentru scrisoarea cea mai recentă (nu vreau să zic ultima).

Cu mare dragoste și mândrie că mi-ai fost atât de aproape,

I. Grigore

2) Scrisoarea profesorului Ion Grigore adresată lui Basarab Nicolescu – 21 ianuarie 1990.

Ploiești, 21 ianuarie 1990

Dragul meu Basarab,

Am primit pe 14 I mesajul tău tradițional. Din nou sunt entuziasmat de reproducerea UNICEF care e acum după o pictură atât de potrivită pentru Crăciun.

Da, mi-a fost dat să apuc și eu ziua miraculoasă a eliberării de sub cea mai îngrozitoare tiranie din istorie.

Nu-mi propun să spun aici impresii asupra faptelor ce au constituit o avalanșă cu mult mai puternică decât capacitatea de a fi suportată de lumea de aici. Asupra mea miracolele petrecute au prezentat și un risc, contra căruia au fost necesare și măsuri medicale.

A mai intervenit și un necaz: o rană la piciorul bolnav de arterită deasupra gleznei. Vreo zece zile. Nu inspiră îngrijorare, căci în viața mea cotidiană mult timp îl petreceam – unde nu fumez – citind lungit în pat. Dar evenimentele

prezentate la televizor m-au ținut 8-14 ore cu piciorul în poziție verticală. Au urmat dureri, m-au văzut doctori, am urmat și urmez un tratament simplu. Sunt ceva progrese, dar încă nu sunt lipsit de grijă.

Făcând abstracție, moderat, de asta, sunt obligat să dau sprijin moral – în special prin cartea mea de vizită, ca supraviețuitorul cel mai înalt în grad în vechiul partid național-liberal, făuritorul României moderne, reorganizării partidului la Prahova.

Înțeleg că nu ai avut timp să-mi scrii mai mult, dar și cât este în câteva rânduri are o puternică esență.

Sunt întrebat de mulți oameni – nu mai este demult un secret legătura dintre noi – dacă vei veni curând în țară. Aspasia Vasiliu a fost prima (ea e sigură ...).

Mulți colegi din promoția ta se așteaptă să vii la a 30-a aniversare a promoției 1960.

Bineînțeles că sunt primul care te așteaptă. (Ar fi fost o greșală (!) dacă muream în 10 iulie 1988 de pneumonie ...).

O să închei, fiindcă durerea de la picior îmi impune o pauză, pe care nu pot s-o fac, căci am pe cineva care se grăbește să meargă la oficiul poștal pentru a expedia scrisoarea.

Aș îndrăzni să sper că, în noile condiții, n-o să mă lași încă un an întreg fără vești.

Cu toată dragostea mea intactă, îți fac și eu cele mai bune urări pentru anul cu adevărat nou. La fel familiei tale.

Al tău

I. Grigore

3) Scrisoare a profesorului Ion Grigore către Basarab Nicolescu – 1 mai 1990.

Ploiești, 1 mai 1990

Dragul meu Basarab,

Prilejul de a-ți scrie alte câteva rânduri mi-l oferă eminenta mea colegă, prof[esoara] de chimie Olga Petrescu, care mi-a cerut adresa și mai ales telefonul tău. Fiica ei, studentă, într-o excursie în Occident, stă și la Paris trei zile și dorește să te vadă. Știind multe despre tine de la maică-sa. Știu că ești teribil de ocupat, chiar dacă ești la Paris. Totuși, te-aș ruga mult dacă îți poți face puțin timp pentru a-i spori plăcerea de a cunoaște Parisul.

Ai primit de la Biblioteca N. Iorga o comunicare? Directorul mi-a cerut adresa.

Colegii tăi, care n-au fixat încă data aniversării celor 30 de ani, mă roagă să stărui și eu ca să ne faci tuturor onoarea și plăcerea de a te vedea.

Insist, ca și în precedenta scrisoare, să-mi oferi șansa de a te mai vedea acum, când am intrat în a doua jumătate a anului al 83-lea an de viață.

Îți mulțumesc pentru oricât de puțin ai putea face cu rugămintea de pe verso.

Doamne, ajută-mi să mai pot vedea pe cel mai strălucit și mai drag copil sufletesc, în 47 de ani de carieră.

Cele cuvenite pentru ai tăi.

Cu dragoste,

I. Grigore

POSTFAȚĂ

Sfârșitul existenței nu ne găsește niciodată destul de pregătiți. Mereu mai avem de făcut ceva, niciodată nu am vrea să ne despărțim de cei dragi. Iar când inevitabilul se produce, și cei ce pleacă, și cei ce rămân, gândesc la o întâlnire viitoare, *ad superos*. Și că nu au viețuit degeaba, că nu doar s-au bucurat de plăcerile existenței, ci lasă ceva în urmă, că au făcut ceva pentru ei și pentru semenii.

Profesorul Ion Grigore a decedat la 27 august 1990. Nu a mai apucat să-și vadă elevul preferat și nici acesta maestrul mult apreciat. Dar marile spirite se întâlnesc oricum, fie și în posteritate, căci *scripta manent*. Iar această carte reprezintă întâlnirea lor în veșnicie.

Ilustrații

Ion Grigore. În dreapta sa, Basarab Nicolescu – în stânga sa, Ioan Tomescu

Premiul I – Olimpiada Internațională de Matematică, Nicolescu Basarab, clasa a X-a – Școala I.L. Caragiale Ploiești, 1959

Les trois gagnants. De droite à gauche: Bohuslav Divis (Tchécoslovaquie), Basarab Nicolescu (Roumanie) et György Csanak (Hongrie)

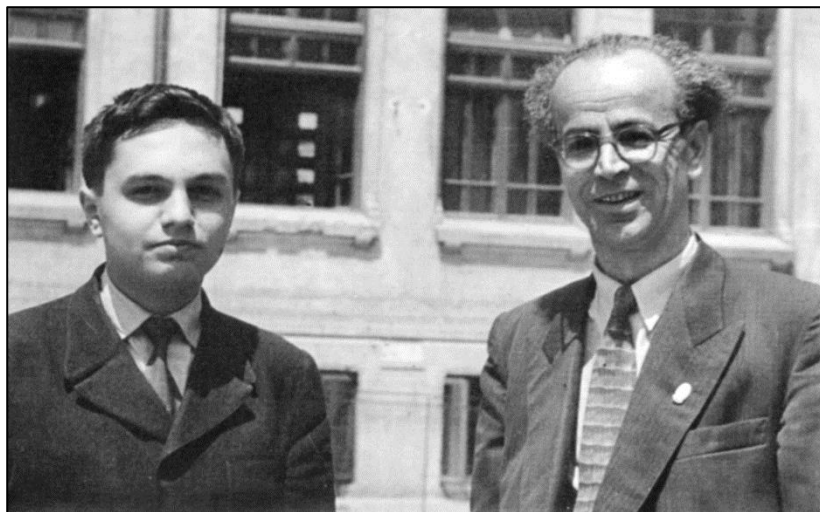
Prima Olimpiadă Internațională de Matematică: de la dreapta la stânga:
Bohuslav Divis (Cehoslovacia), Basarab Nicolescu (România)
și György Csanak (Ungaria) – București, 1959

Delegația României (elevi și profesori) la cea de-a doua Olimpiadă Internațională de Matematică, Sinaia, 1960.
Sus: Basarab Nicolescu, Radu Groșescu, Tiberiu Roman (prof.), Gh. D. Simionescu (prof.), O. Sacher (prof.) și Vasile Mascras.
Jos: Dan Burghilea, Cezar Gheorghe, Șerban Strătilă, Nicolae Popa, Tudor Gheorghe

A doua Olimpiadă Internațională de Matematică – Sinaia, 1960:
Basarab Nicolescu cu acad. Grigore Moisil, președintele juriului

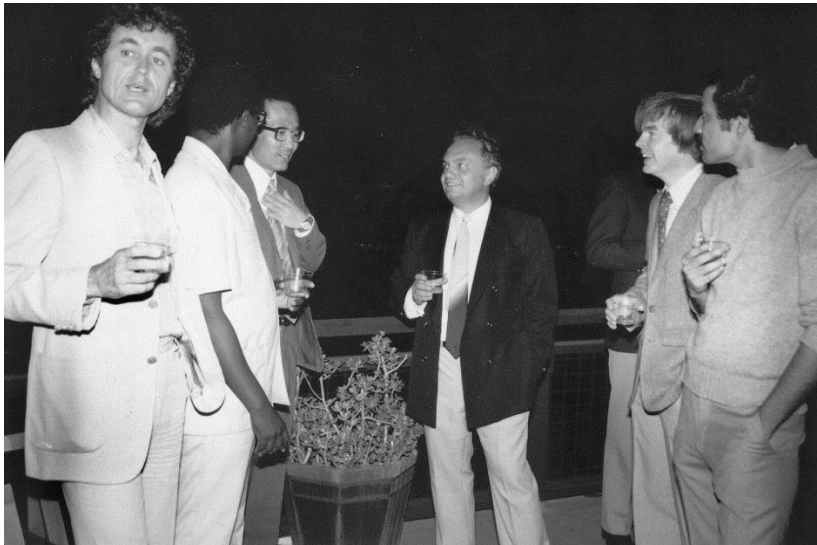
Basarab Nicolescu și prof. Ion Grigore – Ploiești, 1959

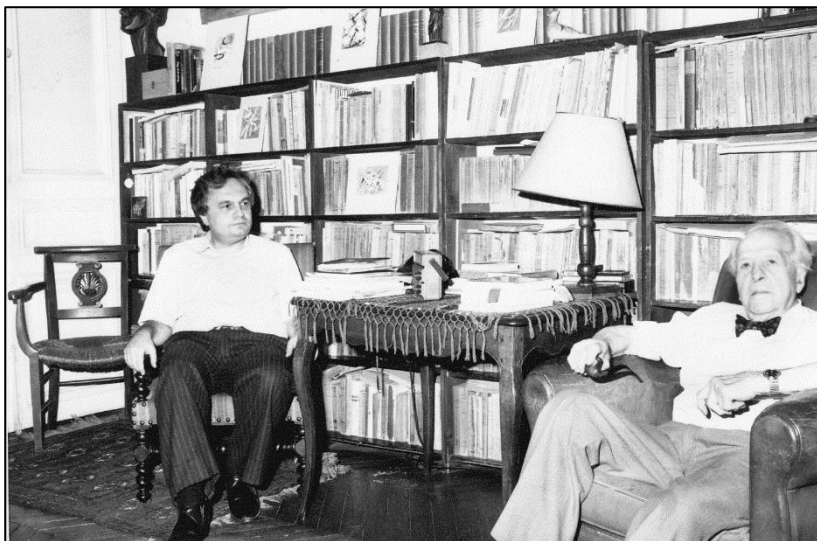
Promoția mea (Basarab Nicolescu – Absolvenții clasei XI Ar, 1960-1970, S.M.I.L.C.)

Basarab Nicolescu la recepția după teza de doctorat – Paris, 29 septembrie 1972

Basarab Nicolescu la recepția de la Vila Chew – Berkeley, 1977

Basarab Nicolescu și Stéphane Lupasco în apartamentul lui S. Lupasco, 1982

Basarab Nicolescu la mormântul lui Ion Grigore

1960 – 1985

PROFESORII PROMOTIEI 1960

Director: Vasiliu Aspasia
Director adjunct: Negulescu Toma

	XI-A - Real	XI-B - Real	XI-C - Real	XI-A - Unim	XI-B - Unim
Matematică	Grigore Ion	Niculescu Constantin	Niculescu Constantin	Dascalescu Hristache	Dascalescu Constantin
Fizică	Molaușu Olga	Molaușu Olga	Molaușu Olga	Molaușu Olga	Molaușu Olga
Biologie	Pop Silvia	Pop Silvia	Pop Silvia	Pop Silvia	Pop Silvia
Geografie	Banu Constantin	Banu Constantin	Banu Constantin	Banu Constantin	Banu Constantin
Limba română	Stanculescu Constantin	Stanculescu Constantin	Stanculescu Constantin	---	---
Limba franceză	Popescu Paul	Simache Nicolae	Simache Nicolae	Popescu Paul	Simache Nicolae
Limba engleză	Pop Eugen	Pop Eugen	Pop Eugen	Pop Eugen	Pop Eugen
Limba germană	Dumbrăscu Violeta	Dumbrăscu Violeta	Dumbrăscu Violeta	Dumbrăscu Violeta	Dumbrăscu Violeta
Limba italiană	Vasiliu Aspasia	Milcu Gheorghe	Patron Emilia	Banu Natalia	Pop Adela
Limba rusă	Cuțuc Vladimír	Lupu Frida	Lupu Frida	Lupu Frida	Popu Romulus
Limba spaniolă	---	Preda Eusebiu	Preda Eusebiu	---	Preda Eusebiu
Limba japoneză	Siceu Stela	---	---	Siceu Stela	---
Limba turcă	---	---	---	---	---
Limba greacă	---	---	---	---	---
Limba latină	---	---	---	---	---
Limba portugheză	---	---	---	---	---
Limba poloneză	---	---	---	---	---
Limba suedeză	---	---	---	---	---
Limba daneză	---	---	---	---	---
Limba finlandeză	---	---	---	---	---
Limba norvegiană	---	---	---	---	---
Limba suedeză	---	---	---	---	---
Limba finlandeză	---	---	---	---	---
Limba norvegiană	---	---	---	---	---

Profesorii promoției 1960-1985 – Liceul I.L. Caragiale Ploiești

A 25-a aniversare a promoției 1960-1985 – Liceul *I.L. Caragiale* Ploiești

Celebrare 70 ani Ion Grigore, împreună cu:
Anastasiade – Mihoc – N. Teodorescu – Caius Iacob

Profesor emerit Aspasia Vasiliu, director Liceul *I.L. Caragiale* Ploiești

Medalia de argint a Academiei Franceze, 1986

INSTITUT

DE FRANCE

ACADÉMIE

FRANÇAISE

Paris le 12 mai 1986

Le Secrétaire perpétuel de l'Académie

a le plaisir d'annoncer à

Monsieur Basarab NICOLESCU

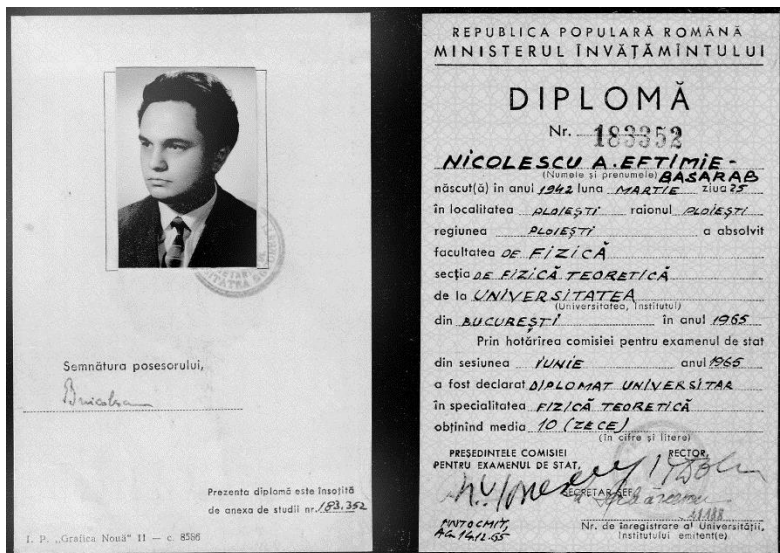
que l'Académie française,
au titre de ses prix de littérature,
lui a décerné, pour son ouvrage,

Nous, la particule et le monde

une médaille d'ARGENT

et lui exprime ses vives félicitations.

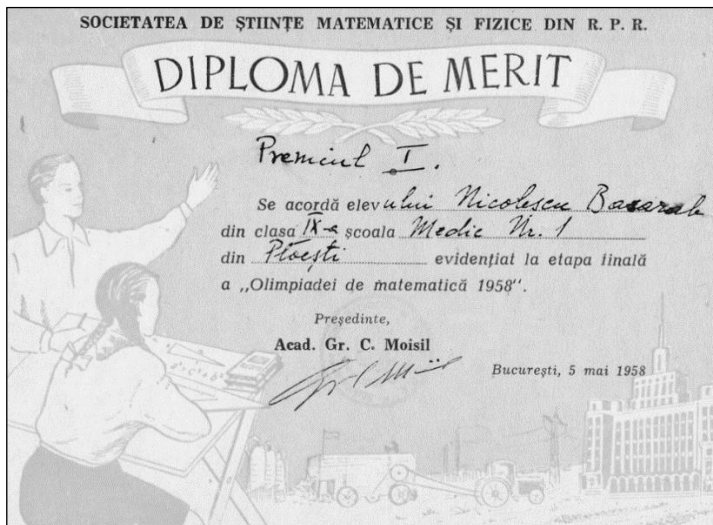
Premiul Academiei Franceze, pentru lucrarea *Noi, particula și lumea* mai 1986

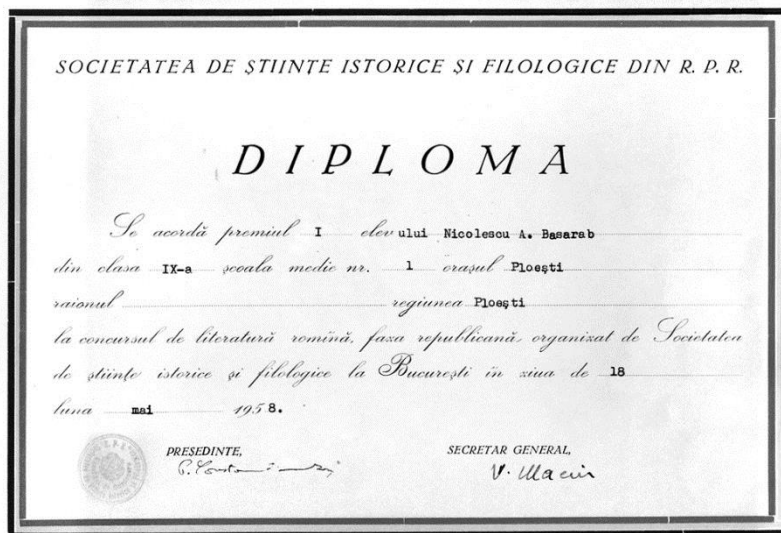
Diploma de absolvire a Universității București, Facultatea de Fizică, iunie 1965

Maitrey Devi și Basarab Nicolae la Colocviul de la Veneția, 1986

Premiul I – Olimpiada de Matematică, 1958

Premiul I – Olimpiada de Literatură, 1958

SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI FILOLOGICE DIN R. P. R.

DIPLOMA

Se acordă premiul I elevului Niculescu A. Basarab
din clasa XI școala medie nr. 1 orașul Ploești
raionul Ploești regiunea Ploești
la concursul de literatură română, faza republicană, organizat de Societatea
de științe istorice și filologice la București în ziua de 19
luna aprilie 1959

PRESEDINTE,

Andrei Alileș

SECRETAR GENERAL,

Vasile Ularescu

Premiul I – Olimpiada de Literatură, 1959

SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI FILOLOGICE DIN R. P. R.

DIPLOMA

Se acordă premiul I elevului Niculescu Basarab
din clasa XI școala medie nr. 1 orașul Ploești
raionul Ploești regiunea Ploești
la concursul de literatură română, faza republicană, organizat de Societatea
de științe istorice și filologice la București în ziua de 8
luna mai 1960

PRESEDINTE,

P. Constantin

SECRETAR GENERAL,

Ștefan

Premiul I – Olimpiada de Literatură, 1960

Colect de Teze la
 Matematică
 Nicosescu A. Basarab.
 cl. XI-a. SMILC - F. Costi.

Pentru școlari

Teză la matematică.
 - trimestrul III -

$$I \int_1^e \frac{\ln x}{x} dx$$

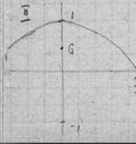
10

II Să se afle centrul de greutate al arcului arcosinus
 între $y = \cos x$, $y = 0$, $x = -\frac{\pi}{2}$, $x = \frac{\pi}{2}$.

III Să se găsească raportul la care o linie în xy va fi
 tangentă la $y = \cos x$ și $y = \sin x$. Punctul de
 contact.

$$I \int_1^e \frac{\ln x}{x} dx = \int_1^e \ln x d(\ln x) = \left| \frac{\ln^2 x}{2} \right|_1^e =$$

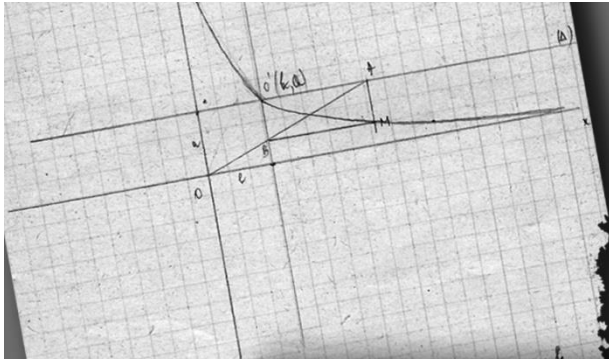
$$= \frac{1}{2}$$

Suprafața din cosinusoidă din
 arcul de sinusoidă $y = \cos x$ are
 o greutate G și deci centrul de
 greutate se află pe Oy adică
 pe $x = 0$. Rămâne de găsit y_0 .

$$y_0 = \frac{\int_{-\pi/2}^{\pi/2} \cos^2 x dx}{\int_{-\pi/2}^{\pi/2} \cos x dx}$$

Căiuleț de teze la
 matematică al elevului
 Nicosescu A. Basarab,
 din clasa a XI-a A real,
 Școala Medie Ion Luca
 Caragiale - Ploiești

Fi $y = kx$ ecuatia
 ecuatiale dreptilor (A)
 $kx = 0$
 (A) $\frac{y}{x} =$
 (B) $\frac{y}{x} =$
 Ecuatiale dreptilor
 $y = \frac{a}{x}$
 Intersectia lor
 local prin M

Teza la matematica.
 -trimestrul I-

10 C

1) Sa se afle domeniul maxim al functiei

$$f(x) = 10 - 2x - x^2 + k_0(x^2 - 4)$$

2) Sa se determine intervalul de definitie al functiei inverse si care este expresia acesteia.

3) Sa se afle

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{2x+2}{2x-1} \right)^{\frac{x^2-7}{x+1}}$$

4) Sa se calculeze in punctul 0, limitele functiei.

sol: $\frac{2x+1}{x^2} ; \frac{2x+2}{x^2}$

5) Sa se determine:

$$\begin{cases} x^2 + y^2 - 3x + y = 0 \\ x^2 + y^2 + 2x + 4y + 1 = 0 \\ x^2 + y^2 - 13x - 5y - 2 = 0 \end{cases}$$

Sa se determine cu ce aparitie au solutiile:
 cel si se afle punctele lor comune

Basarab Nicolescu semnează în Cartea de aur a Primăriei din Paris,
3 septembrie 1969

Prof. I. Grigore la Cenaclul epigraמיștilor *Cincinat Pavelescu* București

Prof. I. Grigore recitând la Cenaclul epigraמיștilor *Cincinat Pavelescu*
București, aprilie 1984

Recital la Liceul Industrial *I Mai* Ploiești, aprilie 1984.
De la stânga la dreapta, primul rând: prof. I. Grigore, Mircea Ionescu Quintus,
directoarea liceului, prof. Nicoleta Drăgan și epigramistul C. Tudorache

Cuprins

- Prefață / 7
- „Am fost fascinat de prezența lui încă de la primele lecții de matematică” / 11
- Doi adepți ai științelor exacte, în ipostază literară / 20
- „Discuțiile cu dumneavoastră ne-au fost întotdeauna sprijin și impuls” / 26
- „Mă aflu din nou la un capăt de drum” / 35
- „În băncile școlii s-au înfiripat multe din dorințele și visurile noastre” / 42
- Debutul lui Basarab Nicolescu în publicistica științifică / 49
- „Știi că orice bucurie a mea vă bucură și pe dumneavoastră” / 58
- „Nu mulți oameni se pot mândri, ca mine” / 66
- „Aș vrea să te mai văd, să mai vorbim ca odinioară” / 73
- „Singurul dascăl pe care mi-l recunosc și mi-l voi recunoaște, sunteți dumneavoastră” / 77
- „Voi avea posibilitatea să-mi sporesc bucuriile atât de scumpe și rare” / 81
- „Două-trei fapte dintre cele ce faci în Franța m-ar interesa în cel mai înalt grad” / 86
- „Ultima antologie a epigramei contemporane mă include și pe mine” / 90
- „Să-ți fac eu un raport anual sumar în ce mă privește” / 95
- „Profesorului îi plăcea frumosul” / 99
- „Profesorul Ion Grigore ne ajuta să descoperim nebănuita forță a rațiunii” / 105
- „Biunivocitatea relației corespondenței noastre n-a fost încălcată de mine” / 114
- Cel mai strălucit elev, pe care i l-a dăruit șansa, cu care a stabilit relații mult mai profunde, decât cele obișnuite / 122
- Perspective insolite asupra trecutului și prezentului relației spirituale / 127
- O corespondență de conținut și nu protocolară / 144
- „Celui mai strălucit elev din cariera mea și din școala românească” / 150
- „Am fost ales *decan de vârstă* al Clubului epigramiștilor din România” / 156
- „Nu este întâmplător că te aflu în fruntea marii ofensive pentru îndeplinirea programului lui Bohr” / 162
- „Ar fi într-adevăr extraordinar ca descoperirea din Geneva să confirme ipoteza ta din 1973” / 167
- „Nu mai există șansa să ne mai vedem” / 172
- Postfață / 178
- Ilustrații / 179

În această carte, Ion Th. Grigore și Basarab Nicolescu ni se prezintă prin intermediul corespondenței, ai cărei parteneri au fost între anii 1959-1990. Profesorul Ion Grigore a intuit *devenirea întru maestru* a elevului Basarab Nicolescu și a păstrat într-un dosar special toate scrisorile și materialele scrise provenite sau primite de la elevul său. Ajuns între vârfurile științei mondiale și reper pe calea cunoașterii, domnul Basarab Nicolescu a considerat că își face o datorie întru cinstirea memoriei dascălului său, oferind spre publicare scrisorile primite de la acesta și dosarul tezaur, pus la dispoziție de nepoata și moștenitoarea profesorului, însoțindu-le de un bogat material iconografic.

Traian D. Lazăr

ISBN 978-606-8467-40-5